Inhoudsopgave

Inhoudsopgave **1**

PREAMBULE: DE KWALITEIT VAN BRABANT **3**

Hoofdstuk 1 INLEIDING **5**
1.1 Waarom een omgevingsvisie? 5
1.2 Brabantbreed: hoe staan we ervoor? 7
1.3 Hoofdlijnen van beleid en vervolgonderzoek 9

Hoofdstuk 2 Trends en ontwikkelingen **11**
2.1 Algemeen 11
2.2 Trends en ontwikkelingen 11

Hoofdstuk 3 Werken aan de visie **16**
3.1 Onze visie: Brabant welvarend, verbonden, klimaatproof en vernieuwend 16
3.2 Hoe komen we daar? 19

Hoofdstuk 4 BRABANT VERNIEUWT SAMEN **21**
4.1 Waarom anders? 21
4.2 Naar een beter samenspel 22
4.3 Wie doet wat? 25

Hoofdstuk 5 KERNWAARDEN VOOR ONS HANDELEN **28**
5.1 We gaan voor meerwaardecreatie 28
5.2 We gaan voor technische én sociale innovatie 29
5.3 We gaan voor kwaliteit boven kwantiteit 29
5.4 We gaan voor steeds beter 30
5.5 We gaan voor proactief en preventief boven gevolgbeperking en herstel 30

Hoofdstuk 6 HOOFDOPGAVEN VOOR DE TOEKOMST **32**
6.1 Eén basisopgave en vier hoofdopgaven 32
6.2 De basisopgave: werken aan veiligheid, gezondheid en omgevingskwaliteit 33
6.3 Werken aan de Brabantse energietransitie 38
6.4 Werken aan een klimaatproof Brabant 45
6.5 Werken aan de slimme netwerkstad 51
6.6 Werken aan een concurrerende, duurzame economie 57

7. HOOFDLIJNEN VAN BELEID **63**
7.1 Brede welvaart, gezondheid en omgevingskwaliteit 63
7.2 Natuur 65
7.3 Milieu 67
7.4 Energie 71
7.5 Klimaatbestendig, water en vitale bodem 73
7.6 Cultuur, erfgoed, sport en vrije tijd 77
7.7 Wonen en werken 80

7.8 Mobiliteit 84
7.9 Economie 88
7.10 Landbouw & voedsel 90

Hoofdstuk 8 TOT SLOT: HOE NU VERDER? 93
8.1 Inleiding 93
8.2 Beleidshuis (fysieke) leefomgeving 93
8.3 Beleidscyclus: cyclisch werken 95
8.4 Vervolgstappen na vaststellen van deze omgevingsvisie 95
8.5 Monitoring en evaluatie 96

PREAMBULE: DE KWALITEIT VAN BRABANT

Brabant anno 2027. We hebben het goed. We zijn welvarend dankzij onze ondernemingslust, ontwikkelkracht en eensgezindheid. Met Brainport als vaandeldrager van het nieuwe, hightech Brabant zijn we concurrerend en daardoor welvarend. We hebben mooie natuurgebieden. De Peel, de Maashorst, het Van Gogh-Nationaal Park, de Brabantse Wal en de Biesbosch, om er maar een paar te noemen. We hebben prachtige vestingsteden langs Maas en Merwede. In de Brabantse contrasten herkennen en koesteren inwoners hun eigen gebied. In Brabant voelen ze zich thuis.

Logisch

Wij geloven in onze ondernemende provincie waar inwoners, ondernemers en overheden op hun eigen manier initiatief nemen en zo economische, sociaal-culturele en ecologische waarden in onze samenleving toevoegen. Wij geloven dat met het juiste samenspel – waarbij we streven naar synergie en meerwaarde – de kwaliteit van leven hier en nu goed samen kunnen laten gaan met de kwaliteit van leven elders en later.

Brabant wil een provincie zijn waarin keuzes bijdragen aan een hoge kwaliteit van leven voor iedereen, nu en in de toekomst. Daarbij werkt de provincie binnen de grenzen van wat de leefomgeving aankan en met aandacht voor een sterk sociaal fundament.
Brede welvaart speelt hierin een centrale rol doordat het een afwegingskader biedt om keuzes te maken. De provincie kijkt daarbij niet alleen naar economie, maar ook naar gezondheid, welzijn, leefomgeving, sociale rechtvaardigheid en effecten op zowel korte als lange termijn. Brede welvaart helpt om zichtbaar te maken welke gevolgen keuzes hebben voor inwoners van Brabant, voor toekomstige generaties en voor gebieden elders. Met het nieuwe samenspel dat in deze omgevingsvisie is uitgewerkt, geven we handvatten voor het maken van een samenhangende afweging.

Om deze kwaliteit van Brabant door te geven aan volgende generaties, moeten we permanent zorgdragen voor ons mooie en krachtige Brabant. We wonen, werken en recreëren er immers als het ware op een postzegel. Dat kan alleen als we met elkaar zorgen voor een gezonde, veilige en mooie leefomgeving. Hoe doen we dat in een complexe samenleving, die hecht aan ruimte voor eigen initiatief, maar die ook veel wetten en regels kent om belangen te beschermen?

Van systeemwereld naar leefwereld

In de praktijk zien we dat ontwikkelingen vastlopen door een stapeling van beleid, regelingen en inhoudelijke en procedurele vereisten. . De Brabantse omgevingsvisie zien wij als een kans om privaat, maatschappelijk en publiek handelen en beslissingen over ontwikkelingen met elkaar in samenhang te brengen: een transitie van systeemwereld naar leefwereld. De ruimte om te handelen ontstaat door te werken vanuit doelen in plaats van instrumenten. Door maatschappelijk gedragen waarden centraal te stellen in ons handelen. Door de meerwaardebenadering per definitie toe te passen, in plaats van als uitzondering. En door te redeneren vanuit casuïstiek en doelen in plaats vanuit regels. Bestuurlijke afwegingsruimte maakt van maatwerk de nieuwe standaard.

Samen

In de Brabantse omgevingsvisie zijn hoofdopgaven geformuleerd. Werken aan die opgaven is nodig om de kwaliteit van Brabant te behouden en te versterken. Wij sluiten daarbij aan op Rijksbeleid en Europese en mondiale doelstellingen. We streven er op onze beurt naar dat deze visie, hoewel

formeel alleen zelfbindend, Brabant samenbindt. Want we weten één ding zeker; we zullen in de toekomst – meer dan ooit – moeten samenwerken om de Brabantse omgevingskwaliteit te bewaken en door te ontwikkelen. Waarbij ruimtelijke ordening dienend is aan maatschappelijke doelstellingen. Of het nu gaat om het verkleinen van sociale verschillen, het verbeteren van onze welvaart of het gezonder, veiliger en duurzamer maken van onze leefomgeving.

Hoofdstuk 1 INLEIDING

1.1 Waarom een omgevingsvisie?

(de basistekst komt uit de pre-ambule)

Eenvoudig beter

De Omgevingswet is een feit. Vanuit die wet zijn provincies verplicht om een omgevingsvisie vast te stellen met daarin een samenhangende benadering van de fysieke leefomgeving. De fysieke leefomgeving omvat in ieder geval onderwerpen als bouwen, wonen, milieu, natuur, water, bodem, landschap, infrastructuur, erfgoed en lucht. Doel van de wet is het bereiken van een veilige, gezonde leefomgeving met omgevingskwaliteit. Naast de verplichte onderwerpen, kan een omgevingsvisie ook beleid voor andere onderwerpen bevatten als de provincie dat wenselijk vindt.
Met een omgevingsvisie wordt de koers voor de provincie uitgezet voor de middellange-lange termijn. Daarom wordt de omgevingsvisie vastgesteld door Provinciale Staten. Met deze omgevingsvisie wordt een koers uitgezet voor Brabant 2050.
Vanzelfsprekend staan de achterliggende doelen van de Omgevingswet centraal in de positiebepaling van de Brabantse Omgevingsvisie. Onder het motto 'eenvoudig beter', doelt de Omgevingswet op meer inzichtelijkheid, en een grotere voorspelbaarheid en gebruiksgemak van het omgevingsbeleid en omgevingsrecht. Ook beoogt de wet meer bestuurlijke afwegingsruimte en meer samenhang in beleid, besluitvorming en regelgeving. Met als doel om de kwaliteit van de leefomgeving voor alle Brabanders te verbeteren. De wet maakt een snellere en betere besluitvorming over projecten in de fysieke leefomgeving mogelijk.

Handvatten voor onze leefomgeving

In de Omgevingsvisie staat de fysieke wereld centraal. Deze fysieke wereld manifesteert zich in vier elementen: water, aarde, lucht en vuur (energie). Deze elementen zijn sterk van elkaar afhankelijk maar ook aan veranderingen onderhevig. Tegelijkertijd behoren de elementen niemand persoonlijk toe. In de zorg voor het monitoren, duiden en beïnvloeden van genoemde afhankelijkheden en veranderingen ligt er een noodzaak om handelingsvermogen te organiseren. Die noodzaak doet zich voor wanneer dit handelingsvermogen niet vanzelfsprekend tot stand komt, of zich zodanig manifesteert dat de balans tussen de vier elementen verstoord raakt of dreigt te raken. Met deze omgevingsvisie geeft de provincie richting aan wat zij voor Brabant wil bereiken en biedt daarmee handvatten voor haar handelen in de praktijk.

Anders sturen

De Brabantse omgevingsvisie agendeert en nodigt uit om hier samen mee aan de slag te gaan. Met de omgevingsvisie formuleren we onze ambitie: hoe moet de Brabantse leefomgeving er in 2050 uitzien? En daarbij stellen we mobiliserende tussendoelen: wat willen we in 2030 voor elkaar hebben om die ambitie te verwezenlijken? Daarnaast bevat deze omgevingsvisie hoofdlijnen van beleid waarin de beleidsdoelen en keuzes voor de fysieke leefomgeving thematisch zijn uitgewerkt. Deze beleidsdoelen en -keuzes zijn via diep rond en breed kijken (zie hoofdstuk 4 in deze Omgevingsvisie) en met inbreng vanuit partijen en betrokkenen tot stand gekomen. De concretisering van de

beleidsdoelen en -keuzes vindt vervolgens plaats in het gebied, samen met gebruikers en partners. De uitvoering is opgenomen in programma's. Naast de wettelijk verplichte programma's zijn er thematische uitvoeringsagenda's (vrijwillige programma's) vastgesteld waarin concrete acties en maatregelen staan om de doelen te realiseren. Deze programma's zijn vastgesteld door Gedeputeerde Staten.
Wij monitoren de realisering van onze ambities, acties en maatregelen en evalueren periodiek of er aanleiding bestaat om de koers of de uitvoering bij te stellen. Deze wijze van cyclisch werken biedt in opeenvolgende bestuursperiodes de ruimte om de uitvoering met eigen accenten in te vullen. Steeds anticiperend op veranderende omstandigheden en beweging in Brabant.

Draagvlak en draagkracht

Uit ervaring weten wij dat transities niet vanzelf gaan, zelfs als de urgentie groot is. Bij transities is draagvlak bij alle betrokkenen en draagkracht bij de uitvoerende partners onmisbaar. Door in te zetten op sociale innovatie en te streven naar inclusieve maatregelen werken wij aan het versterken van zowel draagvlak als draagkracht. Voorbeelden hiervan zijn al te vinden in de uitvoering van de energietransitie, bijvoorbeeld het inzetten van lokale participatie bij windmolens. Ook in een beter samenspel met alle betrokkenen in het bereiken van de mobiliserende doelstellingen voor 2030 en de ambities voor 2050 komt het belang van draagvlak en draagkracht tot uitdrukking. Niet alleen binnen de provincie maar juist ook samen met omliggende provincies, Rijk, buurlanden en op Europees niveau.

Draagvlak en draagkracht zijn onderhevig aan de sterke dynamiek van onze samenleving. Dat vraagt van ons een voortdurend aanpassingsvermogen. Wanneer we moeten constateren dat draagvlak en draagkracht – in weerwil van onze inspanningen – nog ontoereikend zijn, vraagt realisatie meer tijd. En wanneer we door sociale innovaties doelen eerder kunnen bereiken, grijpen we die kans met beide handen aan. De Omgevingsvisie vraagt daarom om cyclisch werken. Alleen door de dynamiek in de samenleving te adresseren en waar nodig en gewenst op de juiste momenten bij te stellen, zijn we in staat de doelen daadwerkelijk te realiseren.

Open dialoog met Brabant

Hoe moet de Brabantse leefomgeving er in 2050 uitzien? En wat moeten we in 2030 al voor elkaar hebben om dat toekomstperspectief te verwezenlijken? Over die vragen gaat de Brabantse Omgevingsvisie. De omgevingsvisie kwam in 2018 tot stand met veel inbreng van professionals, inwoners, overheden en marktpartijen. Van pioniers tot deelnemers aan de Tour de Brabant, van mondelinge insprekers tot schrijvers van brieven met reflecties hoe de Brabantse Omgevingsvisie te versterken.
Na de vaststelling van de omgevingsvisie in 2018 is gewerkt aan thematische beleidskaders waarin samen met partners en betrokkenen de hoofdlijnen van beleid zijn ontwikkeld. In 2027 zijn die hoofdlijnen van beleid voor zover die de fysieke leefomgeving betreffen, beleidsneutraal verhuisd naar de Omgevingsvisie. Dit was nodig om te voldoen aan de wettelijke verplichting dat alle strategische beleid voor de fysieke leefomgeving integraal in de omgevingsvisie staat. Deze beleidskaders bevatten waardevolle achtergrondinformatie en zijn ook richtinggevend bij het actualiseren van de uitvoeringsagenda's/programma's. Ze blijven daarom nog digitaal beschikbaar

via Beleidskaders | Brabant
Beleidsneutraal betekent dat er alleen al eerder vastgesteld beleid bij de wijziging is betrokken. Doordat de participatie daarover in een eerder stadium heeft plaatsgevonden, is nu gekozen voor een variant met een minimale invulling voor het participatietraject (informeren en verplichte tervisielegging van de ontwerp omgevingsvisie).

Digitaal

De beleidsneutrale wijziging van 2027 is voorts benut om de omgevingsvisie ook digitaal Omgevingswet-proof te maken. Vanuit de Omgevingswet moeten alle omgevingsdocumenten raadpleegbaar zijn via het Digitale Stelsel Omgevingswet (DSO). Om het beleid voor gebruikers goed raadpleegbaar te maken, worden teksten gekoppeld aan locaties op kaart en thema's. Daardoor kan de gebruiker zoeken op thema, via de kaart of via de inhoudsopgave van de tekst. Ook hier is, evenals bij de inhoud van het beleid, uitgegaan van een beleidsneutrale omzetting. Dat betekent dat er alleen kaartbeelden of locaties zijn gebruikt, die al in vastgesteld beleid staan.
De meeste locaties zijn overgenomen uit de omgevingsverordening. Binnen de omgevingsvisie hebben deze gebieden echter geen juridische status. Bovendien worden de grenzen van locaties in de omgevingsverordening regelmatig gewijzigd. Hoewel wij vanuit het anders sturen deze omgevingsvisie regelmatig wijzigen en daarbij ook de locaties op kaart actualiseren, moet voor de actuele juridisch bindende grens van objecten altijd de omgevingsverordening worden geraadpleegd.

1.2 Brabantbreed: hoe staan we ervoor?

Voor een goed beeld van de 'toestand van de Brabantse leefomgeving' is in 2018 een milieueffectrapport (MER), een zogenaamd plan-MER, opgesteld. In dat MER is een beoordeling gemaakt voor de stand van zaken op drie thema's (mens & leefomgeving, natuurlijk & historisch kapitaal, welvaart & bereikbaarheid) in 2017, elk met vier aspecten. Dit is gevisualiseerd in de 12 rode vlakken van de Brabantse vlag. Deze vlakken geven samen een beeld van 'hoe de vlag erbij hangt'.

Per aspect is in een vlak aangegeven hoe het ervoor staat. Als de geformuleerde ambities en doelen zijn bereikt, kleurt een vlak geheel rood. Als dat nog niet het geval is, is het vlak maar gedeeltelijk opgevuld. Bij een groot verschil tussen doel en huidige situatie is een smal deeltje van dat vlak rood ingekleurd. Het is hierbij belangrijk te beseffen dat de aspecten elkaar beïnvloeden; een volmaakt rood geblokte vlag is dus een utopie. Deze beoordeling vanuit het plan-MER is deels kwantitatief en deels kwalitatief, omdat niet voor alle aspecten meetbare indicatoren beschikbaar zijn. De mate waarin een vlak rood gekleurd is geeft een indicatie van waar we staan. Dit is gebaseerd op verschillende gegevensbronnen en expert judgement.
Hieronder is de kern van de beoordeling over de huidige stand van zaken uit het plan-MER opgenomen.

Mens & Leefomgeving

Dit thema laat een relatief goed beeld zien. Bij het aspect Gezonde leefomgeving is de overall beoordeling relatief gunstig. Er zijn echter wel specifieke aandachtspunten, met name gerelateerd aan industrie, landbouw en verkeer (luchtkwaliteit, vooral fijnstof, geluidhinder). Ook als het gaat om de Veilige leefomgeving is de beoordeling relatief goed. Aandachtspunt blijft de verkeersveiligheid, door stijging van het aantal verkeersongevallen, als gevolg van toenemende drukte. Bij het aspect Klimaatadaptatie is het beeld dat zowel het stedelijk als het landelijk gebied nog niet optimaal is ingericht voor de wateropgave. De beoordeling van het aspect Omgevingskwaliteit is relatief positief. Er worden geen grote veranderingen voorzien als gevolg van autonome ontwikkelingen.

Natuurlijk & Historisch kapitaal

Binnen dit thema zijn de grootste verschillen tussen wens en werkelijkheid geconstateerd. De bodemkwaliteit is de afgelopen jaren flink achteruitgegaan en vanuit water is aandacht nodig voor de oppervlaktewaterkwaliteit en de grondwaterkwantiteit. In het grond- en oppervlaktewater is er sprake

van overschrijding van Europese normen. Voor energie en grondstoffen ligt de provincie op schema als het gaat om de doelstelling voor 2020 (14% duurzame energie opwekken). Echter, willen we onze doelstellingen voor 2030/2050 halen, dan vraagt dat nog een zeer grote inspanning van alle partijen. Wat betreft grondstoffen (denk bijvoorbeeld aan grondwater of geothermie) is blijvend aandacht nodig voor de balans tussen duurzame benutting en effectieve bescherming.

Ook voor het aspect Biodiversiteit & natuurkwaliteit is het overall oordeel niet positief. Dit is onder meer het gevolg van een nog steeds teruglopende biodiversiteit. Hierin zitten wel verschillen. De ene soort laat een positieve trend zien, waar een andere soort juist negatief scoort. Het realiseren van het Natuurnetwerk Brabant is gunstig voor de biodiversiteit. Er tekent zich echter een trend af waarin de natuurwaarde van het Natuurnetwerk Brabant zich, deels door de uitbreiding van het Natuurnetwerk Brabant, positief ontwikkelt terwijl de biodiversiteit daarbuiten, met name in het agrarische gebied, afneemt. Er is sprake van een te hoge belasting van de Natura 2000-gebieden. Hierbij spelen emissies uit de landbouw een belangrijke rol. De bodemkwaliteit en de waterhuishouding zijn hierbij cruciale factoren.

Bij het aspect Erfgoed & Cultuurhistorie is de beoordeling redelijk goed, maar vraagt de bescherming van de landschappelijke waarden aandacht. Brabant kent veel historisch waardevolle monumenten en landschappen. De zichtbaarheid hiervan kan op enkele punten nog verbeterd worden.

Welvaart & Bereikbaarheid

De beoordelingen binnen dit thema zijn relatief gunstig, zowel wat betreft de randvoorwaarden voor onze economische concurrentiepositie (vestigingsklimaat), als onze welvaart en ons welbevinden.

Vanuit Bereikbaarheid is het overall oordeel redelijk. Er zijn nadrukkelijke probleempunten en de verwachting is dat door autonome ontwikkelingen de bereikbaarheid steeds meer onder druk komt te staan. Het aantal verplaatsingen zal de komende decennia in Brabant verder toenemen. De aantrekkende economie zorgt nu al voor steeds langere files, treinen zitten op een aantal trajecten overvol. Veel verplaatsingen vinden plaats per auto. De fiets en het openbaar vervoer worden relatief minder gebruikt.

De landbouw is een belangrijke economische factor die – mede door geïmporteerd veevoer – veel exporteert. Tegelijk heeft de landbouw als grootste ruimtegebruiker nog te veel een negatieve impact op de kwaliteit van de leefomgeving (bodem, water en lucht) en biodiversiteit en daarmee op het welbevinden van de Brabanders en het vestigingsklimaat.

1.3 Hoofdlijnen van beleid en vervolgonderzoek

Na vaststelling van de Brabantse omgevingsvisie in 2018 zijn beleidskaders opgesteld waarin de hoofdlijnen van beleid thematisch zijn uitgewerkt. Voor de uitwerking van beleid inzake water, milieu, energie, natuur, landbouw & voedsel en wonen & werken is daarbij een plan-mer doorlopen. De uitkomsten daarvan zijn bij de vaststelling van het beleid en de besluitvorming daarover betrokken. Deze plan-MER zijn op aanvraag beschikbaar.

Hoofdstuk 2 Trends en ontwikkelingen

(De tekst in dit hoofdstuk is nieuw. Daarom is niet met wijzigingen bijhouden gewerkt. De teksten zijn gebaseerd op de beleidskaders)

2.1 Algemeen

Onze omgeving verandert. Op dit moment zien we enkele grote ontwikkelingen die van invloed (gaan) zijn op de Brabant. Deze hebben we in dit hoofdstuk kort weergegeven. Welke effecten die ontwikkelingen daadwerkelijk hebben, is vaak nog onzeker.
Het Rijk heeft in de Rijksbrede Trendanalyse 2026 een uitgebreide en meeromvattende analyse gemaakt.

2.2 Trends en ontwikkelingen

Toenemende druk op de ruimte

In onze leefomgeving vinden grote transities plaats. De kwaliteit hiervan heeft een grote invloed op het dagelijks leven en onze welvaart. De ruimtevraag blijft onverminderd hoog waardoor de ruimtedruk toeneemt. Grote ruimteclaims en stapelende opgaven (natuur, landbouw, wonen, energie, defensie, economie, mobiliteit) vragen daarom om meer samenwerking en een integrale (gebiedsgerichte) aanpak. Dit zorgt niet alleen voor drukte, maar ook voor spanning in de balans tussen beschermen en benutten. Aan de andere kant neemt de milieudruk onvoldoende af en neemt de biodiversiteit af. Hiermee is er een reëel risico dat natuur-en waterdoelstellingen niet gehaald worden. Ook de druk op het grondstoffengebruik neemt door grote ruimteclaims toe. Het is daarom belangrijk om opgaven niet sectoraal maar in samenhang te benaderen en waar mogelijk te combineren. Met oog voor de effecten hier en nu, maar ook voor toekomstige effecten en effecten elders.

Demografie

De Brabantse bevolking groeit naar schatting richting 2050 met nog zo'n 300.000 mensen, tot circa 2,9 miljoen inwoners. Vooral in het stedelijk gebied in Brabant blijft de bevolking doorgroeien, zij het de komende decennia in een afnemend tempo. De bevolkingsgroei in de landelijke gebieden als geheel ligt naar verwachting wat lager dan in het stedelijk gebied en zal richting 2040 omslaan in (geringe) bevolkingskrimp. De bevolkingsgroei wordt de laatste jaren vrijwel volledig bepaald door de (sterk) toegenomen buitenlandse migratie, vanaf 2015 voor liefst meer dan 90%. De bijdrage van de binnenlandse migratie aan de Brabantse bevolkingsgroei is naar verwachting bescheiden ('kleine plusjes').

Tegelijkertijd zien we ook dat de Brabantse bevolking in toenemende mate te maken heeft met vergrijzing en – voor een groot deel daar ook mee samenhangend – een sterke groei van het aantal eenpersoonshuishoudens. De landelijke gebieden vergrijzen meer dan stedelijke gebieden.

De komende decennia wordt de huishoudensgroei voor het overgrote deel bepaald door de sterke toename van het aantal alleenstaanden. Verwacht wordt dat in 2050 van alle huishoudens 43% een eenpersoonshuishouden is. Vooral het aantal oudere alleenstaanden (75+) neemt sterk toe.

Op tal van terreinen zullen de effecten van de veranderende leeftijds- en huishoudenssamenstelling merkbaar zijn: volkshuisvesting en woningbouw, economie en arbeidsmarkt, (geestelijke) gezondheidszorg, sociale aspecten, voorzieningen enzovoorts.

Klimaat en energie

Klimaatverandering leidt in Brabant vaker tot extreem weer met hittegolven, hogere piekwaterafvoer in rivieren en beken, piekbuien en perioden van droogte. Ook schuift het leefgebied van soorten op als gevolg van klimaatverandering. De uitdaging voor de komende decennia is een klimaatbestendig Brabant, onder andere door het tegengaan van verdroging en door ingrepen gericht op klimaatadaptatie in steden en dorpen. De (ver)bouw van woningen en bedrijven kan veel CO_2 uitstoot en grondstofgebruik veroorzaken. Het is dus belangrijk dat verstedelijking circulair wordt gerealiseerd met minimaal gebruik van primaire abiotische grondstoffen en zoveel mogelijk biobased materialen. Dit draagt bij aan duurzamer gebruik van onze grondstoffen en aan klimaatmitigatie. Anders wordt klimaatadaptatie een verschuivend en onhaalbaar doel. Ook worden er de komende jaren, samenhangend met internationale afspraken en de ambities uit het Grondstoffenakkoord, Klimaatakkoord en de Klimaatwet, vergaande inspanningen geleverd voor de transitie naar een duurzaam energiesysteem gebaseerd op hernieuwbare en CO_2-neutrale energiebronnen. Het is van cruciaal belang dat (her)ontwikkelingen passen binnen de doelen voor 2050 uit de Klimaatwet, anders wordt de opgave voor de gebouwde omgeving nog verder vergroot. De elektrificatie leidt tot schaarste op het energienetwerk. Daarom is het van belang om zo min mogelijk energie te gebruiken en energie op te wekken op de plaats van gebruik. Voor noodzakelijke netuitbreidingen moet ruimte gereserveerd worden. De wereldwijde energiecrisis leert ons dat het belangrijk is zoveel mogelijk zelfvoorzienend te worden. Ook gelet op de daardoor toenemende energiearmoede.

Natuur, water en bodem

De hoge milieudruk, in combinatie met de versnippering van natuurgebieden, draagt bij aan de negatieve trends voor biodiversiteit en natuur. Het besef groeit dat natuur, klimaat, stikstof, water, en bodemopgaven onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Klimaatverandering leidt tot meer extreem weer met hittegolven, hogere piekwaterafvoer in rivieren en beken, piekbuien en perioden van droogte. Hierdoor gaan ook soorten met een zuidelijke herkomst het beter doen in Nederland en neemt het aantal soorten met een noordelijke herkomst af.

De klimaatverandering zorgt voor een andere verdeling in het wateraanbod terwijl de vraag naar water toeneemt. Door deze ontwikkeling verdroogt Brabant. De toenemende verdroging raakt vooral de natuur en landbouw, maar kan ook de stedelijke leefomgeving, drinkwatervoorziening, industrie en mobiliteit negatief beïnvloed worden.

Het is niet langer mogelijk om het water- en bodemsysteem aan te passen voor het door mensen gewenste ruimtegebruik. Het is daarom nodig om het grondgebruik aan te passen naar het water- en bodemsysteem. Het grondgebruik is volgend op wat het water- en bodemsysteem aan kan: niet alle gebruiksfuncties kunnen overal meer plaatsvinden in onze provincie.

Verstedelijking

Brabant hoort tot de Nederlandse regio's met de hoogste verstedelijkingsdruk. De toenemende vraag naar woningen, werklocaties en verblijfsfuncties moet in de komende jaren op een slimme manier geaccommodeerd worden om de Brabantse omgevingskwaliteit en kwaliteit van leven te behouden en waar mogelijk te versterken. Een juiste inrichting kan zorgen voor minder overlast van water en hitte, een duurzame energievoorziening en biedt tegelijkertijd mogelijkheden om steden en dorpen leefbaarder en gezonder te maken.

Verdichting binnen de steden en dorpen draagt bij aan het behoud van voorzieningen en verbetert daarmee ook de leefbaarheid, het vestigingsklimaat en de aantrekkelijkheid van Brabant als plaats om te wonen en werken. Het biedt ook kansen om invulling te geven aan klimaatadaptieve maatregelen, het verduurzamen van de energievraag en de ombouw naar woningen voor kleinere huishoudens.

Toch is ook uitbreiding nodig, onder andere ingegeven door de energietransitie, circulaire economie en de groei van bestaande bedrijvigheid die extra ruimte vragen.

Er is een spanningsveld tussen de inzet op inbreiding voor wonen en werken en de transformatieopgave van leegkomend vastgoed in het landelijk gebied. Voor de transities binnen stedelijk gebied is programma nodig (woningen, bedrijven en voorzieningen), aan de andere kant wil de provincie leegstand in het landelijk gebied voorkomen door bij de locatie passende functies (wonen, werken, recreatie, natuur) te ontwikkelen.

Mobiliteit

Het mobiliteitssysteem in Nederland en Brabant loopt tegen grenzen aan: een alsmaar groeiende mobiliteit, meer knelpunten in het wegennet, een toenemende filedruk en schadelijke effecten van onze mobiliteitsvraag op de verkeersveiligheid, natuur, luchtkwaliteit en leefomgeving. Het openbaar vervoer en de fiets zijn onvoldoende in staat om als volwaardig alternatief te fungeren. Ook zien we dat door demografische, economische en technologische ontwikkelingen de vraag naar en de vorm van mobiliteit voortdurend en in hoog tempo veranderen. Het faciliteren van de automobilist wordt steeds minder als de oplossing voor de bereikbaarheidsproblematiek en de overbelasting van het mobiliteitssysteem gezien. Er wordt juist ingezet op een multimodale manier van reizen, met een netwerk van multimodale knooppunten, waar Brabanders met verschillende vormen van vervoer op hun plaats van bestemming komen. Met deze mobiliteitstransitie wordt ook ingezet op een mobiliteitssysteem dat bijdraagt aan een veilige en gezonde leefomgeving.

Ook voor bedrijven/werklocaties is de verduurzaming van vervoer belangrijk, bijvoorbeeld met andere of grotere op- en overslag van goederen om duurzaam vervoer mogelijk te maken of verduurzaming via watergebonden transport.

Groeiende productie en consumptie

Kijkend naar de economische ontwikkeling over de afgelopen twee decennia is de economie in Nederland en Brabant sinds 2000 sterk gegroeid, ondanks een drietal grote crisisperioden. Hierdoor ontstaat een alsmaar groeiende vraag naar grondstoffen in combinatie met emissies naar lucht, water en bodem en een groei in de hoeveelheid afval die productie en consumptie met zich meebrengen.

De groei van de productie is niet alleen gerelateerd aan de bevolkingsgroei, maar ook aan wijzigingen in het consumptiepatroon: mensen zijn meer en andere artikelen gaan gebruiken (denk bijvoorbeeld aan elektronica, meubels en kleding), ook door de toename van eenpersoonshuishoudens. De aanschaf van producten levert een groot deel van de milieu-impact door consumenten, die groter is dan van hun autogebruik, voeding of wonen. Door de stijging van de consumptie door de Nederlandse industrie is ook import nodig.

Verduurzaming en circulariteit

De urgentie van duurzaamheid en circulariteit, en vooral ook het bevorderen ervan, behoort inmiddels tot een van de grootste en meest impactvolle opgaven van onze maatschappij. Het vraagt om een ingrijpende verandering in het gebruik van afval en grondstoffen. Het betekent een economie zonder afval, waarbij minder grondstoffen nodig zijn en alles draait op herbruikbare grondstoffen. Dit heeft gevolgen voor de hele maatschappij en vraagt (forse) inspanningen vanuit diverse opgaven.

Naast het verminderen van CO2-emissie kan de versterkte inzet op circulaire economie er ook toe leiden dat gevaarlijke stoffen langer in de keten blijven.

Transitie van de landbouw en voedselketen

De landbouw en voedselketen zijn in transitie. De landbouw is de grootste ruimtegebruiker op het Brabantse platteland en heeft daarmee een grote invloed op de leefomgeving. De sector kenmerkt

zich door economische en maatschappelijke kracht enerzijds en een negatieve belasting van de omgeving anderzijds door ongewenste milieueffecten als gevolg van o.a. intensivering van productie, gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, drijfmest en emissies van broeikasgassen, stikstof, geur en fijnstof.
De komende periode wordt verwacht dat met name binnen de veehouderij ongeveer 3.000 agrarische bedrijfslocaties in Brabant in de toekomst stoppen met hun bedrijf. Dat heeft niet alleen een enorme impact voor de individuele ondernemers en sociale cohesie op het platteland, maar ook voor de toeleverende en verwerkende (agro-)industrie.
De verwachting is dat de plantaardige ketens gaan groeien en in enkele onderdelen (veredeling, nieuwe eiwitten) zelfs fors gaan groeien. De plantaardige ketens zullen echter naast groei in productie ook aandacht moeten besteden aan het zuiniger omgaan met de hulpbronnen (zoals water, bodem, gewasbeschermingsmiddelen, het gebruik van mineralen).
Deze ontwikkelingen hebben impact op het hele landelijk gebied doordat bedrijven verdwijnen, grasland wordt omgezet naar intensieve(re) teelten, een toenemend gebruik van teeltondersteunende voorzieningen, leegstand en risico op criminaliteit etc.

Data, digitalisering en robotisering

Een trend die in vrijwel alle lagen van onze maatschappij en economie is terug te vinden is die van vergaande digitalisering en dataficering. Analoge processen en fysieke objecten worden in toenemende mate digitaal gemaakt en inwoners, bedrijven en overheden worden steeds meer datagedreven in hun manier van werken, leven en ondernemen. Digitalisering, artificial intelligence (AI) en robotisering veranderen hoe wij wonen en werken. Met technologie die is geïntegreerd in de woon-zorgomgeving, die zich aanpast aan de behoeften van de bewoner en die hem steunt in het langer en prettiger zelfstandig blijven wonen. Productieprocessen veranderen doordat werkzaamheden door robots worden overgenomen en nieuwe werkgelegenheid ontstaat.

Uit alle nieuwe data en door middel van innovatieve digitale processen, producten en diensten ontstaan in razend tempo allerlei vernieuwende toepassingen, platformen en verdienmodellen. De komende jaren zal deze trend alleen maar toenemen en leiden tot allerlei nieuwe toepassingen en inzichten. Dit geeft ook aandachtspunten, bijvoorbeeld ten aanzien van ethiek en privacyvraagstukken of de sterk toenemende energievraag die er mee gepaard gaat. Door beleidsmonitoring, door nieuwe data uit vrijwillige waarnemingen en uit innovatieve technieken als drones en satellietdata komt er steeds meer data beschikbaar. Voor de leefomgeving is er een toenemende behoefte aan goede monitoringsdata, zowel op de verschillende niveaus (landelijk, provinciaal, lokaal) als voor de verschillende beleidsvragen en verantwoordingsvereisten.

Internationalisering en geopolitieke verhoudingen

De vrijhandel neemt af en de aandacht voor lokale, zelfvoorzienende productie neemt toe. Vanwege de geopolitieke verhoudingen wordt het steeds van groter belang voor onze eerste levensbehoeften meer zelfvoorzienend te zijn. Vanwege oorlogsdreiging nemen defensieactiviteiten toe met een bijbehorende impact op onze leefomgeving.

Ondanks deze trend is het stuwende gedeelte van de (Brabantse) economie sterk geïnternationaliseerd. Veel Brabantse bedrijven hebben nevenvestigingen in het buitenland of zijn onderdeel van een internationaal concern. Andere bedrijven werken in internationale markten of toeleverketens; zij leveren van voedselproducten tot machines, van softwarediensten tot designoplossingen. Het is belangrijk om te zorgen dat Brabantse bedrijven mee kunnen in tijden van grote internationale onzekerheden en veranderingen. En daarbij onze geografische positie, in de Europese Delta, en goed ontsloten en verbonden (denk aan wegen, spoorlijnen en vaarroutes) met de brede omgeving nog beter uit te nutten.

Veranderende houding en rol van de overheid

Onze samenleving verandert en daarmee ook de rollen die eenieder speelt en de wijze waarop die vervuld worden. Waar de rijksoverheid in het recente verleden steeds meer inzette op decentralisering van taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden richting provincies en gemeenten, zet het Rijk nu steeds meer in op een sterkere centrale sturing op het gebied van de fysieke leefomgeving. Er wordt meer en meer van de overheid verlangd dat de ontwikkelingen ten aanzien van de fysieke leefomgeving integraal bekeken en afgewogen worden op grond van een gebiedsgerichte aanpak. De overheid moet daarbij opgavegericht werken, sturen op de grote maatschappelijke opgaven en transities en de ruimte bieden om nieuwe ontwikkelingen mogelijk maken. En dit moet de overheid doen in nauw samenspel met alle betrokken partijen en met een steeds grotere betrokkenheid én verantwoordelijkheid van de burger/inwoner. Dit vraagt ook om een nieuwe manier van samenwerking tussen de verschillende lagen van overheden (Rijk, provincie, gemeenten, waterschappen), steeds meer als ware het één overheid.

Hoofdstuk 3 Werken aan de visie

3.1 Onze visie: Brabant welvarend, verbonden, klimaatproof en vernieuwend

(De tekst van deze paragraaf stond in hoofdstuk 2.2 Omgevingsvisie)

Brabant is in 2050 welvarend, verbonden en klimaatproof. Daar werken we op een vernieuwende manier aan samen. Dit zorgt er voor dat Brabant ook in 2050 een provincie is waar het goed wonen, werken en recreëren is.

Brabant is welvarend in brede zin

In 2050 is de Brabantse internationale concurrentiepositie versterkt dankzij het goede vestigingsklimaat voor bedrijven en kenniswerkers, maar ook door de voortrekkersrol in de transitie naar een innovatieve en duurzame economie. Binnen Europa behoort Brabant tot de 'innovation leaders'; Brainport vervult daarbij een belangrijke rol in nauwe samenwerking met de andere economische kerngebieden in Brabant. Doorlopend worden bijzondere talenten opgeleid in 'broedplaats annex laboratorium Brabant' en is Brabant een proeftuin voor culturele vernieuwing. Met ondernemerschap, kennis en innovatie zijn complexe maatschappelijke vraagstukken op het gebied van zorg, energie, klimaat en mobiliteit op een slimme manier opgelost en economisch verzilverd.

Daarmee bouwen we richting 2050 voort met de vernieuwingsdrift die diep verankerd is in het Brabantse DNA. In de industriële geschiedenis van de regio heeft Brabant met haar culturele kapitaal zich telkens weer vernieuwd en opnieuw uitgevonden. Dit proces van vernieuwing ging altijd gepaard met maatschappelijke vooruitgang en economische versterking. Het (dreigende) failliet van Philips en DAF in Eindhoven was de aanleiding voor het opnieuw uitvinden van regionaal economisch beleid. Het resultaat van deze bedreigende situatie was het ontstaan van de triple helix aanpak (overheid, onderzoek en ondernemers) en het idee van de Brainport, maar vooral de wederopstanding van Eindhoven en omgeving als een economisch en industrieel powerhouse van Nederland. Een veerkrachtige economie die snel weet in te spelen op economische en maatschappelijke veranderingen en zich weet aan te passen aan nieuwe mondiale omstandigheden. Dat was, is en blijft onze succesformule.

De sterke relaties tussen de hightech, maakindustrie, en culturele kwaliteiten hebben diverse succesvolle combinaties opgeleverd tussen moderne technologieën en oerdegelijke ambachtelijkheid. Tussen Brainport en de andere regio's en sectoren. De agrofoodsector vervult wereldwijd een voorbeeldfunctie dankzij de innovatieve methodieken voor een circulaire landbouw. De Brabantse energietransitie is in de eerste helft van de 21e eeuw in een stroomversnelling gekomen. Doordat we slim en tijdig zijn aangehaakt op de 'nieuwe economie' verdienen we in Brabant voldoende geld om onze voorzieningen zoals scholen, winkelcentra, bedrijventerreinen, erfgoed, natuurgebieden en wegen op een hoog niveau te houden. Als top kennis- en innovatieregio zorgen we ervoor dat ook op lange termijn duurzame welvaart en welzijn voor alle Brabanders gegarandeerd blijft. We zijn en

blijven een koploper in Europa op het gebied van onderzoek, ontwikkeling en productie van duurzame innovatieve producten en oplossingen.

Welvarend is daarbij meer dan economische bestaanszekerheid. Welvaart in brede zin omvat ook geluk, gezondheid en veiligheid van mensen. We willen naar een economisch systeem dat inclusief en tegelijk duurzaam is en daardoor bijdraagt aan de Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties.
Ons gedachtegoed is dat we streven naar een optimum van economische groei, waarbij we zoveel mogelijk positieve synergie-effecten tussen de drie kapitalen/ontwikkelingen creëren. Ook voorkomen we vanuit de Brabantse duurzaamheidbalans dat economische, sociaal-culturele en ecologische ontwikkelingen negatieve afwentelingseffecten op elkaar hebben.

In 2050 zijn bestaande problemen in de fysieke leefomgeving opgelost. De landbouw produceert op een duurzame manier en onze natuur en landschappen zijn robuust, veerkrachtig en aantrekkelijk. De bodem-, water- en lucht zijn weer gezond. In de stedelijke gebieden zijn de luchtkwaliteitsproblemen opgelost doordat het gebruik van fossiele brandstoffen goeddeels is verdwenen dankzij schone mobiliteit. De lucht is bovendien schoner doordat bij de inrichting van woonwijken en werklocaties aandacht is gegeven aan groene gevels die fijnstof afvangen. Dit helpt ook tegen de toenemende hitte. Ons grondwater is een nog volop voorradige zuivere bron voor drinkwaterwinning en de levensmiddelenindustrie.
Onze bodem en het water (grond- en oppervlaktewater) zijn vitaal, schoon, biodivers, klimaatadaptief en beschermd tegen (nieuwe) verontreinigingen.
Dankzij investeringen in natuur, verdrogingsbestrijding, bodem, waterkwaliteit, een groene (natuurrijke) inrichting van woon- en werkgebieden en het terugdringen van emissies uit landbouw en industrie is zowel de menselijke leefomgeving als die voor flora en fauna verbeterd. Dit leidt tot een goed welbevinden en een grote soortenrijkdom.

In 2050 functioneert het robuuste natuurnetwerk uitstekend en is het watersysteem zo ingericht dat alle natuur is hersteld en in stand blijft.. Grote opgaven, zoals klimaatadaptatie en energietransitie hebben natuurlijk impact gehad op het landschap, maar door een ontwerpende aanpak hebben die een nieuwe identiteit toegevoegd aan het Brabantse landschap. Brabant behoort daardoor – ook qua biodiversiteit, natuur- en landschapsbeleving – tot de Top van Europa. In de volle breedte van de fysieke leefomgeving zijn milieu, water, bodem, natuur en landschap zijn op orde. Hierdoor hebben we een gezonde en veilige leefomgeving met een top-vestigingsklimaat. Brabant staat als een van de gelukkigste regio's van Europa in 2050 nog steeds in de top van de Brede Welvaartsindicator (BWI). Brabant is een sociaal inclusieve samenleving en de levensverwachting is hoger dan die ooit geweest is.

Brabant is verbonden in brede zin

Brabant weet ook in 2050 zijn centrale ligging uitstekend te gebruiken door goede verbindingen; zowel sociaal-maatschappelijk als fysiek. Via digitale verbindingen zijn we met de hele wereld verbonden. Met elkaar zijn we Brabanders, Nederlanders, Europeanen en wereldburgers die met wederzijds respect samenleven in Brabant. De inwoners van Brabant helpen elkaar in het dagelijks leven als het tegen zit. We weten elkaar zakelijk en persoonlijk te vinden en elkaars eigenheid en

eigenaardigheden te waarderen. Mensen zijn zich verantwoordelijk gaan voelen voor het voedselsysteem. Diverse boeren en burgers hebben zich verenigd in coöperatieve boerderijen met producten van hoge kwaliteit uit de streek.
Deze netwerkkracht, het vermogen om te verbinden en om samen te werken, maakt Brabant sterk. Brabant begeeft zich in de voorhoede van de digitale kansen, waardoor de Brabanders op een prettige manier contacten leggen, zowel lokaal als internationaal. Wereldwijde kennis en kunde kunnen op die wijze goed benut worden, waardoor Brabantse kennis de weg vindt naar elders. En dat versterkt onze positie als duurzame top kennis- en innovatieregio.

Brabant ligt met goede infrastructuur als één stedelijk systeem binnen Noordwest Europa tussen de Randstad, de Vlaamse steden, Londen, Parijs en het Ruhrgebied. Via grote havens en vliegvelden is er een goede verbinding met de hele wereld. Brabantse kwaliteitsproducten vinden snel hun weg naar andere gebieden in Nederland, Noordwest-Europa en de rest van de wereld. De logistieke bedrijvigheid is ook in 2050 nog steeds een economische topsector, maar wel anders dan nu: schoner en slimmer. Doordat een deel van de maakindustrie is teruggekomen en waarde aan producten wordt toegevoegd, heeft lading vaker Brabant als verzend- of bestemmingsadres. De personen- en goederenvervoerverbindingen binnen Brabant zijn goed. Met acceptabele en betrouwbare reistijden van deur tot deur binnen randvoorwaarden van ruimte, leefbaarheid, toegankelijkheid en milieu. Brabant is koploper in smart mobility: de duurzaamheids-én transformatieopgave voor mobiliteit en verstedelijking is gecombineerd met de ‘verslimming’ van het mobiliteitssysteem. Slimme en schone vervoersmiddelen (all-electric, al dan niet op basis van waterstof), nieuwe combinaties tussen verschillende modaliteiten en auto- en fietsdeelsystemen zijn in 2050 gemeengoed.

Anno 2050 is Brabant nog steeds een contrastrijke en in zijn verscheidenheid ook verbonden provincie. De eigen identiteit van de gebieden is versterkt. Zichtbaar aanwezig gebleven historische waarden, erfgoed en landschappelijke verscheidenheid hechten ons aan ons verleden. Vanaf Bergen op Zoom in het Zuidwesten tot aan Grave in het Oosten ligt de vestingstedenrij. Hier liggen de Hollandse Waterlinie en de Zuiderwaterlinie aantrekkelijk in een klimaatbestendig landschap als een netwerk van fortificaties, vestingwerken en inundatievlakken.
De grote steden hebben elk hun eigen specialismen, in de bewezen wetenschap dat Brabant als geheel beter excelleert als er een zekere specialisatiewisselwerking tussen de grotere steden is. Zo is Den Bosch stad van bestuur en agrofood, Eindhoven stad van techniek, design en kennis, Tilburg stad van sociale innovatie, wetenschap en logistiek, Breda stad van Defensie en logistiek, Helmond van automotive en foodtech. Ook de middelgrote steden voegen met hun eigen specialisaties belangrijke elementen toe, zoals voedsel uit Meierijstad, schoenen uit Waalwijk en biobased producten uit Roosendaal. De complementariteit tussen stad en platteland is zo uitgewerkt dat er een aantrekkelijk en concurrerend palet aan vestigings- en leefmilieus is. Zowel op het niveau van wonen, werken als voorzieningen. De variatie in het landschap en het respect voor behoud van erfgoed bieden een aantrekkelijke omgeving als uitloopgebied voor de inwoners van steden en dorpen en voor recreatie.

Brabant is klimaatproof in brede zin

In 2050 is Brabant energieneutraal. Samen met Brabantse inwoners, overheden, bedrijven, maatschappelijke organisaties, innovatie- en kennisinstellingen is de uitstoot van broeikasgassen fors verminderd. De omslag naar een meer circulaire economie heeft daarbij een sleutelrol gespeeld. Het

is een samenleving waarin er geen CO_2-uitstoot vanwege verbranding van fossiele brandstoffen meer bestaat. Aardolie en aardgas zijn energiebronnen uit lang vervlogen tijden; Brabant gebruikt alleen nog duurzame energie. De uitstoot van methaan uit de landbouw is fors teruggebracht. Dit alles levert een belangrijke bijdrage aan het tegengaan van verdere klimaatverandering. De Brabantse leefomgeving gaat daarnaast goed om met de effecten van klimaatverandering. Gezond en klimaatbestendig bouwen is de standaard. In steden en dorpen is er voldoende ruimte om water op te vangen en vast te houden voor tijden van hitte en droogte. Deze waterrijke inrichting is belangrijk voor het welbevinden van onze inwoners.

In 2050 is de Brabantse samenleving beter voorbereid op perioden van droogte, op extreme neerslag, op hoogwater en op hitte. Inwoners, bedrijven, instellingen, crisisorganisaties en overheden kennen de risico's, weten wat zij zelf kunnen doen vóór, tijdens en na extreme situaties en hebben de mogelijkheden om dát te doen. Klimaatrechtvaardigheid is geborgd in beleid en projecten. De gevolgen van extremen zijn daardoor zo veel mogelijk beperkt.
De gebouwde omgeving is klimaatbestendig en waterrobuust ingericht en het landgebruik is passend binnen de randvoorwaarden van een meer natuurlijk water- en bodemsysteem. Activiteiten vinden zoveel mogelijk plaats op plekken (waar) en op een wijze (hoe) die daar vanuit water en bodem voor geschikt zijn. In het landelijk gebied spelen de eigenschappen van het beekdallandschap en het grondgebruik een sleutelrol om wateroverlast te voorkomen en in tijden van droogte voldoende water vast te houden. Het grondgebruik en de inrichting zijn hier ingesteld op de dynamiek van het water. Extremen in neerslag (te veel, te weinig) door het veranderende klimaat leveren bij de grote rivieren amper problemen op. Door de focus niet alleen te richten op waterveiligheid maar ook op natuur, landschap en recreatie is het rivierengebied aantrekkelijk voor inwoners, recreanten, flora en fauna.

Brabant werkt vernieuwend samen

In 2050 wordt er in netwerken actief samengewerkt aan oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen. Partijen weten elkaar, ook over de grens, gemakkelijk te vinden door verschillende digitale en fysieke ontmoetingsplaatsen. We denken nog steeds allemaal anders over de wereld, maar we zijn het er over eens wat belangrijk is voor Brabant. Hierbij worden dagelijks kleine en grote successen geboekt. Soms doordat verschillende initiatieven in een gebied worden samengebracht. Soms door meerdere doelen te verbinden aan een initiatief dat vanuit een meer sectorale insteek is opgestart. Een proces van meerwaardecreatie door diep, rond en breed te kijken. Hierbij hebben alle partijen een meer open, uitnodigende houding en denkwijze ontwikkeld van 'het kan niet' naar 'hoe kan het wel?'. Ideeën en initiatieven zijn welkom. Dat betekent niet dat alles altijd kan. Soms moet het nét wat anders of op een andere plek.

3.2 Hoe komen we daar?

Onze visie geeft een toekomstbeeld waar we graag met alle partijen gezamenlijk naar willen toewerken. Een visie waarvan we hopen dat alle Brabantse partijen zich erin herkennen. Maar hoe komen we daar?

De snel veranderende maatschappij en daarmee samengaande onzekerheden zorgen ervoor dat een visie voor 2050 per definitie geen eindbeeld is. Maar het biedt ons een richting waar we naartoe willen.

De opgaven van deze tijd vragen om veranderingen die zo veelomvattend en grootschalig zijn, dat alle partijen, zowel publiek als privaat, hieraan moeten samenwerken.
Hierbij hebben allerlei bekende en onvoorziene trends en ontwikkelingen invloed op de route en de uiteindelijke bestemming. Denk, bijvoorbeeld, aan de trek naar de steden, klimaatverandering, digitaliseringen robotisering en de veranderende relatie tussen overheid en inwoners. Om het toekomstbeeld te bereiken, is adaptief handelen nodig. We zijn vastbesloten én flexibel waarbij we het oog houden op het uiteindelijke doel. Er is een omgeving nodig waar gedurfde oplossingen tot bloei komen. Waar overheden, bedrijfsleven en inwoners zich gezamenlijk betrokken en verantwoordelijk voelen voor het vormgeven van onze leefomgeving. Overheden respecteren elkaars autonomie en werken harmonieus samen voor gezamenlijk resultaat en succes. Dit uit zich weer in een leefomgeving waar alle Brabanders zich goed voelen.

Uit de 'vlag van Brabant' blijkt dat er op verschillende thema's nog grote verschillen zijn tussen wens en werkelijkheid. Het realiseren van onze visie is op onderdelen nog ver weg. Brabant is nog lang niet overal in balans. Sommige trends maken – als we niets doen – het gat tussen nu en het toekomstbeeld groter, sommige trends bieden juist kansen om dit gat kleiner te maken, denk aan bijvoorbeeld de technologische ontwikkelingen.

Om ons toekomstbeeld te realiseren en Brabant in de toekomst welvarend, verbonden en klimaatproof te laten zijn, onderscheiden wij vier hoofdopgaven die nauw met elkaar samenhangen en die op elkaar inwerken als de tandwielen in een machine:

- Werken aan de Brabantse energietransitie
- Werken aan een klimaatproof Brabant
- Werken aan de slimme netwerkstad
- Werken aan een concurrerende, duurzame economie

Het gaat om grote maatschappelijke opgaven die we niet los van elkaar zien maar die – vanuit de basis – met elkaar zijn verbonden. Het zijn urgente opgaven die raken aan de essentie van de omgevingsvisie: de visie als inspirerend eindbeeld en mobiliserende strategie. Hiervoor is een forse inzet nodig van alle partijen, ook van de provincie. Als provincie nemen we onze verantwoordelijkheid door onze menskracht en onze middelen – behalve voor wettelijke en andere basistaken – vooral op deze uitdagingen in te zetten. Hoe we daarbij samen met anderen willen opereren beschrijven we in 'Brabant vernieuwt samen'.

Deze vier hoofdopgaven zijn belangrijk voor heel Brabant en spelen ook in de hele provincie. Dat betekent niet dat deze Brabantbreed op dezelfde manier worden opgepakt. Bij het uitwerken van een aanpak is het belangrijk om vanuit een gebiedspecifieke benadering de kansen en bedreigingen van de opgaven te benoemen en rekening te houden met de kansen vanuit andere hoofdopgaven. Dit betrekken wij bij de concretisering in 'hoofdopgaven voor de toekomst'.

Hoofdstuk 4 BRABANT VERNIEUWT SAMEN

4.1 Waarom anders?

Brabant is geen eiland op zich. Brabant maakt deel uit van een groter netwerk en wordt daar ook door beïnvloed. Onze bedrijven weten dat ze moeten concurreren met de hele wereld. Mede door de digitalisering wordt de concurrentie steeds heftiger doordat er steeds meer spelers meedoen. De kwaliteit van ons water en van onze lucht wordt ook over de provinciegrens bepaald.
En de files op onze wegen hebben ook te maken met internationaliserende economie. De verweving met het buitenland maakt dat we intensiever en beter moeten samenwerken. Ons samenspel moet daarom beter en anders. Omdat we anders zowel qua economie als qua ecologie de rekening krijgen.

Veranderend samenspel

Ook los van de internationale context zijn er redenen waarom het anders moet. Brabant is een ondernemende provincie. Inwoners, ondernemers en overheden nemen op hun eigen manier initiatief in Brabant en voegen daarmee economische, sociale en/of ecologische waarden toe. Dit heeft de provincie door de eeuwen heen gevormd en maakt dat Brabant continu in beweging is. De manier waarop de verschillende actoren binnen Brabant samenwerken, is daarbij wel sterk veranderd. In de driehoek overheid-samenleving-bedrijfsleven zien we zowel een sterkere betrokkenheid van bedrijven bij maatschappelijke opgaven, als een ondernemender samenleving die zelfbewust initiatieven oppakt.
Mede onder invloed van internet en social media zijn inwoners goed geïnformeerd, en nemen inwoners(collectieven) steeds vaker zelf het initiatief. Denk aan de realisatie van een windmolen door een lokale energiecoöperatie, het in particuliere opdracht bouwen van starters- of seniorenwoningen, of gemeenschappen die zelf een kerk een nieuwe bestemming geven of natuur realiseren. De groei in levensverwachting, opleidingsniveau, arbeidsparticipatie en besteedbaar inkomen draagt hieraan bij. Toch is actieve participatie aan de maatschappij niet voor iedereen weggelegd. Ondanks groeiende welvaart, stelt het Sociaal Cultureel Planbureau dat er sprake is van structurele ongelijkheid die om aandacht vraagt. Sociale inclusiviteit is een opgave voor alle partijen.

Aan deze veranderde verhoudingen moeten de meeste partijen nog wennen. Overheden zijn soms nog onvoldoende in staat om proactief mee te denken met andere partijen, zelfs als we hetzelfde willen bereiken. En initiatiefnemers zijn niet altijd voldoende omgevingsbewust waardoor de overheid nog moet bijsturen om het algemeen belang te behartigen. Daarbij hebben gemeenten een centrale positie in dit samenspel. Niet alleen als eerste aanspreekpunt voor hun inwoners, maar ook als aanspreekpunt voor de provincie.
De primaire verantwoordelijkheid voor het maken van keuzes over de inrichting van de fysieke leefomgeving ligt bij gemeenten. De provincie wil gemeenten volop ruimte bieden om hierin hun verantwoordelijkheid te nemen. Hierbij staan gemeenten niet los van hun omgeving. Door samen te werken met andere overheden, inwoners, bedrijfsleven en kennisinstellingen en door elkaar aan te vullen, worden doelen makkelijker en sneller behaald. Het helpt daarbij als iedereen in dezelfde richting beweegt.

De provincie wil met deze visie daaraan bijdragen door de verdere invulling van de vier hoofdopgaven samen met gemeenten en andere partijen op te pakken. Hierbij constateren wij dat in de regionale samenwerking een belangrijke toegevoegde waarde ligt om de regio als koppelstuk te benutten tussen enerzijds de zelfbindende omgevingsvisie van de provincie en gemeentelijke omgevingsvisies anderzijds.

4.2 Naar een beter samenspel

Door verschillende doelen met elkaar te verweven en slimme combinaties te maken, ontstaat een grotere meerwaarde voor een gebied. Door niet alleen werkgelegenheid te creëren, maar tegelijkertijd ook bij te dragen aan de omslag naar een circulaire economie bijvoorbeeld. Dit streven naar meerwaarde is de centrale gedachte van deze Omgevingsvisie.

Het handelen van de provincie richten we daarom op het verknopen en verweven van opgaven en het zoeken naar synergie en meerwaarde. Bij het zoeken naar oplossingen voor maatschappelijke opgaven vinden wij het belangrijk om vanuit meerdere richtingen naar een ontwikkeling te kijken.

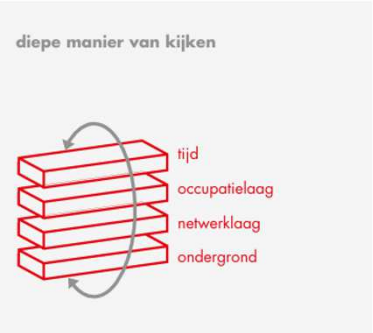
Diep, rond en breed kijken

Diep, rond en breed kijken is een hulpmiddel om bij het nemen van besluiten of het maken van beleid aan de voorkant verschillende perspectieven en belangen te betrekken. Dat vergroot de kwaliteit van besluiten en leidt tot meer snelheid richting uitvoering. Brede welvaart vormt daarbij het afwegingskader voor provinciale keuzes. Dat betekent dat we niet alleen kijken naar economische effecten, maar ook naar sociale en ecologische gevolgen, naar effecten voor verschillende groepen en gebieden en naar de gevolgen voor huidige én toekomstige generaties. Diep, rond en breed kijken helpt om relevante kennis, perspectieven, effecten en belangen in beeld te brengen. Hierdoor ontstaat een beter beeld van de consequenties van keuzes en van de mogelijkheden om maatschappelijke meerwaarde te creëren. Wat houdt het in?

- *Een 'diepe' manier van kijken:* we kijken niet alleen naar effecten op de bovenste laag in het hier en nu, maar betrekken hierin de dynamiek en randvoorwaarden die de onderste lagen meegeven. Daarbij kijken we op verschillende schaalniveaus naar gelang een vraagstuk daarom vraagt en benutten we de factor tijd actief. Hierbij kijken we niet alleen naar het heden, maar leren we van het verleden en betrekken we de effecten naar de toekomst en elders in de afweging.
- *Een 'ronde' manier van kijken:* we kijken niet sectoraal maar combineren opgaven en kansen zodat ontwikkelingen optimaal bijdragen aan een circulair, sterk en sociaal Brabant, waarin alle Brabanders zich prettig voelen. Vanuit een gebiedsgerichte insteek. Een nieuwe ronde manier van kijken naar een balans tussen people, planet en profit.
- *Een 'brede' manier van kijken:* wij kijken niet vanuit één gezichtspunt maar betrekken verschillende partijen, kennisbronnen en perspectieven. Zo ontstaat een vollediger beeld van belangen, waarden, ervaringen en mogelijke gevolgen van keuzes.

. De werkwijze van diep, rond en breed kijken heeft haar nut bewezen in diverse complexe trajecten rondom rivierverruiming of de aanleg van wegen. Doordat partijen elkaars belangen kennen en daarmee ook rekening houden, zijn diverse (vastgelopen) trajecten vlot getrokken. Ook bij andere vraagstukken helpt diep, rond en breed kijken om effecten, belangen en kansen vroegtijdig in beeld te

brengen. De diepgang van de toepassing verschilt daarbij per situatie en is proportioneel aan de aard en omvang van het vraagstuk. Zo maken we zichtbaar hoe keuzes doorwerken voor verschillende groepen, gebieden en generaties, en kunnen de gevolgen expliciet worden meegewogen in de besluitvorming. We willen samen met anderen ervaringen opdoen zodat er 'good practices' ontstaan.

Een "diepe" manier van kijken

De eigenschappen van de ondergrond, het landschap, de infrastructuur en de mate van verstedelijking verschillen sterk binnen Brabant. Hierdoor kan een ingreep in Oost- Brabant heel anders uitpakken dan in West-Brabant. Daarom is het van belang om te weten hoe de omgeving in elkaar steekt en te kijken naar alle lagen: de ondergrond, de netwerklaag, de bovenlaag en de tijdsdimensie. Tussen deze lagen bestaat een wisselwerking. Iedere laag kent zijn eigen dynamiek, verschillende veranderingssnelheid en mate van omkeerbaarheid bij ingrepen:

.

- De ondergrond (het water- en bodemsysteem) is onze fysieke basis en is gevormd sinds het ontstaan van de aarde. Natuurlijke veranderingen in het systeem duren vaak lang (eeuwen).
- De netwerklaag (infrastructuur, waterwegen, spoorlijnen, rioleringen, natuurnetwerk, energienetwerken): veranderingen in netwerken vergen vaak grote investeringen en werken lang door. Netwerken vereisen per definitie verbondenheid zodat lokale flexibiliteit om aan te passen geringer is.
- De bovenlaag heeft de hoogste veranderingssnelheid die zich vaak binnen een generatie (10 tot 40 jaar) voltrekt. Deze laag omvat de menselijke activiteiten zoals wonen, werken en recreëren. Maar ook onze lucht en atmosfeer. Eenmaal verstoord is dat deel van de bovenlaag moeilijk weer te herstellen.
- De factor tijd omvat verleden en toekomst. Wat leren we uit het verleden? Wat brengt de toekomst?

Effecten op de bovenlaag beleven we het meeste, maar de keuzes die we maken hebben ook invloed op de andere lagen. De effecten op de ondergrond en onze lucht vragen daarbij extra aandacht omdat die vaak een langdurige doorwerking hebben (bijvoorbeeld de verontreiniging van het diepere grondwater) en soms zelfs onomkeerbaar zijn (denk aan de aantasting van cultuurhistorische, archeologische of aardkundige waarden). Daar kunnen we op allerlei fronten 'last' van krijgen. Dat geldt bijvoorbeeld ook als een individueel initiatief op de bovenlaag de samenhangende verbindingen in een netwerk verstoren (denk bijvoorbeeld aan het Natuurnetwerk Brabant).

Met de factor tijd kijken we naar wat we kunnen leren uit het verleden, maar ook om de 'onzekere' toekomst te betrekken in de afweging. We benutten de factor tijd optimaal. Waar zaken onzeker zijn, benutten we de tijd om innovaties en nieuwe werkwijzen toe te passen. Zijn er nog nieuwe technologische ontwikkelingen te verwachten die invloed hebben, zoals nieuwe digitale oplossingen? Als voor een vraagstuk duidelijk is dat het nodig is om nu een besluit te nemen, aarzelen we niet. De tijdsfactor is mede een afwegingskader welke rol we als provincie willen vervullen.

Door 'diep' te kijken, houden we rekening met de laag-dynamische ondergrond, maar ook met de effecten op de andere lagen en met toekomstige effecten. Dat wil niet zeggen dat er helemaal geen effecten op andere lagen mogelijk zijn. Er kan bijvoorbeeld best ruimte zijn voor tijdelijke functies in de nog niet ingerichte delen van het Natuurnetwerk Brabant als dat geen afbreuk doet aan de realisatie van het natuurnetwerk. Maar om ons diepere grondwater te kunnen blijven benutten voor drinkwater, is het belangrijk dat een geothermieproject dit niet verstoort.

Bij afwegingen gaat het behoud van de levenskwaliteit in het hier en nu in economisch, sociaal en ecologische opzicht niet ten koste van de levenskwaliteit elders en later. Waarbij we er ook rekening mee houden dat we niet alles weten. We moeten dus adaptief zijn zodat we oplossingen die nu goed lijken, kunnen bijstellen of nieuwe technieken kunnen benutten.

Een 'ronde' manier van kijken

We kijken over sectoren en beleidsdomeinen heen en verkennen de wisselwerking tussen verschillende opgaven. Daardoor wordt zichtbaar hoe ontwikkelingen elkaar beïnvloeden en welke kansen, afhankelijkheden en spanningen daarbij ontstaan. Door dit expliciet te maken, ontstaat een beter beeld van de gevolgen van keuzes voor mens, leefomgeving en economie. Rekening houdend met de plek van de ontwikkeling koppelen we urgente kwesties aan andere opgaven vanuit de unieke identiteit en de landschappelijke kwaliteiten van een gebied.

- People: wat betekent het initiatief voor de gemeenschap in termen van veiligheid en gezondheid, sociale samenhang (sociale inclusiviteit) en kwaliteit van de leefomgeving? Hebben mensen profijt van het initiatief in hun omgeving?
- Planet: hoe draagt het initiatief bij aan meer circulariteit, behoud en ontwikkeling van waarden en volhoudbaarheid van onze leefomgeving (minder energiegrondstofverspilling, minder klimaatbelasting, robuuste natuur)?
- Profit: wat levert het op voor een economisch sterke (top)positie van Brabant?

Deze vragen helpen ons, maar hopelijk ook anderen, bij het maken van keuzes en het leggen van verbindingen. Door vanuit meerdere kanten naar een initiatief te kijken, wordt het initiatief – en dus ook Brabant – er beter van.

Door daarbij ook vanuit verschillende schaalniveaus naar een vraagstuk te kijken, zien we steeds andere aspecten. Door kennis te benutten die elders is opgedaan, ontstaan er misschien nieuwe mogelijkheden. En soms heeft een ontwikkeling op lokaal niveau heel andere effecten dan als je deze op regionaal schaalniveau bekijkt. Hierbij hanteren we een gebiedsgerichte benadering, waarbij het initiatief en de plek – nu en in de toekomst – centraal staan. Het gaat daarbij zowel over de beleving van mensen als het praktische nut, de waardering voor het verleden en de positieve effecten voor alle

toekomstige gebruikers van de Brabantse omgeving. Kortom een vernieuwde, gebiedsgerichte invulling van het streven naar een balans tussen people, planet en profit, waarin sociale, ecologische en economische waarden in samenhang worden beschouwd, met oog voor de draagkracht van onze samenleving en de grenzen van het natuurlijke systeem.

Een 'brede' manier van kijken

Bij de brede manier van kijken brengen we verschillende perspectieven, belangen en vormen van kennis samen. We werken daarbij vanuit de kracht van overheid, inwoners, ondernemers, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen. Door deze kennis, ervaringen en netwerken te verbinden, ontstaan nieuwe inzichten, innovatieve oplossingen en meer draagvlak voor verandering.

Tegelijkertijd hebben we oog voor verschillen in belangen en positie. Niet iedereen wordt even gemakkelijk gehoord of vertegenwoordigd. Daarom streven we naar een inclusieve aanpak waarin ook minder zichtbare perspectieven worden betrokken. Zo ontstaat een rijker beeld van vraagstukken en kunnen keuzes zorgvuldiger worden afgewogen.

Bij de brede manier van kijken houden we rekening met de verscheidenheid aan mensen, belangen ervaringen en perspectieven: niet iedereen is even mondig en niet elk belang heeft goede spreekbuizen. Dit vraagt om een empathisch besef van verschillende stijlen van burgerschap, karakter en leven bij het vormgeven van participatie. Dit is de verantwoordelijkheid van initiatiefnemers, maar de participerende overheid houdt daar ook rekening mee. Tegelijkertijd werkt deze methodiek alleen als er sprake is van geven en nemen tussen de verschillende belanghebbenden. Wanneer een van de partijen alleen met een 10 tevreden is, wordt het moeilijk om tot overeenstemming te komen. De methodiek vraagt dat betrokkenen met een 8 voor hun belang ook tevreden zijn, als daarmee het gebied als geheel erop vooruitgaat.

Het bijeenbrengen van verschillende perspectieven leidt niet automatisch tot overeenstemming. Belangen kunnen uiteenlopen en soms met elkaar botsen. Breed kijken helpt om deze verschillen zichtbaar te maken, belangen zorgvuldig af te wegen en te zoeken naar oplossingen die bijdragen aan het gebied als geheel.

4.3 Wie doet wat?

Gemeenten eerste overheid

De Omgevingswet is er duidelijk in en wij delen de opvatting van de wetgever volledig: de gemeente is de eerstverantwoordelijke waar het gaat om ontwikkelen en beschermen van de fysieke leefomgeving. Bevoegdheden en verantwoordelijkheden worden zo laag mogelijk weggelegd. Gemeenten en waterschappen moeten een eigen invulling geven aan de kwaliteit van de fysieke leefomgeving.

Anderzijds zijn er zaken die het schaalniveau van een gemeente te boven gaan en hebben provincies vanuit de wet specifieke taken en bevoegdheden. Vanuit de basisgedachte dat bevoegdheden op het laagst mogelijke niveau liggen, zoeken wij telkens naar de beste rolverdeling tussen overheden en andere partijen.

We willen als één overheid samenwerken met inwoners, bedrijfsleven en kennisinstellingen aan gemeenschappelijke doelen en opgaven. We willen doelgericht opereren. Dat lukt alleen als iedereen die met een initiatief aan de slag gaat ook de beweging maakt naar andere relevante partijen.

De afbakening van wat de provincie doet en wat anderen doen is tijdsafhankelijk maar hangt ook af van de aard en omvang van de opgaven, de afspraken die wij met elkaar maken en de politieke urgentie.
Belangrijk is welke rol wij kunnen vervullen in aanvulling op gemeenten en wat wij (en andere medeoverheden) kunnen bijdragen aan de meest doeltreffende invulling. Het gaat uiteindelijk dus om het samenspel naar tijd en plaats. Onze inzet is daarbij gericht op wanneer de provincie een toegevoegde waarde heeft bij het realiseren van onze gezamenlijke doelen.

Provinciale rollen

Voor de provincie zien wij vanuit een toegevoegde waarde in hoofdzaak drie rollen:

1. Richting geven

- Visievorming en benoemen van doelen:
  Met de visie bevorderen wij een bovengemeentelijke afstemming en voeren wij regie op ontwikkelingen die het lokale niveau overstijgen. Niet vanuit een horizontale sturing maar vanuit een gemeenschappelijk belang. Zonder volledig te zijn, zien wij hier een taak van de provincie bij de hoofdopgaven uit hoofdstuk 6 van deze omgevingsvisie: energietransitie, klimaatproof worden, de slimme netwerkstad en een concurrerende duurzame economie.
- Randvoorwaarden benoemen:
  Bij diverse bovengemeentelijke onderwerpen heeft de provincie, vaak ook wettelijk, een specifieke verantwoordelijkheid. Dit zijn vooral onderwerpen gerelateerd aan de Basisopgave uit hoofdstuk 6. Voor deze (vaak wettelijke) taak zijn er soms ook spelregels en randvoorwaarden nodig voor ieders handelen. Bijvoorbeeld omdat iets belangrijk is om te beschermen vanwege onomkeerbare gevolgen. Dat betekent niet dat er niks kan. Het betekent wel dat we – door 'diep, rond en breed te kijken' – proberen om een initiatief verenigbaar te maken met voorwaarden die vanuit bodem, (grond-)water, lucht, natuur, landschap, archeologie en cultuurhistorie nodig zijn. Of beter nog: dat een initiatief meerwaarde biedt voor die waarden. Waarbij de conclusie ook kan zijn dat het op de ene plek niet maar ergens anders wel kan. Spelregels zijn soms ook nodig om een ontwikkeling mogelijk te maken, bijvoorbeeld omdat iets vanuit een hoger schaalniveau bekijken nodig is. Dat kan variëren van zogenaamde NIMBY-ontwikkelingen tot ontbrekende schakels in een netwerk. Ook bij de ontwikkeling van spelregels kijken we diep, rond en breed. Zowel qua proces als inhoud. We verkennen gezamenlijk opties om de spelregels vorm te geven. Hiervoor benutten we de programma's die op basis van deze omgevingsvisie worden opgesteld.

2. Beweging stimuleren

- Kennisontwikkeling en onderzoek:
  De provincie beschikt over een groot netwerk, zowel in de wereld van kennis als in de wereld van het bestuur. Vanuit haar rol als middenbestuur kan de provincie overzicht creëren bij

(nieuwe) ontwikkelingen, verbindingen leggen, onderzoek entameren, signalen bundelen om schaal te maken, ervaringen van elders inbrengen en kennis verspreiden. Op basis daarvan configureren we zo nodig nieuwe netwerken en platforms voor een effectieve aanpak. Voor alle transities geldt dat we – vanwege onze ligging aan de Belgische en dichtbij de Duitse grens – ons meer dan andere provincies bewust moeten zijn van de internationale dimensie. Voor onszelf zien we een belangrijke verantwoordelijkheid om die internationale samenwerking te concretiseren met het Rijk, Europese instellingen en buurprovincies. De provincie vervult als intermediair een rol in het overleg met het Rijk en buurprovincies om zaken in beweging te zetten. Mede namens andere overheden kan de provincie het Brabants belang vertegenwoordigen in Brussel en bij andere Europese instellingen en samenwerkingsverbanden. Dit maakt dat wij in Brabant op de hoogte zijn van wat op ons afkomt, en dat wij in staat zijn fondsen en contacten aan te boren voor Brabant.

3. Ontwikkelingen mogelijk maken

Door programma's op te stellen met middelen om doelen te realiseren, al dan niet samen met medeoverheden. Door soms risicodragend te investeren, leningen te verstrekken of zelf investeringsprojecten te entameren via het provinciaal ontwikkelbedrijf.

Hoofdstuk 5 KERNWAARDEN VOOR ONS HANDELEN

Verbinden in vertrouwen

We willen een provincie zijn die los kan laten vanuit het vertrouwen dat ook andere partijen op een diepe, ronde en brede manier naar vraagstukken kijken. Een provincie die vertrouwt op de kracht van de Brabantse gemeenten, de Brabantse waterschappen en de Brabantse samenleving, maar bijspringt als ze ziet dat er witte vlekken ontstaan, er een extra impuls nodig is of juist moet worden bijgestuurd. Een provincie die het vertrouwen heeft van haar medeoverheden zodat gezamenlijk optrekken vanzelfsprekend is. Een provincie die partijen bijeenbrengt om discussies op gang te brengen, alle argumenten en kanttekeningen overzichtelijk samenbrengt en ondersteunt met kennis en kunde. Maar ook een provincie die een stap opzij zet als dat nodig is.

'Diep, rond en breed kijken' vraagt om een provincie die gemakkelijk van rol kan wisselen en gericht is op verbinding van belangen: private belangen, gebiedsbelangen en het publieke belang. Een provincie die functioneert als een intelligente 'hub' met overzicht. Door informatie en kennis actief te verbinden en te versterken. Maar ook door netwerken te beheren en netwerkproblemen te detecteren en op te lossen. Een provincie die de verantwoordelijkheid neemt om zelf partijen bij elkaar te brengen rondom belangrijke vraagstukken. Die afhankelijk van de opgave eigen ambities wil bereiken, grenzen stelt waar nodig binnen juridische kaders, actief met partners samenwerkt en die in staat is om initiatieven te ondersteunen. Een moderne overheid schakelt op een natuurlijke manier tussen de verschillende rollen. En iedere rol kent ook weer daarbij passende instrumenten. De instrumenten die wij willen inzetten om onze doelen te bereiken, worden globaal bij de hoofdopgaven benoemd en verder uitgewerkt in de ui'voeringsagenda's. Hierbij zijn de volgende kernwaarden (of handelingsprincipes) leidend.

5.1 We gaan voor meerwaardecreatie

- We werken aan ontwikkelingen die meerwaarde hebben voor onze leefomgeving. Daarbij kijken we diep, rond en breed inclusief de effecten "elders en straks". Dus nadrukkelijk ook naar mogelijke bijdragen aan of effecten op sociale inclusiviteit, veiligheid, gezondheid en omgevingskwaliteit. Maar ook naar het bieden van mogelijkheden aan inwoners om mee te doen aan en te profiteren van ontwikkelingen. Meerwaardecreatie gaat uit van de context dat de "basis op orde" moet zijn en blijven.
- We leggen de nadruk op het bevorderen van duurzame initiatieven, in plaats van de nadruk op het tegenhouden van niet-duurzame initiatieven.
- Initiatieven die de claims van slechts één partij behartigen, zijn nog niet af. Daar stimuleren we een bredere blik om het initiatief voor Brabant sterker, slimmer en meer circulair te maken. Daarbij hebben we aandacht voor de kwaliteit van leven 'hier en nu', zonder dat dit, in economisch, sociaal-cultureel of ecologisch opzicht, ten koste gaat van de kwaliteit van leven 'elders en later'.
- We kijken wat slimme oplossingen zijn. We leren en kijken ook buiten de grenzen of en hoe we, ontwikkelingen die gaande zijn, slim kunnen combineren.
- Essentieel voor het slagen van meerwaardecreatie is dat we waardegestuurd werken.

- Dit betekent dat we zoveel mogelijk aandacht geven aan de bedoeling en dat we normen en middelen niet centraal stellen. Waar normstelling (bijvoorbeeld vanwege landelijke regels) onvermijdelijk of gewenst is, bieden we waar mogelijk ruimte voor gelijkwaardige alternatieven.

5.2 We gaan voor technische én sociale innovatie

- We stimuleren duurzame innovaties en helpen ze tot economische waarde te brengen. Zo dragen we bij aan een hoge levensstandaard. Maar ook aan oplossingen van complexe maatschappelijke vraagstukken op het gebied van zorg, energie, klimaat en mobiliteit. Binnen Europa blijven we daarmee tot de 'innovation leaders' behoren.
- Wij zien Brabant als één groot 'living lab' en maken het mogelijk nieuwe ideeën te ontwikkelen en uit te proberen. Wij geven vernieuwers en voorlopers ruimte als deze bijdragen aan een betere leefomgeving. Dan helpen we ook bij het opschalen van hun initiatieven.
- Samen met bedrijven en initiatiefnemers zorgen we voor een permanente dialoog en een gezamenlijke leeragenda.
- Ook helpen wij regelgeving aan te passen wanneer die regelgeving vernieuwers en voorlopers bij hun initiatieven nodeloos belemmert. We helpen aanpassing van regelgeving te bevorderen, zodat energieneutrale en circulaire oplossingen voorrang krijgen. Experimenten als oplossingen buiten de bestaande systemen vrezen wij niet.
- Om technologische innovaties goed te kunnen benutten en in te bedden in de leefomgeving, is ook sociale innovatie in de maatschappelijke arena nodig: denk aan nieuwe kennis en competenties, nieuwe verbindingen en verhoudingen, keuzegedrag en lerend organiseren. We vinden participatie van omwonenden en betrokkenen bij grootschalige projecten een vanzelfsprekende zaak. Maar luisteren en mogen meepraten alleen is onvoldoende. Waar mogelijk willen we dat omwonenden ook feitelijk meedoen aan en kunnen profiteren van projecten. Dit leidt tot een betere sociale inclusiviteit.

5.3 We gaan voor kwaliteit boven kwantiteit

- We gaan voor een duurzame economie en brede welvaart voor alle Brabanders. Groei op zichzelf is geen doel, maar wel noodzakelijk voor de versterking van onze welvaart en ons welbevinden. Economische activiteiten ontwikkelen zich steeds meer gekoppeld aan het streven naar een duurzame maatschappij, in de best denkbare relatie met de omgeving. We gaan daarom voor 'anders en beter' in plaats van voor 'meer en verder'. Kwaliteit boven kwantiteit. Circulair boven lineair.
- We stimuleren economische ontwikkelingen die toewerken naar een circulaire economie met gesloten kringlopen, biobased grondstoffen, energiebesparing, beperking van de uitstoot van broeikasgassen en natuurinclusief ontwerpen.
- We prefereren hergebruik van niet-vernieuwbare grond- en hulpstoffen boven het aanspreken van nieuwe bronnen. Ruimte in onze provincie is schaars. Daarom gaan we voor slim ruimtegebruik en combineren we waar mogelijk functies. Zo nodig voeren we daartoe aanpassingen in bij regelgeving en bij vergunningverlening.
- Wij waarderen regionale verschillen en accenten en zijn voorstander van complementariteit.
- We werken gebiedsgericht met als doel een optimaal evenwicht te bereiken tussen bescherming

en ontwikkeling, en tussen concurrentiekracht en leefbaarheid. Waar dat optimum ligt, verschilt van gebied tot gebied. Sommige opgaven en belangen wegen in het ene gebied zwaarder dan in het andere. In een gebied moet rekening gehouden worden met de kwaliteit van bodem, water, lucht, cultureel erfgoed en natuur, maar ook met de minder zichtbare kwetsbare onderwerpen, zoals sociale draagkracht, welbevinden en gezondheid.

- De aanwezige en door bewoners en gebruikers beleefde kwaliteiten en ontwikkelingsmogelijkheden zijn overal anders. Dit moet doorwerken in de aanpak van opgaven in ieder specifiek gebied. De beleefde (cultuurhistorische) identiteit en mogelijkheden van een gebied, als ook de waardering van eigenschappen van streek, landschap, stad of dorp zijn uitgangspunt en inspiratiebron voor nieuwe ontwikkelingen in een gebied. Ook kunst en artistieke vormgeving dragen bij aan kwaliteit.
- In ons eigen handelen kijken we bewust naar hoe klimaatproof en energie-efficiënt wij dit doen. Bij subsidieverstrekking, aanbestedingen, inkoop en bij ons grondbeheer en het beheer van onze wegen, zetten wij circulariteit voorop.

5.4 We gaan voor steeds beter

- De provincie voert uiteraard naast de vier hoofdopgaven ook haar wettelijke taken uit. Daarnaast voert de provincie ook, indien niet wettelijk verplicht, taken uit om de basis op orde te houden, zodat onze Brabantse leefomgeving veilig en gezond, mooi en schoon blijft.
- We streven naar continue verbetering van onze leefomgeving. Dat kan ook betekenen dat we niet stoppen als we voldoen aan wat juridisch (vanuit regelgeving) moet, maar dat we er onverminderd naar blijven streven om het steeds beter te doen.
- Hierbij werken we adaptief en zo nodig en mogelijk met tijdelijke ingrepen. En uiteraard zoeken we de samenwerking binnen en buiten Brabant om van elkaars sterktes gebruik te maken om oplossingen zo optimaal mogelijk te maken.
- Soms kunnen we wel beter willen en is herstel mogelijk, maar is dit bijzonder kostbaar (denk aan het saneren van bodemverontreiniging). En soms is herstel vrijwel onmogelijk of alleen over meerdere generaties (denk aan stoffen in het milieu die niet of nauwelijks afbreken). Soms kunnen met compensatie en mitigatie nadelige effecten verminderd worden. Sommige zaken zijn onomkeerbaar: dan is ‘steeds beter’ dus niet meer mogelijk en kunnen we hooguit inzetten op niet slechter.
- We zetten de komende jaren actiever in op het voorzorgbeginsel in situaties waar de effecten in potentie groot en onomkeerbaar zijn voor milieu, gezondheid of natuur.

5.5 We gaan voor proactief en preventief boven gevolgbeperking en herstel

- Door expliciet aandacht te besteden aan de factor tijd als we ‘diep’ kijken, besteden we ook aandacht aan toekomstige effecten. Daarmee passen we als vanzelf het voorzorgbeginsel, het beginsel van preventief handelen en het beginsel van aanpak bij de bron toe.
- Wij voorzien in de behoeften van de huidige generatie inwoners, zonder dat dit ten koste gaat van toekomstige generaties. Hetzelfde geldt voor afwentelen naar plaats. Bij ingrepen in het ene gebied worden negatieve effecten op andere gebieden en wie daar leeft en werkt zoveel

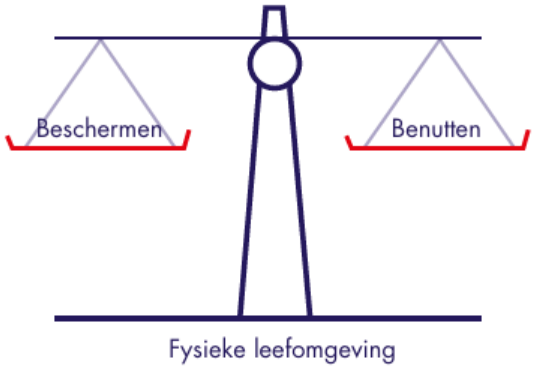
als mogelijk voorkomen. Cumulatie van problemen in gebieden wordt voorkomen, evenals afwenteling op andere functies.

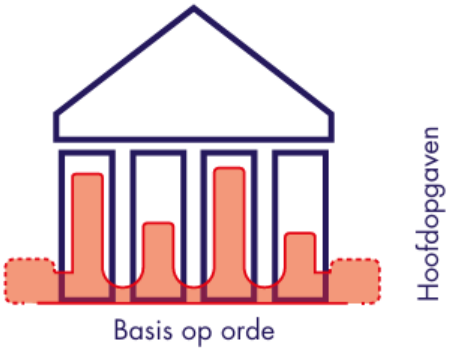
Hoofdstuk 6 HOOFDOPGAVEN VOOR DE TOEKOMST

6.1 Eén basisopgave en vier hoofdopgaven

De Omgevingswet heeft als doel een balans te vinden tussen beschermen (veilig, gezond met waarborg voor omgevingskwaliteit inclusief natuur) en benutten (optimaal gebruik en ontwikkelen van de leefomgeving om maatschappelijke behoeften te vervullen). In dit hoofdstuk werken wij de vier hoofdopgaven uit hoofdstuk 3 uit in een inspirerend beeld 2050 en een mobiliserende doelstelling voor 2030. Voor beide spreken we als provincie onze ambitie uit. Hierbij leggen we de 'lat' hoog. Onze ambities zijn bedoeld als zware inspanningsverplichtingen die richting geven aan ons handelen. Aan de basis van de hoofdopgaven liggen veiligheid, gezondheid en een goede omgevingskwaliteit. Hiermee geven wij aan wat wij belangrijk vinden voor de verbetering en duurzame ontwikkeling van de leefomgeving van de inwoners van Brabant.

De focus ligt daarbij op de vier hoofdopgaven voor de middellange en lange termijn. De visie geeft daarbij richting aan deze opgaven vanwege de ingrijpende veranderingen waarmee zij gepaard gaan. Extra focus op deze hoofdopgaven is nodig om een goede basis met een goede omgevingskwaliteit te behouden. Hieraan werken wij al langere tijd met anderen aan samen. Daarom benoemen we dat als de basisopgave waar wij met elkaar voor staan.

Samenhang in de Opgaven

De vier hoofdopgaven komen voort vanuit de basis en zijn daar ook feitelijk mee verankerd. Daaruit volgt dat basisopgave en hoofdopgaven niet alleen met elkaar maar ook onderling zijn verbonden. Zonder uitputtend te zijn enkele voorbeelden. Als ons landschap niet op orde is, gaat dat ten koste van ons vestigingsklimaat en daarmee ten koste van onze economische doelen. De opgaven voor de slimme netwerkstad zijn onlosmakelijk verbonden met het streven energieneutraal en klimaatproof te worden. Een concurrerende duurzame economie is niet alleen nodig voor werk en welzijn maar is ook essentieel om de basis op orde te krijgen en uitputting van ons natuurlijke systeem tegen te gaan.

De visie benoemt de vier hoofdopgaven apart naast de basisopgave om zo de specifieke aandachtspunten per opgave onder de aandacht te brengen. Bij de uitwerking van beleid en maatregelen maar zeker ook bij de uitvoering is het noodzakelijk dat de opgaven in samenhang worden opgepakt. Dat gebeurt in de programma's door juist ook dan diep, rond en breed te denken; zowel qua inhoud, proces, als cultuur.

De vier hoofdopgaven hebben een grote ruimtelijke impact. Brabant is te klein als alles naast elkaar plaatsvindt. Het wordt dus passen en meten, met opgaven naast, onder, boven en met elkaar. Meerwaardecreatie en meervoudig slim ruimtegebruik is noodzaak. De opgaven moeten we daarom altijd in onderlinge samenhang bezien. Diep, rond en breed bekijken, dus. Met als specifieke opdracht om zo veel mogelijk positieve bijdragen te leveren aan andere doelen en het zoveel mogelijk verminderen van negatieve bijdragen aan andere doelen.

6.2 De basisopgave: werken aan veiligheid, gezondheid en omgevingskwaliteit

Doel 2050:

Brabant heeft een goede leefomgevingskwaliteit doordat wij op alle aspecten beter presteren dan wettelijk als minimumniveau is bepaald. Ons leefmilieu is schoon, veilig en gezond. Brabant staat met zijn TOP-landschap van oude en nieuwe landschappen in de top 5 van Europa. De biodiversiteit binnen en buiten de natuurgebieden is op orde, de lucht- en waterkwaliteit voldoet en de bodem is vitaal.

Doel 2030:

Brabant heeft een aanvaardbare leefomgevingskwaliteit doordat wij voor alle aspecten voldoen aan de wettelijke normen. Natuurgebieden zijn ingericht, de afname van biodiversiteit is naar een positieve trend omgebogen, waardevolle cultuurhistorische landschappen zijn behouden en er is breed draagvlak voor de nieuwe energie- en klimaatadaptieve landschappen door de ontwerpende aanpak.

Waarom?

De Omgevingswet vraagt het en wij gaan er volmondig voor: een veilige en gezonde leefomgeving met een goede omgevingskwaliteit. Deze basisopgave is veelomvattend en gaat over milieuaspecten, als een schone bodem, schoon water en schone lucht. Maar ook om landschappelijke- en cultuurhistorische aantrekkelijkheid, een goede woon- en werkomgeving met een aantrekkelijk aanbod aan voorzieningen, stilte en een natuurrijke omgeving, waarin biodiversiteit en recreatie hand in hand gaan. Dat draagt bij aan een goede omgevingskwaliteit die Brabant mooi, aantrekkelijk en onderscheidend maakt. Voor mensen om in te wonen en voor bedrijven om zich te vestigen. Onze basis op orde houden is dus een essentiële opgave teneinde ook de internationale aantrekkelijkheid van Brabant te borgen. De basisopgave omvat een aantal traditionele taken waar de provincie, steeds vaker gezamenlijk met andere partijen, aan werkt. En daaraan blijven wij werken vanuit de overtuiging dat dit cruciaal is om ons doel te bereiken: een top-kennis- en innovatieregio met een top-omgevingskwaliteit!

Het werken aan een veilige en gezonde leefomgeving met een goede omgevingskwaliteit is daarbij de basis voor al ons handelen; elke ontwikkeling in Brabant, klein of groot en waar dan ook, draagt daaraan bij. Een veilige, gezonde leefomgeving met een goede omgevingskwaliteit is daarom ook leidend bij de uitwerking van de vier maatschappelijke hoofdopgaven. In deze paragraaf van de

Basisopgave vindt een meer algemene uitwerking plaats, veelal gerelateerd aan onze wettelijke taken.

Een gezonde leefomgeving

Gezondheid is meer dan alleen "ziekte voorkomen". Gezondheid gaat juist om "quality of life", welzijn en het bevorderen van gezondheid. Dat draagt bij aan geluk, veerkracht, vitaliteit en productiviteit van mensen, het functioneren van onze (Brabantse) samenleving. De provincie wil vanuit alle opgaven bijdragen aan gezondheidswinst, zowel op het gebied van beschermen als bevorderen. Daarbij staat preventie centraal: gezondheidswinst wordt vooral bereikt door aan de voorkant gezonde keuzes te maken.

Bijvoorbeeld door een gezonde levensstijl te bevorderen door bij de (her)inrichting van onze omgeving meekoppelkansen te benutten en uit te nodigen tot beweging door meer groen, of meer voorzieningen voor buitenrecreatie. Dit is maatwerk, het gaat om kansen zien en benutten.
Er blijven ook aandachtspunten vanuit de meer klassieke benadering van gezondheid die om aandacht vragen. Dit zijn behoud van de kwaliteit van ons grondwater bestemd voor menselijke consumptie, het verbeteren van de luchtkwaliteit en kwaliteit van het oppervlaktewater. De aanwezigheid van te veel fijnstof en stikstofverbindingen als gevolg van industrie, verkeer en veehouderij is aantoonbaar schadelijk voor de gezondheid. Het gaat dan in het bijzonder om enkele stedelijke gebieden met veel verkeer en enkele landelijke gebieden met veel vee.

Door nieuwe wetenschappelijke inzichten krijgen we steeds beter zicht op de effecten van (industriële) bedrijven, emissies en schadelijke stoffen op gezondheid, milieu en natuur, waaronder effecten op de kwaliteit van lucht, water en bodem en andere vormen van milieubelasting.
Vanuit onze kernwaarden handelen wij pro-actief, rekening houdend met de verantwoordelijkheid van andere partijen, en geven wij optimaal invulling aan mogelijkheden om negatieve gezondheidseffecten te voorkomen of te beperken, bij voorkeur aan de bron. Wanneer effecten op gezondheid, milieu of natuur onzeker zijn en potentieel ernstig of onomkeerbaar kunnen zijn, betrekken wij voorzorg expliciet in onze afweging. Waar nodig of gewenst overwegen wij maatregelen met toepassing van het voorzorgsbeginsel.

Een veilige leefomgeving

Bij het werken aan een veiligere leefomgeving gaat het om het terugbrengen van risico's tot een acceptabel niveau en het continu zo goed mogelijk voorbereid zijn op calamiteiten. Bijzondere aandacht gaat uit naar de veiligheid op en rondom grote industriële complexen als het haven- en industriegebied Moerdijk, het vervoer van gevaarlijke stoffen over met name de Brabantroute en de kwetsbaarheid van infrastructurele voorzieningen bij ongewone voorvallen. Beschadiging van hoogspanningsleidingen, defecten van bruggen in snelwegen en extreme weersomstandigheden leiden al gauw tot maatschappelijke ontwrichting.

De aanpak van waterveiligheid vanwege de klimaatveranderingen is dusdanig veelomvattend dat hiervoor een aparte hoofdopgave is benoemd. Nieuwe technieken, experimentele activiteiten maar ook de nieuwe hoofdopgaven uit deze visie vragen om alertheid op het gebied van veiligheid.

Een goede omgevingskwaliteit

We houden (of brengen) de basis op orde zodat het in Brabant – ook in de toekomst – goed wonen,

werken en verblijven is. Vanuit alle opgaven werken we daarom aan een goede omgevingskwaliteit; zowel in de bebouwde als de onbebouwde omgeving. Hierbij zien wij een steeds grotere verwevenheid van stad en land. Het is daarom belangrijk om stad en land in samenhang te bezien. Deze samenhang zien we bijvoorbeeld duidelijk terug in de maatregelen rond klimaatadaptatie. Een gebiedsgerichte benadering van de beekdalen waar stad en land samenkomen is nodig. Een aantrekkelijk landschap is essentieel voor een goede omgevingskwaliteit. Belangrijke dragers van het landschap zijn de natuurlijke, cultuurhistorische en aardkundige structuren en elementen. Het gaat daarbij niet alleen om de groene elementen maar juist ook om rode elementen als de kralenketting van de Brabantse vestingsteden en de samenhang van stad en land. Daarnaast bepalen ook 'zachte' waarden als rust, openheid, donkerte en stilte hoe het landschap wordt beleefd. Het landschap vertelt het verhaal van Brabant en draagt daarmee in sterke mate bij aan de Brabantse identiteit. Het gebiedspaspoort Noord-Brabant, te raadplegen via de Datahub Brabant Schakelt, biedt inzicht in dit verhaal en geeft handvatten om passend bij de Brabantse identiteit het landschap te ontwikkelen en te versterken.

Want landschapsontwikkeling is niet statisch. Er ontstonden en ontstaan steeds nieuwe landschappen. Dat laten de verhalen uit het verleden van Brabant (respectievelijk Religieus, Bevochten, Bestuurlijk en Innovatief Brabant) ook zien. De opgaven vanuit klimaatverandering en energietransitie voegen ook weer een nieuwe identiteit toe. Dit roept soms spanning op. De uitdaging is om de hoofdopgaven te laten landen met behoud en versterking van een aantrekkelijk Brabants landschap. Een ontwerpende aanpak, met artistieke inbreng en vormgeving, helpt hierbij. Bij een top kennis- en innovatieregio hoort een toplandschap! Om dat te bereiken vragen de dragers van natuur en landschap, bodem, water en lucht om aandacht.

In delen van het landelijk gebied staat de kwaliteit van de omgeving voor mens en natuur onder druk doordat zich daar een veelheid aan factoren voordoet. Er zijn te hoge concentraties van schadelijke stoffen aanwezig in de lucht, bodem en water. Daarnaast is er sprake van een toenemende leegstand en op de langere termijn in delen van het landelijk gebied een (lichte) afname van de bevolking.. Dat leidt tot economische, sociaal-culturele en ecologische schade. In die delen van het landelijk gebied is speciale aandacht nodig voor een steeds verder toenemende leegstand doordat boeren stoppen, de leegkomende gebouwen verpauperen of een bron voor criminaliteit zijn. De sociale cohesie komt in het gedrang.
Door de verdere afname van organische stof en leven in de bodem, bodemverdichting, en structuurbederf van de bodem verergeren de problemen rond klimaatverandering, het verlies van meststoffen naar het watersysteem en neemt de bodemvruchtbaarheid af.

Thema's als veilig, gezond en omgevingskwaliteit vormen de basis van alle handelen vanuit deze omgevingsvisie. Ze geven vanuit de fysieke leefomgeving invulling aan het versterken van brede welvaart voor alle Brabanders. Daarom zijn deze thema's integraal verweven met het 'diep, rond en breed kijken' en de kernwaarden die richting geven aan de toepassing daarvan.

Bij de vier hoofdopgaven leidt dit tot het leggen van extra accenten. Bij de opgave voor energie vraagt de impact op het landschap en daarmee op de omgevingskwaliteit extra aandacht. Bij de slimme netwerkstad is extra aandacht nodig voor een inrichting die gezondheid bevordert en voor veiligheid vanuit verkeer en vervoer. Bij circulaire economie is de steeds verdere verbetering van de

lucht en het tegengaan van de uitputting van de bodem belangrijk aandachtspunt. Het belang van waterveiligheid is mede reden voor de klimaatopgave.

We zien in de praktijk dat de basisopgave ook nu al helpt om de grote maatschappelijke opgaven in te vullen. Overal in Brabant werken overheden, maatschappelijke organisaties en juist ook veel betrokken bewoners aan de kwaliteit van de leefomgeving: in hun wijk, dorp of stad en het omringende landschap.
Bestaande waardevolle karakteristieken en verhalen van de plek worden verbonden aan nieuwe uitdagingen op het gebied van bijvoorbeeld water, landbouw en energietransitie. Ondernemerschap, creativiteit, trots en verbondenheid met de plek en het gebied gaan in Brabant hand in hand. Het vormgeven van de leefomgeving in een veranderend landschap doen we in Brabant vooral sámen.

Wat gaan we in ieder geval doen?

1. Ondergrond

- We herstellen het water- en bodemsysteem aan de hand van watersysteemeenheden met ontwikkelingsrichtingen voor elk van deze watersysteemeenheden. Dit water- en bodemsysteem is leidend voor ruimtelijke ontwikkelingen zodat we de grote maatschappelijke opgaven van deze tijd (klimaat, natuur, waterbeheer, landbouw en verstedelijking) toekomstbestendig vorm kunnen geven. Het water- en bodemsysteem bepaalt de randvoorwaarden en het gebruik wordt daarop aangepast; Water en Bodem sturend. Daarnaast wordt het natuurlijk functioneren van het water- en bodemsysteem zoveel mogelijk hersteld.
- We beschermen grondwaterwinningen voor menselijke consumptie op minstens hetzelfde niveau als tot nu. Het boren in de grond en het aanbrengen van installaties, bijvoorbeeld met het oog op winning van aardwarmte, mag niet leiden tot verhoogde risico's voor de winning van water voor huidige of toekomstige menselijke consumptie. Delfstofwinning met toevoeging van chemische middelen om olie of gas vrij te maken (fracing, fracking) wijzen wij af evenals de opslag van radioactief afval in de bodem.
- We ontwikkelen samen met andere partijen beleid gericht op het weer vitaal maken van de bodem. Hierbij richten wij ons op het verbeteren van de bodem zodat water en meststoffen beter worden vastgehouden en de structuur verbetert.
- We werken intensief samen met andere partijen om de kwaliteitsdoelen voor grond- en oppervlaktewater te bereiken, waarbij we ons maximaal inspannen om te voldoen aan de Kaderrichtlijn Water. Wij voorkomen dat te hoge concentraties nutriënten of (nieuwe) chemische stoffen in het water terecht komen. En dragen daardoor bij aan goed functionerende ecosystemen voor waterplanten en -dieren en een gezonde omgeving voor de mens.
- We beschermen wezenlijke kenmerken van op provinciaal niveau aardkundig waardevolle gebieden of verschijnselen.
- We stimuleren dat in stad en landelijk gebied archeologisch erfgoed waar mogelijk zichtbaar en herkenbaar aanwezig blijft.

2. Netwerklaag

- We identificeren de wezenlijke landschappelijke kwaliteiten van Brabant. Deze geven richting aan het op een goede manier laten 'landen' van de vier hoofdopgaven. Het gebiedspaspoort Noord-Brabant vertelt het verhaal van Brabant en biedt een roadmap voor het landschap. Hiermee

borgen we gezamenlijk een basiskwaliteit en streven we, vanuit het oogpunt van meerwaardecreatie, naar versterking van de omgevingskwaliteit en identiteit van Brabant. De landschappelijke waarden vormen een belangrijke input voor het 'diep, rond en breed kijken'.

- Wij stimuleren actief landschapsbeheer zodat er eigen gebieds- of streekidentiteit ontstaat en er een aantrekkelijke verscheidenheid aan landschappen ontstaat. Bijvoorbeeld versterking van kenmerken van dijken- en uiterwaardenlandschap bij de rivieren en van het besloten coulissenlandschap in het Van Gogh Nationaal Park.
- We beschermen de wezenskenmerken van gebieden met cultuurhistorische waarden op provinciaal niveau en streven naar behoud en ontwikkeling van die waarden, waaronder de Hollandse Waterlinies (UNESCO-erfgoed) en de Zuiderwaterlinie. De historisch waardevolle gebieden en complexen willen we duurzaam in stand houden. Samen met partijen zoeken we naar nieuwe mogelijkheden om leegkomende historisch waardevolle objecten een nieuwe functie te geven. We zetten vanuit onze wettelijke taak in op het restaureren en behouden van monumenten.
- We werken aan de afronding van het Natuurnetwerk Brabant zoals naar areaal en kwaliteit is voorzien; aanpassingen aan het natuurnetwerk zijn mogelijk als de omvang op termijn per saldo ten minste gelijk blijft en dit de robuustheid van het netwerk ten goede komt.
- Wij treffen herstel- en instandhoudingsmaatregelen voor de Natura 2000-gebieden zodat wij voldoen aan de Europese doelen. Waar zinvol doen we dat samen met onze zuiderburen, bijvoorbeeld bij verdrogingsbestrijding en natuurherstel op de Brabantse Wal.

3. *Bovenlaag*

- We continueren of ontwikkelen beleid voor specifieke soorten of leefgebieden (bijvoorbeeld weide- en akkervogels). We stimuleren agrarisch gebruik dat een bijdrage levert aan meer biodiversiteit met specifieke aandacht voor agrarisch natuurbeheer of meer natuurinclusieve vormen van landbouw. We buigen de trend van afname van biodiversiteit om naar een positieve trend.
- Nieuw gebruik van de open ruimte gaat gepaard met meerwaardecreatie vanuit 'diep, rond en breed kijken' zodat een ontwikkeling kwaliteit toevoegt aan de plek. Lokale initiatieven voor de versterking van landschap en natuur ondersteunen wij.
- We ontwikkelen samen met anderen expertise rondom de aanpak van leegstand van erfgoed, kantoren, winkels, werklocaties en agrarische bebouwing. Wij steunen lokale initiatieven en stimuleren daarbij een integrale aanpak.
- We zetten maximaal in op het terugdringen van de emissies van stikstof, fosfaat en overige stoffen die ten koste gaan van de kwaliteit van de natuurgebieden. We stimuleren innovaties waardoor er minder emissies naar de lucht optreden vanuit bedrijfsgebouwen, bemeste percelen en verkeer. Dit draagt aanzienlijk bij aan een verbetering van de luchtkwaliteit in stad en land, het tegengaan van geurhinder en het verminderen van neerslag van stoffen in natuurgebieden.
- We beschermen stiltegebieden en gebieden met volop duisternis.
- We pakken de resterende geluidsoverlast langs provinciale infrastructuur aan (wettelijk verplicht programmaonderdeel).

Hoe doen we dat?

Veel van de onderwerpen vanuit de basisopgave zijn vanuit de wet toebedeeld aan de provincie. Maar juist ook voor deze opgave geldt dat we het samen moeten én willen doen.

- Om onomkeerbare effecten op (grond)waterkwaliteit, natuur, landschap, cultuurhistorie, aardkunde en stilte te voorkomen is regulering nodig. Voor een aantal onderwerpen stelt het Rijk dat ook verplicht. Voor andere onderwerpen geldt dat het vanuit een gemeenteoverstijgend belang nodig kan zijn om op (sub)regionaal of provinciaal niveau spelregels met elkaar af te spreken.
  Wij willen dit doen op een moderne manier. Met deze visie streven we naar meervoudig ruimtegebruik en het versterken van waarden. Door ontwikkelingen en vraagstukken diep, rond en breed te bekijken, bereiken we dat behoud en ontwikkeling elkaar versterken. Als we regels vaststellen, doen we dat vanuit het doel waarvoor we ze stellen zodat verenigbare ontwikkelingen mogelijk blijven (meerwaardecreatie). Daarnaast maken wij optimaal gebruik van de mogelijkheden voor maatwerk en flexibiliteit die de Omgevingswet biedt.
- De Omgevingswet verplicht voor vier onderwerpen dat zij in een programma worden uitgewerkt; volkshuisvesting, water, natuurbeheer en geluid. Wij bezien hoe wij deze (en wellicht andere) programma's vormgeven. Voor alle programma's geldt dat zij aandacht schenken aan de basisthema's 'gezond, veilig en omgevingskwaliteit'.

6.3 Werken aan de Brabantse energietransitie

Doel 2050:

100% duurzame energie, grotendeels afkomstig uit Noord-Brabant en 100 % klimaatneutraliteit

Doel 2030:

ten minste 55% reductie van broeikasgassen ten opzichte van de uitstoot in 1990 en ten minste 50% duurzame energie

Waarom?

Klimaatverandering heeft nu al een grote impact op de Brabantse leefomgeving en gaat in de toekomst nog meer van zich doen gelden. De verbranding van fossiele brandstoffen levert op landelijk niveau een bijdrage van circa 75% aan de totale uitstoot van broeikasgassen (door CO_2-uitstoot). Besparing in het gebruik van fossiele brandstoffen en grondstoffen en het overschakelen naar duurzame vormen van energieopwekking zijn de belangrijkste manieren om vanuit Brabant een bijdrage te leveren aan de beperking van de CO_2-uitstoot.

Hierbij koppelen wij het Brabantse beleid aan het Rijksbeleid en de nationale doelen. Brabant draagt daarbij evenredig bij aan de doelstelling van minder dan 2°C opwarming (klimaatakkoord). Daarvoor is een drastische reductie van uitstoot van CO_2 en andere broeikasgassen (waaronder methaan) noodzakelijk. Het nationale doel is om in 2050 tot 95% minder CO_2 uit te stoten ten opzichte van de uitstoot in 1990. In Brabant hebben we de doelstellinh om in 2030 55% CO_2 reductie te realiseren en willen we in 2050 geen 95% CO_2 reductie halen maar 100 % klimaatneutraal zijn.

Circa 19% van de uitstoot van broeikasgassen op provinciaal niveau komt van de uitstoot van methaan, uitstoot vanuit lachgas en uitstoot van CO_2 vanuit de landbouw. De landbouw speelt, met

name als onderdeel van het streven naar een meer circulaire landbouw, een belangrijke rol in het beperken van deze uitstoot. Hoewel het terugbrengen van deze broeikasgassen strikt bezien niet bij de energietransitie thuishoort, behandelen wij deze in navolging van het Rijkbij deze hoofdopgave.

Aanleiding vormen de klimaatafspraken in Parijs en nationaal de afspraken over het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen en de omschakeling naar een energieneutrale samenleving.
Wij werken aan een toekomstbestendig, robuust en flexibel energiesysteem, gebaseerd op andere energiebronnen dan fossiele brandstoffen Dat is niet van de ene op de andere dag gerealiseerd. Het omslagpunt verwachten we in 2035 als de voorwaarden voor een grootschalige systeemtransformatie van de energie infrastructuur grotendeels zijn ingevuld. De energietransitie is daarbij niet alleen van belang vanuit het klimaatperspectief. Ook leveringszekerheid, strategische onafhankelijkheid en de toekomstige ontwikkelruimte van Brabant vragen om een tijdige versterking en transformatie van het energiesysteem. De toenemende energievraag en de uitdagingen rondom netcongestie maken duidelijk dat investeren in een toekomstbestendig energiesysteem noodzakelijk is.

Het is daarom noodzakelijk om voortvarend te werken aanhet energiesysteem van de toekomst. Dit energiesysteem omvat productie (aanbod), transport, inclusief opslag en vraag. Zodat burgers en bedrijven nu en in de toekomst kunnen rekenen op een goed functionerend en betrouwbaar energiesysteem.

Energie is daarbij geen op zichzelf staande opgave. Er is een samenhangende aanpak nodig waarbij meekoppelkansen vanuit andere opgaven worden benut: energie als vliegwiel voor andere (verduurzamings)opgaven. En waarbij we energiebeleid verbinden aan positieve gezondheid, brede welvaart en klimaatopgave en dragen daarmee bij aan een gezonde leefomgeving waaraan iedereen mee kan doen. We leveren een bijdrage aan het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen en verbeteren tevens de luchtkwaliteit voor onze inwoners. Daarbij kunnen we kansen verzilveren voor decentrale, al dan niet individuele of collectieve energieopwekking door (groepen van) bedrijven en burgers.

Brabantse energiesysteem 2050

Brabant werkt toe naar een klimaatneutraal energiesysteem in 2050, waarbij we 100% duurzame energie gebruiken, die zoveel mogelijk in Brabant is opgewekt. Om daar te komen moet het huidige energiesysteem flink worden aangepast. Hierbij hanteren wij de drie Brabantse waarden: betrouwbaar, betaalbaar en omgevingsbewust.

De provincie zet in op een toekomstbestendig energiesysteem in 2050 met een brede mix van duurzame energiebronnen, zodat het systeem flexibel en robuust blijft. Door vraag en aanbod van energie regionaal op elkaar af te stemmen, beperken we onnodig transport en benutten we het netwerk efficiënter. Investeringen in opslagcapaciteit zorgen ervoor dat tijdelijke verschillen tussen vraag en aanbod kunnen worden opgevangen. De uitbreiding van de energie-infrastructuur voor elektriciteit, warmte en moleculen (waterstof en groen gas) is hiervoor cruciaal.

In onderstaande afbeelding is het energiesysteem verbeeld. Hierbij zijn ook ontbrekende schakels in de energie infrastructuur opgenomen. De locaties op onderstaande kaart zijn indicatief. De kaart is in groter formaat ook in een bijlage van deze omgevingsvisie opgenomen.

Kaart invoegen:

Elektriciteit vormt de ruggengraat van het toekomstige energiesysteem in Brabant, terwijl duurzame moleculen zoals waterstof en groen gas een ondersteunende rol krijgen voor industrie, transport en specifieke toepassingen. Voor de gebouwde omgeving zetten we in op warmtenetten. Ook gaan we, in afstemming met het Rijk op termijn verder met het onderzoeken van de mogelijkheden van Small Modular Reactors (SMR's).

Speciale aandacht vragen de ontwikkelingen in de regio Moerdijk. Hier komt een groot aantal opgaven van nationaal, bovenregionaal, en regionaal belang samen. De regio is een belangrijke schakel in het nationale energiesysteem, heeft een strategische positie in transportnetwerken en is een haven- en industriecluster van nationaal belang. De combinatie van deze opgaven heeft een grote ruimtelijke, economische en sociale impact op dit gebied. Het is noodzakelijk om deze opgaven in samenhang met elkaar te beschouwen. De provincie neemt daarom actief deel aan de Ontwerptafel Powerport regio Moerdijk zowel vanuit het bewaken van de belangen van de regio als vanuit de belangen voor de gehele provincie van deze ontwikkeling.

Onze visie op het Brabantse energiesysteem 2050 is richtinggevend en kaderstellend. We realiseren ons daarbij dat we deze visie – in een snel veranderende wereld - regelmatig moeten herijken om in te spelen op nieuwe inzichten, technologische ontwikkelingen en maatschappelijke signalen.

.

Uitgangspunten

De doelstelling en het werken aan het Brabantse energiesysteem 2050 is een grote uitdaging die vraagt om een actief en gericht beleid voor:

- Verminderen energieverbruik: Energie die je niet verbruikt hoef je ook niet op te wekken en levert dan ook geen ruimteclaim of uitstoot op. Daarom is het verminderen van energiegebruik noodzakelijk, onder andere in de gebouwde omgeving (warmte, isolatie) via energiezuinige apparatuur, het verminderen van het energiegebruik van mobiliteit en het terugdringen van industrieel energiegebruik.
- Verduurzaming energie: Van een marginale toepassing van duurzame technologie gaan we via een enorme groeispurt grootschalig gebruik maken van energie via wind, zon, water en duurzame warmte.

  Tegelijkertijd biedt deze uitdaging ook veel kansen. Een duurzame energieproductie in combinatie met een goede oplossing van opslag die op grote schaal kan worden toegepast, is ook een belangrijke economische motor. Brabant kan op dit gebied met de hier aanwezige kennis en expertise bij kennisinstellingen en bedrijven één van de leidende innovatieve regio's in Europa worden. Tegelijkertijd biedt de opwekking van duurzame energie ook kansen voor het versterken van de sociale samenhang in de samenleving door lokaal samen te werken, de lokale veerkracht te versterken en het maatschappelijk rendement te verhogen. We zien Brabant daarom als innovatief gidsgebied en proeftuin voor de energietransitie. We zien dat steden de innovatiehubs worden voor energieopwekking uit zon in combinatie met slimme mobiliteit (de auto als opslag van energie). En we zien ook dat het Brabantse landschap wordt benut voor opwekking, opslag en transport van hernieuwbare energie. Er liggen hier kansen om dit te koppelen aan het inspelen op klimaateffecten. En nieuwe digitale toepassingen helpen om energieopwekking en -gebruik zo efficiënt mogelijk te doen.
- Energie infrastructuur op orde: Voor de energietransitie is het cruciaal dat het systeem is toegerust

op vraag naar duurzame energie. Daarvoor is een robuuste elektriciteitsinfrastructuur nodig in heel Brabant, met name gericht op de realisatie van 380 kV-deelnetten en bijbehorende 150 kV infrastructuur versnelt de transitie en borgt de leveringszekerheid borgt.

- Vraag en aanbod bij elkaar: Om te voorkomen dat het elektriciteitsnetwerk tegen zeer hoge maatschappelijke kosten overal wordt uitgebreid en verzwaard, is het belangrijk om bij de ontwikkeling van nieuwe functies, zoals wonen, bedrijvigheid en industrie, de aanwezige en geplande energie infrastructuur als ordenend principe te betrekken. Insteek bij het ontwikkelen van functies is om vraag en aanbod van duurzame energie zo veel als mogelijk bij elkaar te brengen.

Wij zijn ons bewust dat de provincie maar één van de vele noodzakelijke spelers is. Wij zien in Brabant, met onder andere de Brainport, een goede uitgangspositie om de kansen die de energietransitie oplevert, te benutten. Door gebruik te maken van technologische innovaties, ontwikkelen we diensten en producten met een grote impact op het verhogen van de hoeveelheid duurzame energie. Hiermee leveren we een bijdrage aan de verbetering van onze leefomgeving én zorgen we ervoor dat we in de toekomst als een van de 'innovation leaders' de Brabantse economie versterken.

Wat gaan we in ieder geval doen?

1. *We stellen een heldere koers op samen met de regio's*
   - Samen met de gemeenten in de vier regio's zetten we – via de regionale energiestrategieën – een koers uit gericht op de transformatie van het huidige energiesysteem. Belangrijk uitgangspunt voor deze koers is dat we aansluiten bij gebiedsurgenties, waardoor we tegelijkertijd zorgen voor versterking van de lokale en regionale economie, de kwaliteit van de leefomgeving of het landschap van Brabant.
   - Het doel om schone energieopwekking concreet een plaats te geven, vraagt om een zorgvuldig regionaal proces, gericht op het integraal ontwerpen en ontwikkelen van een moderne energievoorziening van een gebied. Deze opgave vraagt gelijktijdig ook om voortvarende besluitvorming en handelingen. De werkwijze van 'diep, rond en breed kijken' kan hierbij helpen. Gestructureerd onderzoeken, ook van verdienmogelijkheden juist ook voor de nabije omgeving en bottom up gesprekken, zijn hier sleutelinstrumenten. Sociale participatie, het kunnen meeprofiteren van de opwekking van energie in de buurt, is belangrijk. Breed en rond kijken betekent dat we deze sociale context nadrukkelijk aan de energieopgave verbinden.

2. *We nemen het voortouw bij het op orde krijgen van onze energie infrastructuur*
   - Langjarig sturen en richting geven aan het toekomstige energiesysteem, met tegelijkertijd een wendbare/adaptieve aanpak via onder andere het pMIEK;
   - Het realiseren van een robuuste energie infrastructuur is randvoorwaardelijk voor het behalen van onze doelen en daarom van provinciaal belang. Dat betekent dat de provincie hiervoor haar instrumenten vanuit de Omgevingswet inzet.

3. *We werken de doelstellingen uit in negen aanpakken*

   We werken negen aanpakken uit gericht op uitvoering van onze doelstellingen:
   - Aanpak Besparen: Energie die we niet gebruiken, hoeven we niet op te wekken, te

transporteren en te betalen. Met de Brabantse Aanpak Besparen werken we aan versnelling van energiebesparing en aan een betaalbare, omgevingsbewuste en betrouwbare aanpak van de verduurzaming van woningen en utiliteitsgebouwen in Brabant. Input en behoeften van gemeenten vormen de basis van deze aanpak, aangezien gemeenten de regie hebben in de verduurzamingsopgave en het dichtst bij hun inwoners staan.

- Aanpak Warmte: De overstap van aardgas naar duurzame warmtebronnen, de warmtetransitie, speelt een belangrijke rol in de reductie van CO2-uitstoot en de afbouw van fossiele brandstoffen. In de Aanpak Warmte maken we inzichtelijk welke rol wij hierin nemen en op welke maatregelen we inzetten om deze transitie te versnellen. Een belangrijk onderdeel hiervan is het ondersteunen van gemeenten via het Kennispunt Warmte. Daarbij richten we ons niet alleen op de ontwikkeling van grotere warmtenetten in stedelijke gebieden, maar ook op passende warmteoplossingen voor kleinere kernen en het landelijk gebied.
- Aanpak Netcongestie: Het steeds verder vollopende elektriciteitsnet daagt netbeheerders, overheden, ondernemers en inwoners uit om bewuster en efficiënter om te gaan met de beschikbare ruimte op het net én om versneld het net uit te breiden. Om samen met onze partners gezamenlijk en systematisch werk te maken van het beperken van (de impact van) netcongestie in Brabant, werken we aan een Aanpak Netcongestie. De uitvoeringskeuzes voor laadinfrastructuur vinden in ieder geval tot en met 2030 plaats onder de noemer Regionale Aanpak Laadinfrastructuur (RAL) Zuid. Daarbij is oog voor de maatregelen op het gebied van laadinfrastructuur die voortkomen uit de aanpak netcongestie.
- Aanpak Lokaal Eigendom: Met de Energiewet (artikel 6.12, lid 3) hebben Provinciale Staten de bevoegdheid gekregen om in een verordening regels vast te leggen over lokaal eigendom bij energieprojecten uit hernieuwbare bronnen. Deze regels hebben betrekking op een motiveringsplicht voor producenten over hoe zij zich hebben ingespannen economisch en juridisch eigendom te bevorderen bij een bepaalde kring van partijen in de nabije omgeving van de installatie.. Naast de vaststelling van de verordening is ook flankerend beleid nodig om lokaal e eigendom van de grond te krijgen zodat de lokale omgeving daadwerkelijk kan en gaat meedoen en profiteert van de energietransitie.
- Aanpak Verduurzaming Industrie: De industrie in onze regio staat onder druk door de verduurzamingsopgave en door barrières voor economische groei, zoals vertragingen in de uitbreiding van onze energie-infrastructuur. Omdat de Brabantse industrie een belangrijke motor voor onze omgeving is, werken we aan een Aanpak Verduurzaming Industrie. We doen dit, in samenspraak met andere overheden, vanuit het perspectief van de energietransitie waarbij de aandacht uitgaat naar de grootste energieverbruikers.
- Brabantse Aanpak Waterstof: We vertalen de drie strategische peilers (beschikbaar maken van waterstof, stimuleren van waterstofketens en inzetten op waterstofveiligheid) naar een Aanpak Waterstof. Vóór 2030 moet er duidelijkheid zijn over hoeveelheden, termijnen en prijzen voor waterstof, zodat de Brabantse industrie investeringsbeslissingen kan nemen. Samen met andere overheden en marktpartijen moeten we zorgen voor waterstofaftakkingen.
- Brabantse Aanpak Groen Gas: De ontwikkeling van groen gas biedt kansen om op relatief korte termijn een bijdrage te leveren aan de energietransitie op basis van organische reststromen, procestechnologie en het aardgasnet, die alle drie momenteel al beschikbaar zijn. Vanuit de Uitvoeringsagenda Mest staat het bewerken van dierlijke mest in Brabant voorop. De bijmengverplichting gaat naar verwachting vanaf begin 2027 de productie van

groen gas vanuit mestbewerking fors stimuleren. Dit komt omdat groen gas geproduceerd uit mest, in vergelijking met andere grondstoffen, tot een hogere ketenemissiereductie van methaan leidt. Naast dierlijke mest worden plantaardige reststromen van toenemend belang voor de productie van groen gas. We werken vanuit circulariteit aan beleid om plantaardige reststromen optimaal te verwaarden en waar passend als grondstof voor groen gas in te zetten. Het opschalen van groen gas als onderdeel van het energiesysteem vraagt om een nadere uitwerking van beleid.

- Brabantse Aanpak Kernenergie: Uit een verkenning blijkt dat kernenergie, en in het bijzonder Small Modular Reactors (SMR's), op termijn technisch gezien een bijdrage kan leveren aan het Brabantse energiesysteem. SMR's bieden kansen voor leveringszekerheid, CO_2-reductie en lokale energievoorziening, met name in industrieclusters en bij grote energiegebruikers. Tegelijkertijd vraagt de ruimtelijke en maatschappelijke inpassing om een integrale afweging met zorgvuldige, proactieve samenwerking en participatie.
  We sluiten de komende jaren nauw aan bij de nationale SMR-strategie en het Programma Energie Hoofdstructuur II waarin aanvullende voorkeursgebieden voor o.a. SMR's aan bod komen. We positioneren ons als actieve partner in deze ontwikkeling, zodat we op tijd kunnen sturen op ruimtelijke condities en maatschappelijke randvoorwaarden en voorbereid zijn op nationale keuzes en provinciale doorwerking. Vanuit de innovatiecoalitie Nucleair stimuleren wij de ontwikkeling van nieuwe generatie kernreactoren en zoeken de verbinding met de Brabantse Hightech bedrijven om een nucleaire waardeketen te bouwen.
- Brabantse Aanpak Batterijopslag: Om het elektriciteitsnet in balans te houden en pieken in vraag en aanbod op te vangen, is zowel grootschalige als kleinschalige opslag van elektriciteit nodig. Batterijopslag kan bijdragen aan het verminderen van netcongestie, het balanceren van het net en het verduurzamen van bedrijventerreinen. We ontwikkelen daarom een aanpak voor batterijopslag. Samen met netbeheerders, gemeenten, industrieclusters en energiecoöperaties werken we aan een Aanpak Batterijopslag. We onderzoeken de technische mogelijkheden en geschikte locaties om netcongestie te verminderen.
-

4. *We wentelen onze opgave in beginsel niet af op onze omgeving (of andere provincies)*

- Dit betekent dat we als provincie gaan voor ten minste 55% duurzame energie in 2030 en uiteindelijk 100% duurzame energie in 2050. Daarbij streven we ernaar dat deze energie grotendeels afkomstig is uit Noord-Brabant. We zetten een strategie, een wenkend perspectief, uit hoe we dat willen bereiken.
  We beseffen dat een deel van de oplossing ook buiten de provincie ligt (samenwerking met regio's buiten onze provincie bij, bijvoorbeeld, warmtenetwerken of wind op zee om de zware en procesindustrie binnen Brabant van energie te kunnen voorzien of andere slimme oplossingen waarbij we van elkaars sterkte gebruik kunnen maken). Onderweg passen we de strategie aan al naargelang innovaties beschikbaar komen en andere inzichten en (on)mogelijkheden ontstaan. Het denken over alternatieve energieopwekking kan en mag niet stilstaan. Daarom sluiten wij op voorhand geen technieken uit die kunnen bijdragen aan een modern energiestelsel (van opwekking, opslag en gebruik) dat op voldoende draagvlak in onze samenleving kan rekenen.

5. *We verbinden de energieopgave met zoveel mogelijk andere maatschappelijke opgaven*

- Daar waar mogelijk gaan wij bij maatschappelijke opgaven en projecten uit van een bijdrage aan de energietransitie. En, anderzijds, bij een energieproject gaan we na hoe dit past binnen en bijdraagt aan de ruimtelijke en – net zo belangrijk – de sociaal maatschappelijke context. Daarbij levert de energieopgave (of een energieproject) zo goed mogelijk een bijdrage aan het circulair maken van de economie. Dit betekent zo min mogelijk nieuwe grondstoffen en zoveel mogelijk hergebruik van reststromen. Bij de inzet op (mest)vergisting betrekken we de effecten daarvan op het streven naar een circulaire agrofoodsector.

6. We gaan uit van meervoudig en zorgvuldig ruimtegebruik

- Door een integrale benadering houden we de claim op de schaarse ruimte zo beperkt mogelijk. Wij streven zo veel mogelijk naar combinaties van energie-opwek met andere functies.
- Bij het hergebruik van leegkomende plekken in het stedelijk gebied als gevolg van leegstand van kantoren en bedrijven en sloop/herstructurering van oude woningvoorraden ontstaat een belangrijke opening om invulling te geven aan de energieopgave in het stedelijk gebied. Daarbij zijn vooral de opwekking door middel van zon en (her)gebruik van warmte van belang; technieken die zich goed laten combineren met de gebouwde omgeving.
- Binnen wettelijke kaders is ruimte voor opstellingen van windturbines. Vanwege de landschappelijke impact en zorgvuldig gebruik van ruimte gaan wij uit van geclusterde opstellingen van minimaal drie turbines. Vanuit een gebiedsgerichte benadering is maatwerk mogelijk. Zonneparken in landelijk gebied zijn alleen mogelijk op restgronden, als congestieverzachter of in combinatie met meervoudig ruimtegebruik. Opslag van energie passend bij de opwek-capaciteit kan mede gelet op de inzet als congestieverzachter deel uit maken van een ontwikkeling. Een ontwerpende aanpak met volop aandacht voor beleefbaarheid van het landschap en biodiversiteitsbevordering bij het realiseren van energielandschappen, maakt deel uit van de opgave.

7. Alleen onder voorwaarden willen we energie-opwekking in het Natuurnetwerk Brabant

- Er is geen plek voor (grootschalige) zonneparken of windturbines in de Brabantse natuurgebieden, tenzij dit geen afbreuk doet aan de aanwezige natuurwaarden (denk bijvoorbeeld aan tijdelijke installaties in nog niet ingerichte gebieden) en/of een bijdrage levert aan het vergroten en versterken van die natuurwaarden. Want we realiseren ons dat die natuurgebieden de 'Backbone van Brabant' zijn. Dat is wat Brabant aantrekkelijk maakt als plek om te wonen en te werken.

8. We houden rekening met de ondergrond.

- Omdat het gebruik van de ondergrond risico's met zich mee kan brengen, vindt de ontwikkeling van energieprojecten in bodem en ondergrond zoals de winning van geothermie op zodanige wijze plaats dat er geen significante risico's ontstaan voor het grondwater dat als grondstof dient voor de (openbare) drinkwatervoorziening en voor de levensmiddelenindustrie. Bodem- en (grond-)waterkwaliteit zijn basiskwaliteiten die Brabant maken tot wat het is.
  Ook houden we rekening met de functieprioritering en randvoorwaarden in de visie op de ondergrond. Dit betekent onder meer dat de uitvoering van energieprojecten in de ondergrond schoon, veilig en ruimtelijk inpasbaar moet zijn en dat het beschermen van een aantal waarden boven benutten gaat.

Hoe doen we dat?

De energietransitie is een enorme opgave. Om de ambities te realiseren is samenwerking noodzakelijk. Als provincie kiezen we voor een richtinggevende en stimulerende rol. We blijven intensief in gesprek met de regio's om tot een gezamenlijk beeld van de kansen en koers voor een regio te komen en de opgave te realiseren. Het actief zoeken naar meerwaarde is daarbij uitgangspunt. Vanuit het provinciaal belang van de energietransitie zien wij bij gemeenteoverstijgende projecten nadrukkelijk een stevige richtinggevende rol voor de provincie, uiteraard in nauwe samenspraak met gemeenten en initiatiefnemers.

6.4 Werken aan een klimaatproof Brabant

Doel 2050:

Brabant is klimaatbestendig en waterrobuust ingericht.

Brabant heeft een klimaatbestendig en veerkrachtig water- en bodemsysteem en is bestand tegen extremen.

Doel 2030:

Brabant handelt al sinds 2020 klimaatbestendig en waterrobuust; in 2030 zijn de eerste grote gebiedsopgaven daartoe al gerealiseerd.

Waarom?

De urgentie en noodzaak om ons aan te passen aan het veranderende klimaat is groot en neemt de komende jaren alleen maar toe. De zeespiegel stijgt, het wordt warmer maar ook droger en natter. De extremen worden groter. We ervaren de gevolgen van klimaatverandering nu al en in grotere hevigheid dan aanvankelijk gedacht.

De hetere zomers, de hevigere zomerbuien en nattere winters hebben effecten op een groot aantal terreinen, waarvan sommige effecten voor de hand liggen (zoals frequentere schade in land- en tuinbouw, verschuiving klimaatzones en hittestress) en andere op het eerste gezicht misschien onverwachter zijn (zoals de stijging van het aantal allergiedagen, veranderingen in ziekten en plagen, een toename kans op natuurbranden en uitval van IT-voorzieningen). Om hierop voorbereid te zijn, zijn flinke aanpassingen in de openbare ruimte nodig, zeker op het gebied van waterbeheer.

Klimaatproof wil zeggen dat de risico's vanwege klimaatverandering, waaronder weersextremen, in 2050 aanvaardbaar, draagbaar, en beheersbaar zijn. Klimaatproof is net als veiligheid relatief: 100% veilig of klimaatproof is niet haalbaar. Het is belangrijk dat de samenleving accepteert dat er altijd een bepaald restrisico aanwezig blijft.

Brabant is geen eiland op zich. Klimaateffecten binnen en buiten Brabant en van buiten de

landsgrenzen, kunnen onze concurrentiepositie verzwakken of juist versterken. Opwarming maakt dat bepaalde diersoorten die vroeger beneden de Seine leefden inmiddels onze Maas bereikt hebben en nog steeds verder noordwaarts trekken. Droogte speelt nu al een rol in de motieven van mensen om hun geboortegrond te verlaten en brengt op termijn naar verwachting nieuwe migratiestromen op gang. Klimaat wordt daarmee een sociale, economische en veiligheidskwestie. Tegelijkertijd biedt klimaatverandering kansen, bijvoorbeeld door een toenemend beroep op de Nederlandse en Brabantse expertise op het gebied van waterveiligheid, watervoorziening, nieuwe landschappen, hernieuwbare energie en innovatieve landbouw. Zo ontstaan er door klimaatverandering kansen voor teelten uit andere delen van Europa of Nederland. Door met nieuwe gewassen aan te sluiten bij de gewijzigde lokale omstandigheden, kunnen nieuwe producten in de markt worden gezet. Een ander effect van de klimaatverandering en daarmee gepaard gaande zachtere winters kan leiden tot een lager verbruik van energie.

Effecten op onze samenleving

De effecten van klimaatverandering voor Brabant moeten worden verkleind of tenminste beheersbaar blijven. Daarbij begint klimaatproof handelen uiteraard bij onszelf. Een aantal maatschappelijke effecten als gevolg van klimaatverandering die invloed hebben op de kwaliteit van onze leefomgeving zijn:

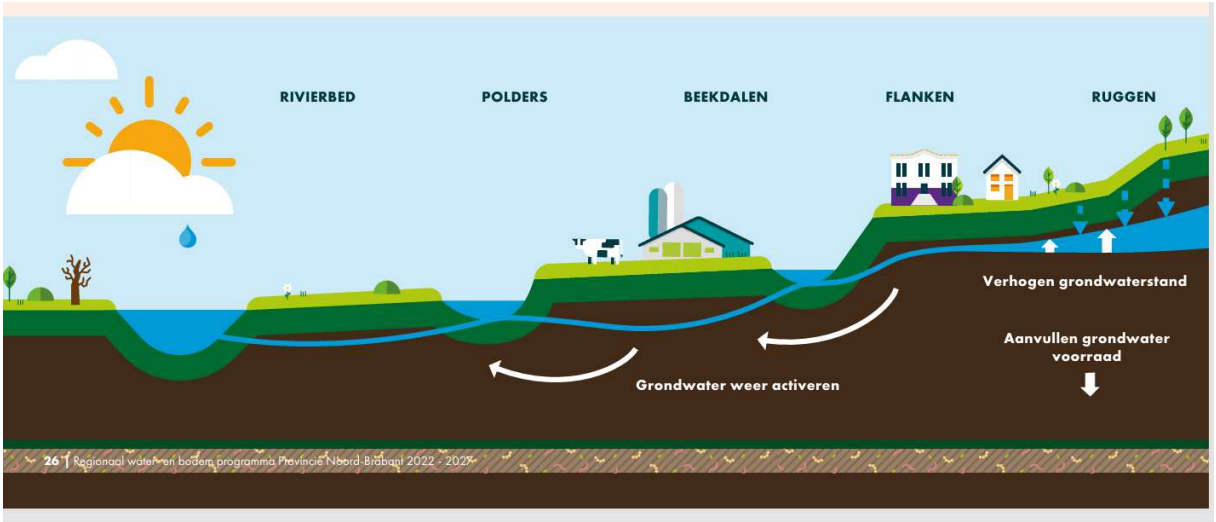
- Meer hittestress bij mensen door extreem weer zorgt voor meer zieken, ziekenhuisopnamen en sterfgevallen.
- Verminderde arbeidsprestatie/toename van arbeidsverzuim.
- Vaker uitval van delen van vitale en kwetsbare functies (energie, telecom, IT-voorzieningen en hoofdinfrastructuur) door extreem (nat of droog) weer.
- Frequentere oogstschade en andere schade (verminderde gewasopbrengsten, beschadiging van productiemiddelen) in de land- en tuinbouw door langere tijden van droogte en steeds heftigere en frequentere piekbuien.
- Verschuiving van klimaatzones waardoor een deel van de flora en fauna – onder meer door gebrek aan internationale ruimtelijke samenhang in de natuur – onvoldoende kan meebewegen met het verschuivende klimaat. Hiermee verandert ook de blootstelling van de mens aan ziekteverwekkers en allergenen, evenals de blootstelling van gewassen aan ziekten en plagen.
- Gezondheidsverlies, arbeidsverlies en kosten door een mogelijke toename van hart- en vaatziekten, infecties en allergieën zoals hooikoorts of andere luchtwegklachten.

Om de kwaliteit van onze leefomgeving te behouden en te verbeteren vragen deze effecten om aandacht bij de inrichting van Brabant. Hierbij is inzet vanuit verschillende invalshoeken nodig: water en ruimte, natuur, landbouw, tuinbouw en visserij, gezondheid, recreatie en toerisme, infrastructuur (weg, spoor, water en ook luchtvaart), energie, data en telecom, veiligheid.

Herstel van het water- en bodemsysteem

Een (klimaat)robuust water- en bodemsysteem is van groot belang voor alle Brabanders. Het grondwater, het oppervlaktewater en de bodem vormen één groot samenhangend geheel. Keuzes die bovenstrooms gemaakt worden, hebben direct gevolgen voor de situatie benedenstrooms. Snelle ontwatering en afwatering in hoger gelegen gebieden kan tot wateroverlast in lagergelegen gebieden

leiden. Ook leidt een dergelijke snelle ontwatering tot het dalen van grondwaterstanden en het droogtrekken van de hoge gebieden, waardoor de kwelstroom naar de lagergelegen gebieden stokt en daar ook de grondwaterstanden dalen. Om het water- en bodemsysteem klimaatbestendig en water robuust te maken, is het van belang dat de hele (grond)watermachine met kwelstromen weer beter gaat functioneren.
Wij richten ons daarbij op een systeemgerichte aanpak oftewel het herstel van de systeemwerking. Het water- en bodemsysteem van Brabant wordt gekarakteriseerd door watersysteemeenheden: ruggen, flanken, beekdalen, polders en rivierbed. In het hele water- en bodemsysteem streven we naar schoon grond- en oppervlaktewater. Dit betekent dat het water niet wordt belast door nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen, medicijnen, verzilting en andere verontreinigende stoffen. Schoon water moet schoon blijven. Hoewel dit voor alle watersysteemeenheden geldt, is dit het belangrijkste op de ruggen. De watersysteemeenheden hebben ieder hun hydrologische kenmerken en kennen daarmee verschillende accenten in benodigde ontwikkelrichting en gewenste maatregelen. De watersysteemeenheden vormen daarmee de basis voor de toepassing van het principe Water en Bodem sturend voor wat betreft het systeemherstel van het water- en bodemsysteem. Doel van de aanpak is dat het systeem meer water kan vasthouden en naleveren waardoor het een belangrijke sleutel wordt in een klimaatproof Brabant.

Bij iedere watersysteemeenheid hoort een ontwikkelingsrichting:

- Ruggen: Dit zijn de hoger gelegen delen van het landschap, waar het grondwater dieper ligt. Het watersysteem inrichten op vasthouden en infiltreren en alleen in pieksituaties afvoeren naar lager gelegen gronden, bij voorkeur lokale laagtes. De ont- en afwatering wordt niet meer afgestemd op de laagste delen. In lokale laagten kan weer periodiek water op maaiveld komen te staan. Ook kunnen laagten worden benut om water vast te houden. In deze gebieden wordt zoveel mogelijk voorkomen dat stoffen zoals nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen en andere vervuilingsbronnen uitspoelen naar het grond- en oppervlaktewater.
  De Peelruggen zijn als een verbijzondering opgenomen. Het zijn wel hoger gelegen delen, maar als gevolg van de aanwezigheid van breuken en een relatief ondiepe ondoorlatende laag zakt het grondwater hier minder diep weg. Het streefbeeld hier is ook het maximaal conserveren en infiltreren van water.

- Flanken: De flanken vormen in alles een overgangsgebied, dat zich kenmerkt door landschappelijke en hydrologische gradiënten. Er komen drogere en nattere delen voor, er zijn delen met infiltratie maar ook delen met kwel. Op de flanken is sprake van een ondiep grondwatersysteem, dat ingebed ligt in het diepere grondwatersysteem tussen de ruggen en beekdalen. De grond- en oppervlaktewater standen op de flanken zijn hoog om de onttrekkende werking op de ruggen te beperken. Op de drogere delen ligt de focus op infiltreren van water, in de nattere delen ligt de focus op vertraagd afvoeren. Het ont- en afwateringsysteem is niet meer afgestemd op de laagste delen. De lokale laagten benutten we juist om water in vast te houden. Daardoor komt in lokale laagten weer periodiek water op maaiveld te staan. Er wordt zoveel mogelijk voorkomen dat stoffen uitspoelen naar het grond- en oppervlaktewater.
- Beekdalen: Dit zijn de laagste natuurlijke gebieden in het Brabantse waterlandschap. Het water dat op de ruggen is geïnfiltreerd, kwelt hier op. Er is sprake van een jaarronde voeding met relatief stabiele, hoge grondwaterstanden en toestroom van water naar de beek zelf. Bovenstrooms in het systeem kan vanuit de natuurlijke werking van het systeem, soms sprake zijn van droogval. Om een robuuste basis te vormen voor het grondwatersysteem is het noodzakelijk dat het oppervlaktewaterpeil en de grondwaterstanden in de beekdalen zo hoog mogelijk worden. Er is voldoende ruimte in de beekdalen om in natte tijden, op de locaties waar het afstromend oppervlaktewater in de beekdalen komt, afvoerpieken op te vangen en vertraagd af te voeren. De hydromorfologie van de beken moet op orde zijn ter ondersteuning van de flora en fauna. Tot slot moet vervuiling van beekwater door uitspoeling en bij overstroming worden voorkomen. Uitspoeling van nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen en andere vervuilingsbronnen wordt voorkomen en/of het belaste water wordt gezuiverd.
- Polders: Deze liggen langs de noordrand van Noord-Brabant, ingeklemd tussen de hoge ruggen en de rivieren Maas en Waal (Altena). De polders bestaan uit een vrij vlak landschap met overwegend laaggelegen zeeklei- en rivierklei gronden en relatief hoge grondwaterstanden. Streefbeeld is om de waterbeschikbaarheid zo lang mogelijk te rekken door in te zetten op het handhaven van peilen en benutten van beschikbaar aanvoerwater. Hierbij is acceptatie nodig dat in periode van droogte water beperkt beschikbaar is. De ont- en afwatering wordt niet meer afgestemd op de laagste delen. In lokale laagten kan weer periodiek water op maaiveld komen te staan. Ook kunnen laagten worden benut om water vast te houden. Uitspoeling van nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen en andere vervuilingsbronnen wordt voorkomen en/of het belaste water wordt gezuiverd.
- Rivierbed: Dit bevat het hele buitendijkse gebied, inclusief de uiterwaarden in het hoofdwatersysteem van de grote rivieren Maas en Waal-Merwede en de deltawateren (Hollands Diep-Haringvliet, Volkerak-Zoommeer Binnenschelde-Markiezaatsmeer). Het regionaal watersysteem mondt hierin uit. Rivieren krijgen in extreme situaties hogere piekafvoeren én extreem lage waterstanden te verwerken. Inzet is om waterveiligheid te borgen door een combinatie van dijkversterking en ruimte voor de rivier. Dit vraagt om meer ruimte(reservering) voor water en dat heeft consequenties voor de ruimtelijke inrichting en het landgebruik. Niet bouwen in het rivierbed (wat binnendijks kan moet binnendijks). Waterveiligheidsprojecten worden benaderd als integrale gebiedsontwikkeling: waar mogelijk opgaven voor ecologie, zoetwaterbeschikbaarheid, ruimtelijke kwaliteit en economische functies combineren. De rivieren zijn belangrijk voor de zoetwaterbeschikbaarheid: Nationale en internationale afspraken hierover zijn van belang. Dit is ook belangrijk bij (her)inrichting van het rivierbed. Het hoofdwatersysteem en het regionaal watersysteem hangen met elkaar samen. Bij maatregelen in het hoofdwater systeem wordt rekening gehouden met de effecten op het regionale systeem en vice versa. Uitspoeling van nutriënten,

gewasbeschermingsmiddelen en andere vervuilingsbronnen wordt voorkomen en/of het belaste water wordt gezuiverd.

Los van de systeemgerichte aanpak vragen drie gebieden, in nauwe samenhang met het herstel van het water- en bodemsysteem, specifiek aandacht. :

Klimaatslimme verstedelijking

De bebouwde omgeving in Brabant heeft steeds meer te maken met hittestress en wateroverlast. Meer ruimte voor groen en water in de stad, zorgt voor minder overlast en biedt tegelijkertijd veel mogelijkheden om steden ook leefbaarder en gezonder te maken. Daarnaast moeten er tot 2035 circa 135.000 woningen worden gebouwd en wordt de uitbreidingsopgave steeds vaker binnen het bebouwd gebied gezocht (inbreiding in plaats van uitbreiding). De uitdaging is om deze twee opgaven te combineren binnen de opgave slimme netwerkstad.
Voorbeelden van elementen van klimaatbestendig verstedelijken zijn extra ruimte voor water in de beekdalen bij de stad, koeltebossen, wadi's in het park, groene gevels, daken met vetplanten.

Klimaatbestendig productielandschap

De afgelopen decennia was de inrichting van ons bekensysteem en het waterbeheer vooral gericht op zo snel mogelijk afvoeren van water ten gunste van landbouw en verstedelijking. De houdbaarheid hiervan staat onder druk, zeker als extremen in het weer gaan toenemen. Langere tijden van droogte en wateroverlast door pieken zorgen voor schade in de land- en tuinbouw. Met het werken aan herstel van het water- en bodemsysteem is de aanpak gericht op het langer vasthouden van water en een verbeterde piekopvang. Dit maakt de kans op overlast in de lagere delen wel groter.

De grotendeels zandige gronden in Brabant en het feit dat het grondgebruik de bodem ook meer of minder geschikt maakt om water vast te houden maken dit een opgave voor de toekomst waar zowel overheden, bedrijven, burgers en grondeigenaren een bijdrage aan leveren. Een bodembeheer dat meer water kan vasthouden en naleveren is daarmee een belangrijke sleutel in een klimaatbestendig landschap.
Op dit moment loont een duurzaam bodembeheer nog onvoldoende voor de landbouwsector. Het is de uitdaging om duurzaam bodembeheer lonend te maken voor de agrariërs in Brabant, als onderdeel van de opgave voor een concurrerende en duurzame agrofood. Overigens vraagt de klimaatverandering ook in de kleigebieden om veranderingen in het waterbeheer en grondgebruik.

In de toekomst zal alleen het herstel van ons water- en bodemsysteem niet volstaan om schade aan gewassen te voorkomen. We staan dan ook voor de uitdaging om nieuwe gewassen te gaan telen die beter bestand zijn tegen langere periodes van droogte en hevige regenval. Gewassen die zo min mogelijk gevoelig zijn voor ziektes en plagen en bijdragen aan duurzaam bodembeheer. Door op zoek te gaan naar gewassen die tevens bijdragen aan de groeiende vraag naar plantaardige eiwitten ontstaat een kans om met renderende nieuwe teelten bij te dragen aan de voedselvraagstukken van de toekomst.

Robuust rivierenlandschap

De opgave langs Maas en Merwede als derde belangrijk spoor leidt naar een robuust rivierlandschap in combinatie met historische vestingstadjes en cultuurhistorische landschappen. In het

rivierengebied is de verwachting dat we in de toekomst hogere waterstanden moeten opvangen. De mogelijke gevolgen van overstromingen worden steeds groter, omdat het aantal inwoners en de economische waarden achter de rivierdijken toenemen. Dijkversterkende maatregelen zijn nodig om de dijken voldoende stabiel te maken.
Rivierverruimende maatregelen zijn nodig om het systeem meer robuust te maken. Een robuust systeem zorgt voor een lagere waterstand.

Wat gaan we in ieder geval doen?

1. Klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting

- De provincie, gemeenten en waterschappen zorgen samen met bedrijven en maatschappelijke organisaties voor een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting van Brabant. Dat doen we in drie stappen:
  1. We weten wat de gevolgen van klimaatverandering voor de diverse functies in een gebied, zowel bebouwd als onbebouwd, zijn.
  2. We stellen samen met andere partijen een strategie en concrete doelen op voor het verbeteren van de waterrobuustheid en klimaatbestendigheid.
  3. We ondersteunen de aanpak met kennis en middelen. Moderne digitale technieken helpen om maatregelen "op maat" te maken.

- We zoeken hierbij de verbinding met de grondbezitters/gebruikers. Agrariërs én natuurterreinbeheerders hebben een gemeenschappelijk belang om gevolgen van toenemende weersextremiteiten op met name het waterbeheer op te kunnen vangen, bijvoorbeeld door de sponswerking van de bodem te verbeteren. Het tegengaan van verdichting en structuurbederf is in het belang van landbouw, stad en natuur.

2. We herstellen het water- en bodemsysteem

- We werken samen met waterschappen aan een water- en bodemsysteem dat water goed opneemt, vasthoudt en geleidelijk weer afgeeft (analoog aan een spons). Hiervoor moeten we gezamenlijk alle zeilen bijzetten. En daarbij ook onze zuiderburen betrekken. De provincie wil met de waterschappen vooroplopen om deze brede opgave vaart te geven. Een gezamenlijke aanpak van provincie, waterschappen, gemeenten en overige partners is hiervoor nodig. Grondeigenaren (zowel agrariërs als bijv. natuurterreinbeheerders) spelen hier een grote rol: de sponswerking van de bodem herstellen en de afvoersnelheid vertragen, vraagt inzet en samenspel van alle grondeigenaren. Bij de steden vraagt de herinrichting van het beekdallandschap specifieke aandacht om wateroverlast in de stad tegen te gaan. In het Brabantse kleigebied en De Peel werken we aan een op dat gebied toegesneden oplossing voor een klimaatrobuust water- en bodemsysteem.

3. We ondersteunen de ontwikkeling van nieuwe teelten en teeltsystemen

- Om tot een duurzame, rendabele landbouw te komen, zoeken we samen actief naar nieuwe teelten en teeltsystemen. Teelten of teeltsystemen, die klimaatrobuust zijn, waar gezocht wordt naar hogere toegevoegde waarden voor beter renderende businessmodellen en die bijdragen aan het vraagstuk van plantaardige eiwitten en gezonde voeding. Teelten die bovendien bijdragen aan duurzaam bodembeheer, bodem- en waterkwaliteit en biodiversiteit. Dit doen we

gezamenlijk in de keten: van zaadveredelaar tot retail en consument, met boer en burger en anderen zoals de waterschappen.

4. We werken aan een robuust aantrekkelijk rivierlandschap bij Maas en Merwede

- In het kader van het landelijke Deltaprogramma Rivieren werken wij met Rijk en regionale overheden verder aan de totstandkoming van maatregelen waarin dijkversterking en rivierverruiming worden gecombineerd. Dit leidt tot veiligheid langs de Maas in combinatie met een gebiedsontwikkeling waarin werken, wonen en recreëren met behoud van cultuurhistorie en ontwikkeling van nieuwe landschappelijke en natuurkwaliteiten mogelijk zijn.

Hoe doen we dat?

- Klimaatadaptatie vraagt om een intensieve samenwerking tussen provincie en waterschappen, gemeenten en grondbezitters. Wij willen via stresstesten een beeld vormen over de kwetsbaarheden en kansen in verschillende gebieden. Om via klimaatdialogen in het gebied en gesprekken over een klimaatrobuust landschap te komen tot maatregelen op het geschikte schaalniveau. Duidelijk is dat keuzes uiteindelijk in gebieden hun weerslag krijgen.
- Onze rol is verder zeer wisselend en sterk afhankelijk van de schaalgrootte, de concrete opgave en de vraag vanuit het gebied. Bij bredere regionale processen is een provinciale regierol een optie.
- Bij nieuwe teelten en teeltsystemen ligt er een trekkersrol voor de landbouwsector. Een klimaatbestendige inrichting van de stad is vooral een verantwoordelijkheid van de gemeenten, daarbij ondersteund door de waterschappen. Uiteraard in samenwerking met andere partijen als GGD en met een meer zijdelingse rol van de provincie. Bij de grote rivieren zijn vooral Rijkswaterstaat en waterschappen vanuit veiligheidsoptiek aan zet, maar is er een stevige rol voor de provincie bij gebiedsprocessen waar meerdere aspecten en belangen spelen. Klimaatadaptatie gaat niet alleen over een waterrobuuste inrichting, maar raakt ook sterk aan allerlei andere vraagstukken zoals gezondheid, energietransitie, een prettige leefomgeving, waardevolle natuur en duurzame landbouw. Op al die vlakken zoeken we onze samenwerkingspartners dan ook actief op.
- We zoeken verbinding met de samenleving, De keuzes van inwoners en bedrijven zijn medebepalend voor hoe het water- en bodemsysteem functioneert. Met als doel een betere bewustwording van de waarde van water, een gezonde bodem en van ieders eigen rol in de opgaven. Dat betekent water niet langer beschouwen als product, maar als iets waar we goed voor moeten zorgen.
- Innovatief en datagedreven: Wij zetten in op het versterken van het kennis- en innovatie-ecosysteem voor water en vitale bodem. Het doel is het ontwikkelen van nieuwe manieren van denken en doen die nieuwe oplossingen en antwoorden geven op de beleidsopgaven. Het gaat hierbij om technologische-, sociale-, organisatorische en financiële innovaties. Kennisontwikkeling speelt bij elk van deze invalshoeken een belangrijke rol. Evenals de inzet van data.

6.5 Werken aan de slimme netwerkstad

Doel 2050:

Het stedelijk netwerk van Brabant functioneert als één samenhangend duurzaam en concurrerend netwerk van steden en dorpen als onderdeel van de Noordwest-Europese metropool. Brabant kenmerkt zich door een sterke sociale cohesie, een excellent en duurzaam woon-, leef- en vestigingsklimaat met een comfortabel, betrouwbaar en multimodaal verkeers- en vervoersysteem en een uitstekende (digitale) infrastructuur.

Doel 2030:

Brabantse partijen werken aan de transformatie van het bestaand bebouwd gebied van Brabant. Ondersteund door de digitale ontwikkelingen zijn er belangrijke stappen gezet in de richting van een excellent en duurzaam woon-, leef- en vestigingsklimaat met een comfortabel, betrouwbaar en multi-modaal verkeers- en vervoersysteem. Bewoners uit alle geledingen van de bevolking voelen zich verbonden met hun omgeving en met elkaar doordat zij meedenken en meedoen aan de veranderingen in hun omgeving.

Waarom?

Brabant doet het goed. Om tot de top van kennis- en innovatieregio's te blijven behoren en deze positie te versterken is het nodig dat Brabant zich sterker inzet voor een toekomstbestendig woon-, leef- en vestigingsklimaat met een robuust mobiliteitssysteem. Mondiaal concurreren metropolen om talent en investeringen. Om onderscheidend te zijn ten opzichte van andere regio's moet Brabant samen met haar partners inzetten op het versterken van de intrinsieke kwaliteit van het stedelijk netwerk van Brabant in ruimtelijk, sociaal en economisch opzicht. Zo kunnen we de netwerken en de concurrentiekracht van Brabant versterken en leveren we een bijdrage aan de welvaart van Brabant.

Brabant is een polycentrisch netwerk van steden en dorpen, sterk verbonden met de Randstad en het buitenland (Vlaamse Ruit, Ruhrgebied). Het stedelijk netwerk vormt de motor van de economie. Voor het versterken van de netwerkkracht is het belangrijk dat we inzetten op de synergie tussen de verschillende onderdelen van dat netwerk: de kenniseconomie, de agribusiness, de logistiek en de (proces-)industrie. Dat vergt samenwerking op verschillende schaalniveaus en binnen verschillende netwerkverbanden. Door de netwerkkracht te versterken, leren steden, dorpen en regio's van elkaar, vullen ze elkaar aan en profiteren ze van elkaars nabijheid.

Binnen het netwerk nemen de verschillen toe. In en rond de grote steden is er een relatief hoge dynamiek: de economie en de bevolking van de stedelijke regio's groeit. Andere delen van Brabant, met name de grensregio's, krijgen te maken met krimp. Vanaf 2040 loopt het inwonertal in driekwart van de Brabantse gemeenten terug, terwijl de steden ook dan nog blijven groeien. De verschillen vragen om maatwerk: enerzijds zorgdragen voor de vitaliteit van krimpgebieden en de aanhaking hiervan op het centrale stedelijke netwerk en anderzijds het ondersteunen en versterken van het centrale stedelijke netwerk.
Daarnaast is het van belang de laagdynamische gebieden die rust, ruimte, cultuurhistorie en natuur bieden te koesteren. Deze functies hebben een grote maatschappelijke waarde en zijn van belang voor het woon-, leef- en vestigingsklimaat, maar kunnen in de hoogdynamische netwerkeconomie het onderspit delven. We vinden het belangrijk dat deze functies een stabiele plek hebben in de Brabantse netwerksamenleving.

De verandering in de dynamiek van Brabant leidt ook tot andere verplaatsingspatronen. Vooral hoger opgeleiden en jongeren verplaatsen zich voor werk, onderwijs en recreatie van de ene grote stad naar de andere grote stad, niet alleen nationaal maar ook internationaal. Zij maken relatief meer gebruik van de trein en de fiets dan de middelbaar en lager opgeleiden, die zich vooral binnen de eigen regio verplaatsen.

Door de groei van de mobiliteit staat de bereikbaarheid van Brabant onder druk. De filedruk neemt toe en het openbaar vervoersysteem (trein, bus) heeft onvoldoende capaciteit en onvoldoende snelheid.
De grote hoeveelheid goederenvervoer door Brabant leidt tot knelpunten in het vaarwegennet. Naast drukte op de hoofd(spoor)wegen tussen stedelijke gebieden vraagt ook de multimodale bereikbaarheid binnen stedelijke regio's om aandacht. Vanwege de toenemende mobiliteit staat niet alleen de bereikbaarheid onder druk, maar wordt ook het leefklimaat in de binnensteden bedreigd. We willen een robuust mobiliteitssysteem creëren met voldoende capaciteit om pieken en calamiteiten op te vangen en de doorstroming van het verkeer te garanderen.

Ontwikkelingen in de wereld van mobiliteit kunnen daarbij helpen. Het aantal elektrische auto's neemt de komende tien jaar sterk toe, de zelfrijdende auto is een feit, deeldiensten breiden zich snel uit, steeds meer mensen gebruiken de e-bike en we hebben binnenkort één abonnement op mobiliteit. Door deze ontwikkelingen vervallen veel van de negatieve effecten (geluid, luchtverontreiniging, verkeersonveiligheid) van het huidige autogebruik. De ontwikkelingen op het gebied van digitalisering (incl. AI, robotisering en 3D-printing) gaan snel en verlopen onvoorspelbaar. Het is niet precies te voorspellen wat bijvoorbeeld de ruimtelijke en sociale gevolgen van de digitalisering zullen zijn. De provincie zet hierop in met een open extern gerichte blik, een variëteit aan samenwerkingspartners (ook uit het buitenland) en middelen en menskracht om snel op ontwikkelingen in te kunnen springen. Dit is de beste manier om in Brabant optimaal voor te sorteren op de samenleving van morgen.

De afgelopen decennia stond het op zorgvuldige wijze accommoderen van de groei van de bevolking, de economie en de mobiliteit centraal. In de komende decennia is de kernopgave om te voldoen aan de zich steeds veranderende vraag en het toekomstbestendig maken van onze dorpen en steden. De vraag naar betaalbare woningen en woningen voor kleinere huishoudens blijft onverminderd hoog. Doordat de bestaande woningvoorraad daar onvoldoende in voorziet, stagneert de doorstroming en ligt er een grote opgave om vraag en aanbod op elkaar af te stemmen. Transformatie van het stedelijk gebied wordt een belangrijke opgave. Het 'up to date' houden van het bestaand stedelijk gebied is essentieel voor een duurzame, sociale en economische ontwikkeling van de steden en dorpen van Brabant.

We willen het gesprek over stedelijke ontwikkeling dat in de afgelopen decennia werd gedomineerd door de vraag: 'wat moeten we nog toevoegen', ombuigen naar het gesprek over: 'welke opgave en kansen liggen er in het bestaand stedelijk gebied en de bestaande gebouwenvoorraad?' Opgaven als energietransitie, klimaatadaptatie en gezondheid, maar ook de veranderingen in de bevolkingssamenstelling, de steeds verdergaande opschaling van voorzieningen en de digitalisering, stellen ons voor complexe nieuwe uitdagingen voor het bestaand bebouwd gebied van Brabant. Het gaat daarbij om het verbinden van de kwaliteiten van stad en land. Zo kunnen de steden de klimaatadaptatie en de energietransitie niet realiseren zonder daarbij intensief samen te werken met

de omliggende landelijke gemeenten.

Wat gaan we in ieder geval doen?

Om onze doelen te bereiken zetten we in op een samenhangende ruimtelijke koers waarin we stad, land en mobiliteit met elkaar verbinden. De opgaven manifesteren zich op lokaal, regionaal, nationaal en internationaal niveau. Dit vraagt om samenwerking en afspraken op verschillende schaalniveaus. Wij richten ons daarbij op:

1. *Duurzame verstedelijking:*

- De toenemende verschillen binnen Brabant maken het des te belangrijker om op het niveau van het daily urban system goed samen te werken en keuzes te maken. Het daily urban system is het gebied waarin een inwoner zich dagelijks verplaatst voor werk, voorzieningen en sociale contacten. Zo'n gebied verschilt per groep, levensfase, opleiding et cetera. In Brabant zijn er daily urban systems op meerdere schaalniveaus, namelijk die van het interstedelijk netwerk Brabantstad en de daily urbansystems op streekniveau.
  Dit zijn de verschillende streken of subregio's binnen Brabant, zoals de steden met hun omliggende (suburbane) randgemeenten, maar bijvoorbeeld ook het Land van Cuijk of de Kempen. Daarnaast zijn er vanuit economisch perspectief een aantal samenhangende gebieden te onderscheiden, zoals de Brainport in Zuidoost Brabant, de AgriFood-capital in Noordoost-Brabant en de circulaire maakindustrie in West- en Midden-Brabant. We pakken de verstedelijkings-opgave vanuit het betreffende daily urban sytem op. We focussen op kwaliteit, identiteit (DNA) en complementaire regio's. Een gebiedsgerichte aanpak geeft het Brabantse mozaïek meer kleur en (agglomeratie-)kracht.
- Uitbreiding van het bestaande stedelijk gebied in steden en dorpen is alleen wenselijk vanuit kwalitatieve overwegingen en bij een concrete marktvraag. Herbestemmen is het nieuwe bouwen: als gevolg van economische, technologische en maatschappelijke ontwikkelingen staan de steden en dorpen van Brabant steeds vaker voor (omvangrijke) herbestemmings- en transformatieopgaven in hun bebouwde gebied. Hier liggen interessante kansen voor het toekomstbestendig maken van het stedelijk gebied en ook voor het creëren van ruimte voor nieuwe economische ontwikkelingen en voor woningbouw! Tot 2035 ligt er een forse woningbouwopgave (gemiddeld ca 13.500 woningen per jaar), daarna loopt de woningbouwopgave in omvang terug. Dat betekent dat we juist in deze periode dé kans hebben om de kwaliteit van het stedelijk gebied op orde te brengen en de leegstand aan te pakken. We brengen met onze partners de transformatiepotenties in beeld en onderzoeken gezamenlijk hoe we deze opgaven kunnen aanpakken. We dragen bij aan de realisering van grote, complexe transformatieopgaven.
- We zetten in op het toekomstbestendig maken van de werklocaties in Brabant. Het (kwalitatief) 'up to date' houden van de bestaande werklocaties is van vitaal belang voor een concurrerende economie, innovatie, werkgelegenheid, zorgvuldig ruimtegebruik en realisatie van vergroenings- en duurzaamheidsambities. Op bedrijventerreinen liggen grote opgaven en kansen in het kader van klimaatadaptatie, energietransitie (zoals het gebruik van restwarmte, energieopwekking) en slimme mobiliteit. Uitbreiding van het areaal bedrijventerreinen pakken we vraaggericht op, vanuit een kwalitatieve insteek. De ruimtevraag is vooral gekoppeld aan de groei van (zeer) grootschalige logistiek. Gezien de schaal en de impact van deze ontwikkelingen op het landschap, en mogelijke tijdelijkheid van de ruimtebehoefte van deze doelgroep, hechten wij aan

een integrale aanpak waarbij de opgaven voor klimaat, energietransitie, bereikbaarheid, circulaire verstedelijking en de kwaliteit van het landschap vanaf het begin van het planproces worden meegenomen.
- Steeds vaker zijn we partner bij campus- en locatieontwikkelingen van provinciaal belang (bestaande en nieuwe werklocaties).
- Een belangrijke opgave voor de komende decennia is het toekomstbestendig maken van ons stedelijk netwerk: er is een meer circulair stedelijk netwerk nodig waarin een transitie plaatsvindt naar duurzame energie, waarin rekening wordt gehouden met de gevolgen van klimaatverandering (klimaatadaptatie) en we de kringlopen van grond- en bouwstoffen, water en energie verkorten. In het geval dat er vanuit kwalitatieve overwegingen nieuw ruimtebeslag nodig is, koppelen we dit aan binnenstedelijke transformatie- en energieopgaven. Het bij elkaar brengen van energievraag en -aanbod en het aanwezig zijn van energie infrastructuur zijn hierbij ordenende principes.
- We verbreden het overleg en de afspraken die we met onze partners maken over de ontwikkeling van het stedelijk gebied met duurzaamheidsopgaven. We werken samen aan de energietransitie van de bebouwde omgeving door de kansen in beeld te brengen in relatie tot de verstedelijkingsopgaven.
- We zoeken samen met de steden naar mogelijkheden om de verbinding tussen stad, dorp en landelijk gebied te versterken. Er liggen vooral kansen in de opgaven voor klimaatadaptatie en energietransitie. Voor het realiseren van deze opgaven is samenwerking tussen stad en land noodzakelijk. Het versterken van de verbinding tussen stad en land kan bijvoorbeeld ook door te zorgen voor goede verkeersveilige fietsverbindingen tussen stad en het landelijk gebied: zo kunnen stedelingen genieten van natuur en landschap en kunnen inwoners van de omliggende landelijke gebieden de stedelijke voorzieningen goed bereiken.
- We streven naar een stedelijk netwerk dat de gezondheid en het leefklimaat van de Brabanders versterkt. Dat betekent dat we aandacht hebben voor de milieukwaliteit en een aantrekkelijke en bereikbare groene omgeving en voorzieningenstructuur. Door het gebruik van groene gevels is niet alleen de lucht schoner, maar ontstaat ook een koeler binnenklimaat. Een uitdagende en prettige leefomgeving stimuleert op een natuurlijke manier beweging en bevordert de gezondheid. Nabijheid en menging van wonen, werken, voorzieningen, parken en natuur draagt niet alleen bij aan gezondheid, maar nodigt ook uit tot sociale contacten en draagt daardoor bij aan de sociale cohesie binnen steden en dorpen. Dit is essentieel voor het functioneren van de slimme netwerkstad. Het gaat daarbij om het creëren van ontmoetingsplekken en een omgeving die uitnodigt tot bewegen en sociale activiteiten. Als kennisregio loopt Brabant voorop met het inzetten van digitale technologieën om de samenleving van de toekomst te creëren. In onze regio komt de technologische kennis én de sociale daad- en draagkracht bijeen om deze complexe, technisch-sociale vraagstukken voortvarend ter hand te nemen. Daarbij gaat het om meer dan alleen techniek: juist in Brabant zetten we in op het oplossen van maatschappelijke vraagstukken, op experimenteren en leren en mag iedereen meedoen. Digitalisering is, naast robotisering en 3d-printing, een van de grootste veranderaars van onze tijd. We stimuleren deze ontwikkeling en zetten ons in dat zoveel mogelijk mensen hier profijt van hebben.
- We zetten in op het vergroten van nabijheid als strategie om groei van de (auto)mobiliteit te beperken. Nabijheid en functiemenging van wonen, werken en voorzieningen dragen bij aan de ontwikkeling van nieuwe (en vernieuwing van) economische activiteiten. We werken samen met

onze partners aan de ontwikkeling van multifunctionele gebieden op OV-knooppunten, het verbeteren van nabijheid van voorzieningen en een groene omgeving. De bereikbaarheid met de (snel-)fiets, het openbaar vervoer en een aantrekkelijke omgeving zijn daarbij van essentieel belang.

2. *Slimme en duurzame mobiliteit:*
   - We zetten in op een comfortabel, veilig en betrouwbaar verkeers- en vervoersysteem dat keuzes biedt aan mensen en bedrijven om hun mobiliteitsbehoeften zo optimaal mogelijk in te vullen. Het gaat daarbij om een systeem waarin fiets, bus, trein, (vracht)auto, binnenvaart en luchtvaart geen gescheiden werelden zijn. We werken echt multimodaal om aan de mobiliteitsvraag te voldoen, zowel voor personenvervoer als voor goederenvervoer. Doel is het verbeteren van reistijden en het vergroten van de betrouwbaarheid van de reistijden op internationaal, interregionaal en stadsregionaalniveau en het reduceren van de uitstoot van broeikasgassen door het verkeer.
   - Congestiearme (inter-)nationale corridors zijn van levensbelang voor onze bedrijvigheid en voor de logistieke sector. We zijn immers een klein maar belangrijk onderdeel van een Noordwest-Europees stedennetwerk. Daarnaast zijn goede interregionale verbindingen en een goede ontsluiting van de stedelijke regio's en van het omliggend gebied naar de steden van groot belang om Brabant leefbaar en economisch vitaal te houden.
   - Een toekomstbestendig mobiliteitssysteem vraagt om een vernieuwend perspectief op bereikbare stedelijke regio's voor mensen en goederen. Zo wordt de ruimte voor nieuwe infrastructuur in vooral steden steeds schaarser. Daarnaast zijn meer technische oplossingen voorhanden, die een verandering van het mobiliteitssysteem op gang brengen. We benutten daarom de kracht van Brabant als ondernemende, creatieve en innoverende regio optimaal. In samenwerking met het bedrijfsleven willen we internationaal koploper zijn op het gebied van slimme en duurzame mobiliteit.
   - We stimuleren experimenten in de slimme logistiek en stedelijke distributie. Om de bereikbaarheid en leefbaarheid van binnensteden te verbeteren, moet stedelijke distributie slimmer en duurzamer worden. We stimuleren en faciliteren experimenten en toepassingen voor slimme logistiek, zoals in het programma SmartwayZ.NL, en samenwerking tussen logistieke partijen en kennisinstellingen.
   - We blijven de infrastructuur verbeteren en pakken knelpunten en ontbrekende schakels aan, bijvoorbeeld randwegen bij zwaarbelaste kernen.
   - We zetten in op een duurzame ontwikkeling van Eindhoven Airport met een goede balans tussen het economische belang van de luchthaven en belangen op het vlak van leefbaarheid en milieu.
   - Samen met partners maken we Brabant klaar voor de zelfrijdend vervoer. We experimenteren in de praktijk met autonoom en coöperatief rijden en nieuwe mobiliteitsdiensten, zoals in het programma SmartwayZ.NL. We faciliteren start-ups, schalen innovaties op en passen bewezen concepten toe.
   - We werken aan één geïntegreerd systeem van openbaar vervoer en mobiliteit als dienst, waarbij maatwerk wordt geboden onafhankelijk van de vervoerswijze. We scherpen ons huidige openbaar vervoerbeleid aan en werken dit uit in een strategie voor de concessie van de toekomst. We experimenteren met mobiliteit als dienst en met nieuwe vervoersconcepten, ook binnen de huidige concessies.

- We streven naar een duurzaam mobiliteitssysteem. We stimuleren duurzame vormen van mobiliteit, gaan duurzaam om met het beheer en onderhoud van onze infrastructuur en investeren in duurzame mobiliteitsinfrastructuur zoals snelfietspaden en provinciale wegen.
- We werken aan een mobiliteitssysteem dat de ruimtelijk-economische ontwikkeling van Brabant faciliteert en ruimtelijk goed is ingepast, bijvoorbeeld door ruimtelijk te verdichten rondom openbaar vervoerknooppunten, door het veraangenamen van openbaar vervoerknooppunten en door het bevorderen van de bundeling van bedrijvigheid en logistieke stromen op terminals (bijvoorbeeld watergebonden bedrijvigheid).
- We streven naar een veilig mobiliteitssysteem. Als wegbeheerder zorgen we voor veilige provinciale wegen. Hiernaast zetten wij samen met onze partners in op gedragsbeïnvloeding en verkeershandhaving.

Hoe doen we dat?

De verantwoordelijkheid voor de aanpak van de integrale verstedelijkingsopgave is een samenspel tussen gemeenten, marktpartijen, burgers en provincie. De provincie wil een actieve rol spelen bij deze opgave door:

- richting te geven (zoals het bevorderen van regionale afspraken, het sturen op zorgvuldig ruimtegebruik of het periodiek opstellen van prognoses voor de ontwikkeling van de bevolking, de woningbehoefte en werklocaties);
- beweging te stimuleren (samen gebiedsopgaven verkennen en uitvoeringsprogramma's te maken, werken in transformatielabs en via ontwerpend onderzoek)
- mogelijk te maken (participeren in gebiedsgerichte stedelijke opgaven met personele capaciteit, procesgeld of via het provinciale ontwikkelbedrijf).

We organiseren regionale tafels waarin we integraal samenwerken aan de uitwerking van de 5 hoofdopgaven van de omgevingsvisie. Het overleg vindt daarbij plaats op een bij het onderwerp passend schaalniveau. De wijze waarop, werken we de komende periode met onze partners verder uit. Bij infrastructuur en mobiliteit vervult de provincie niet alleen de wettelijke taken (provinciale infrastructuur, OV-concessies) maar vervult ze vooral een sterk stimulerende rol bij de verduurzaming en vraaggerichtheid van (collectieve) vervoersvormen.

6.6 Werken aan een concurrerende, duurzame economie

Doel 2050:

Brabant is top kennis- en innovatieregio in Europa. Producten, materialen en grondstoffen worden op alle onderdelen van de Brabantse economie in verregaande mate hergebruikt. Niet hernieuwbare hulpbronnen worden behouden. Het streven naar waardecreatie voor mens, natuur en economie gaan hand in hand. De Brabantse economie is verregaand circulair.

Doel 2030:

Brabant is top kennis- en innovatieregio in Europa. We werken aan een circulaire economie door duurzamer om te gaan met de beschikbare grondstoffen en natuurlijke bronnen. We verminderen

daartoe samen met maatschappelijke partners het gebruik van niet vernieuwbare grondstoffen (mineraal, fossiel en metalen) volgens de landelijke afspraken met 50%.

Waarom?

Innovatieve en concurrerende economie

De Brabantse economie staat er goed voor: de economie is concurrerend en internationaal georiënteerd. Dit is te danken aan de ligging met goede verbindingen, een uitstekende fysieke en digitale infrastructuur, een sterke kennis- en innovatiekracht en een aantrekkelijke combinatie van een grootstedelijke allure in een groene leefomgeving. De combinatie van een sterk industrieel DNA en een strategische positie in Europa is de basis voor een sterke economie, die ook in de toekomst geen Brabanders aan de kant laat staan.
Maar ook voor een innovatieve economie die nieuwe verbindingen legt met maatschappelijke kansen op het gebied van slimme mobiliteit, duurzame energie, gezond ouder worden en duurzame agrofood.

De concurrentie tussen steden en regio's en de grote veranderingen in de economie zijn de motor voor de Brabantse economie om te blijven vernieuwen en zich aan te passen. Daardoor blijven we niet alleen concurrerend, maar worden we ook een koploper en versterken we de Brabantse internationale concurrentiepositie. Dat doen we door het vestigingsklimaat voor bedrijven en kenniswerkers flexibel aan de omstandigheden aan te passen, zoals met campussen en top-locaties. Aansluiten op de digitale ontwikkelingen is daarbij randvoorwaarde.

Voor de transitie naar een innovatieve en duurzame Brabantse economie heeft Brabant, met onder andere de Brainport en onze agrofood-complexen, een goede uitgangspositie. Het levert met ons digitale vernuft economische kansen op door met kennis en innovatie complexe maatschappelijke vraagstukken op het gebied van zorg, energie, klimaat, mobiliteit en natuur en milieu op te lossen. Hierdoor behoort Brabant ook in de toekomst tot de 'innovation leaders'. Daarnaast worden economie en leefomgeving sterker gekoppeld, waar beide van profiteren. Want een goed functionerende economie stelt ons in staat te investeren in natuur, landschap en cultuurhistorie. Een fraai, beleefbaar landschap met veelzijdige natuur en cultuurhistorische elementen, historische binnensteden en karakteristieke dorpen en een gevarieerd aanbod aan recreatieobjecten in landelijk en stedelijk gebied vormen een essentiële vestigingsfactor.

Circulaire economie

De afgelopen decennia was vooral het milieu de reden om duurzaam om te gaan met beschikbare grondstoffen en hulpbronnen. Sinds het begin van het huidige decennium wordt duurzaamheid ook vanuit economisch gezichtspunt benaderd. De vraag naar grondstoffen en energie neemt mondiaal enorm toe, terwijl grondstoffen schaarser worden. Dat betekent dat het ook economisch noodzakelijk geworden is duurzamer met de beschikbare grondstoffen en natuurlijke bronnen om te gaan, zoals het Brabantse grondwater. Hoe slimmer we als Brabant inzetten op de nieuwe, circulaire economie, hoe meer wij daar uiteindelijk de vruchten van plukken, zowel financieel als qua leefomgeving.
Het gaat er nu om dat het economisch systeem de herbruikbaarheid van producten, materialen en

grondstoffen en het behoud van natuurlijke hulpbronnen als uitgangspunt neemt en waardecreatie voor mens, natuur en economie in iedere schakel van het systeem nastreeft.

Bij circulaire economie gaat het om een economie zonder verspilling van grondstoffen, met meerwaarde voor economie, sociale aspecten en ecologie. Daarbij stimuleren we een ketenaanpak in plaats van end-of-pipe maatregelen en leggen wij een accent op het voorkómen van ontstaan van afvalstoffen.

Drie hoofdkenmerken zijn:
1. grondstoffen, materialen en producten in bestaande ketens worden hoogwaardig benut;
2. waar nieuwe grondstoffen nodig zijn worden fossiele, kritieke en niet-duurzaam geproduceerde grondstoffen vervangen door duurzaam geproduceerde, hernieuwbare en algemeen beschikbare grondstoffen, zoals biobased producten;
3. ontwikkelen van nieuwe productiemethodes, nieuwe producten, anders inrichten van gebieden, bevorderen van nieuwe manieren van consumeren.

Dit alles uiteraard binnen de randvoorwaarde dat de basis op orde blijft (zie paragraaf 6.1).

In Brabant liggen grote kansen om de omslag naar die andere economie te maken. Vooral omdat we al ruimschoots bezig zijn met het benutten van de mogelijkheden van het internet of things, digitalisering, AI en big data. En omdat we al inzetten op de combinatie van high tech en design. Binnen Brabant wordt hard gewerkt aan doorbraken op terreinen als fotonica, maintenance, logistiek en de cross-overs tussen high tech en agrofood. Daarin hebben we (nog) een voorsprong op andere internationale regio's. Dit alles bij elkaar levert grote, nieuwe mogelijkheden op voor de omslag naar een concurrerende, circulaire economie.

Circulair denken is dus al lang geen kwestie meer van milieu of moraal. Wij zien circulaire economie als een economisch systeem, dat de herbruikbaarheid van producten, materialen en grondstoffen en het behoud van natuurlijke hulpbronnen als uitgangspunt neemt en waardecreatie voor mens, natuur en economie in zijn geheel nastreeft. Circulaire businessmodellen leveren winst op door meer samenwerking (zowel binnen als buiten de keten), innovatie en lagere kosten door minder grondstoffenverbruik en minder afval.
De transitie naar een circulaire economie vergt jaren. Om de doelen te bereiken moeten er nu (forse) stappen gezet worden. Het gaat daarbij om radicale vernieuwingen waarbij innovatie het sleutelwoord is. We willen de overstap maken naar een circulaire economie met nieuwe bedrijvigheid, werkgelegenheid, kennis, innovatie en te vermarkten vernieuwingen. Een circulaire economie, die de concurrentiepositie van Brabant verstevigt en de afhankelijkheid van de import van grondstoffen sterk vermindert. In 2050 is het streven naar waardecreatie voor mens, natuur én economie de norm. In 2030 willen we, samen met maatschappelijke partners, 50% minder primaire grondstoffen (mineraal, fossiel en metalen) in Brabant gebruiken.

Digitale economie

Digitalisering is een maatschappelijk transformatieproces waar we middenin zitten. Inspelen op nieuwe kansen die digitalisering biedt, zorgt voor innovatie, verandert markten en verhoogt de productiviteit van bedrijven, instellingen en overheden. Voor onze innovatieve kennisregio is digitale connectiviteit van cruciaal belang voor de Brabantse concurrentiekracht en het vestigingsklimaat. Digitale

ontwikkelingen zijn essentieel, niet alleen voor onze bedrijven, maar ook bij het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Digitalisering kan bijdragen aan maatschappelijke opgaven op het gebied van duurzaamheid en leefbaarheid (bijv. Smart Cities, Smart Mobility, Smart Industries). In ons high tech cluster ontstaan door de oprukkende digitalisering veel kansen die steeds breder toepasbaar zijn, zoals AI, robotisering, 3d-printing en big data. De toepassing van nieuwe digitale technologieën biedt ook kansen voor het oplossen van maatschappelijke problemen of ontwikkeling binnen andere economische clusters. Het is de uitdaging nieuwe techniek te verbinden met onze sociale kracht en zo digitalisering ten goede te helpen komen aan mens en maatschappij.
Onze bedrijven moeten dus vooroplopen in het benutten van mogelijkheden die digitalisering biedt en gaat bieden. Daarnaast kunnen maatschappelijke transitieopgaven in Brabant versneld worden door middel van het proactief inzetten van digitale technologieën. Toenemende digitalisering vereist aandacht voor een goede digitale infrastructuur, ook in het landelijk gebied. Dat we onze kennispositie blijven versterken. En dat we weten wat er buiten onze grenzen speelt. Digitalisering en internationalisering gaan samen, in beide moeten we investeren!
In de Brainportregio staat de wieg van diverse technologische ontwikkelingen, zoals robotica, data science, fotonica, kunstmatige intelligentie en het internet of things. Deze ontwikkelingen zorgen samen met het internet en de steeds sterkere digitale verbondenheid van mensen en dingen ook in de komende decennia voor sterke economische verschuivingen en nieuwe kansen voor slimme maatschappelijke innovaties.

Wat gaan we in ieder geval doen?

1. *Innovatie voor een circulaire economie*

- We ondersteunen nieuwe technieken en creatieve ideeën die ontstaan in Brabant, radicale vernieuwingen die zorgen voor verduurzaming van onze economie en onze mobiliteit, onze voedsel- en energievoorziening en ons grondstoffengebruik in het bijzonder. Brabanders en Brabantse bedrijven zijn steeds op zoek naar meerwaarde, naar kwaliteit, naar nieuwe technieken en creatieve ideeën voor technische en sociale innovatie om zo onze economie en leefomgeving steeds sterker en slimmer te maken. Als overheid willen wij daarop blijven uitdagen. Innovaties landen ook op de Brabantse markt en zorgen daarmee dat de kwaliteit van onze leefomgeving verder verbetert. Wij zetten hierbij in op vijf prioritaire thema's met belangrijke stoffenstromen voor een circulaire economie: biomassa en voedsel, kunststoffen, maakindustrie, bouw en infrastructuur, consumentengoederen.
- Onze rol is om de transitie naar een circulaire economie aan te jagen en te ondersteunen. Enkele accenten daarbij zijn: verbinden (samenwerking in ketens of gebieden en met de wetenschap), faciliteren (toplocaties zoals campussen en fieldlabs), bijdragen aan internationalisering van initiatieven, helpen bij het vinden van fondsen van bijvoorbeeld Europa of de BOM, het goede voorbeeld geven (inkoop, optreden als launching customer, aanbesteding) en communicatie ten behoeve van bewustwording bij bedrijven en burgers.
- We checken of regels of praktijken er niet toe leiden dat de circulaire ontwikkeling tegengewerkt wordt; innoveren moeten we immers niet alleen willen, innoveren moeten we ook kunnen mogen!

2. *Digitalisering*

- Onze rol, met onze partners, is om digitalisering steeds beter inzetbaar te maken en om te (laten) ondersteunen bij het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. En daartoe partijen bijeen te

brengen. Technologische kennis en sociale daadkracht te verbinden. En zo iedereen in staat te stellen voordeel te hebben van de nieuwe digitale vondsten.

- Verder zien wij een rol om bij te dragen aan een goede digitale infrastructuur, ook in de landelijke gebieden. We bouwen in triple helixverband verder aan opleiding, onderzoek en valorisatie met de Jheronimus Academy for Data Science (JADS). Samen met partners wil Brabant de kansen van oprukkende digitalisering volop benutten.

3. Aantrekkelijk vestigingsklimaat

Een aantrekkelijk vestigingsklimaat vraagt om voldoende ruimte en een geschikte omgeving voor de vestiging van nieuwe bedrijven en voor de ontwikkeling van bestaande bedrijven. Om onze ambities mogelijk te maken zijn fysieke brandpunten als broedplaats voor innovatie een voorwaarde voor economisch succes van Brabant. In de lerende economie is niet alleen het ontwikkelen van nieuwe kennis belangrijk, maar ook het mobiliseren en slim gebruiken van kennis en technieken van andere bedrijven, sectoren en regio's. Toplocaties, zoals campussen, top bedrijventerreinen en bedrijfsspecifieke campussen als ASML zijn brandpunten in netwerken van bedrijven, kennisinstellingen, klanten en toeleveranciers. Dit zijn locaties waar innovatie tot bloei komt en de agglomeratievoordelen het grootst zijn.

- Wij helpen met het versterken van deze toplocaties en het onderling netwerk, bijvoorbeeld in de Brainport regio. Dit vraagt om dynamiek, bereidheid om te veranderen, om te durven experimenteren. Als dat lukt pakken we een voortrekkersrol in de nieuwe industriële revolutie.
- We koesteren de aspecten van de leefomgeving die Brabantse steden en dorpen aantrekkelijk maken als vestigings- en woonprovincie. Dit vraagt om investeren in behoud, versterking en belevingsmogelijkheden van het landschap met zijn natuur- en cultuurhistorische waarden. We zorgen dat er voldoende keuzemogelijkheden zijn in woonvormen, die aansluiten op de wensen van de inwoners en een recreatieaanbod met een breed scala aan mogelijkheden van stiltegebied tot pretpark. Stad en landelijk gebied samen maken Brabant tot werk-, woon-, en recreatieprovincie bij uitstek.

4. Agrofood

- Als Brabant willen we ook in de toekomst voorop blijven lopen als provincie van agrarische kennis- en productie. De export van hoogwaardige Brabantse producten, agrotechniek en -kunde, is een belangrijke bron van inkomsten. Om dit te behouden en verbeteren, is een transitie noodzakelijk waarvan de eerste stappen al gezet zijn. Hierdoor ontstaat een diverser palet aan productiemethoden op de as low-tech high-tech. Dit vraagt nu en in de toekomst om inspanningen in de gehele keten.
- Het stimuleren van een innovatieve ketensamenwerking, waarbij een gezonde en duurzame voedselproductie voorop staat en consumenten meer bewust worden gemaakt van de impact van de voedselproductie, is cruciaal voor onze agrofood van de toekomst.
- Eerst en vooral is een verdere beperking van de impact van de primaire landbouw door emissies vanuit de veehouderij en de gevolgen van het gebruik van mest- en gewasbeschermingsmiddelen van belang. Ook de landschappelijke inpassing van stallen, kassen, plastic tunnels en loodsen verdient aandacht.
- Daarnaast is gezondheid een thema waaraan alle partijen in de keten gezamenlijk moeten werken. Circulariteit, nieuwe productiewijzen en kortere schone ketens zijn een belangrijke sleutel om bij te dragen aan klimaatoplossingen. Ook kan de agrarische wereld intensief

bijdragen aan de energietransitie.

5. *Oog voor sociale impact*
   - Met maatschappelijke partners sluiten we samenwerkingsarrangementen. Green Deals en regionale energiestrategieën hebben hun nut bewezen. We zetten in op een verdere verduurzaming en het ombouwen van niet-circulaire en CO_2-intensieve industrie met als doel om in 2050 een verregaande circulaire economie te hebben gerealiseerd.
   - We brengen partijen samen om kringlopen te sluiten, bijvoorbeeld in de betonbranche. Naast aandacht voor technische vernieuwing en de circulaire economie, is het van belang aandacht te hebben voor de sociale gevolgen van de geschetste transformatie van de economie. Immers, iedereen moet mee kunnen gaan in deze verandering en we willen voorkomen dat Brabanders door deze veranderingen de aansluiting missen.

6. *Goede voorbeeld*
   - Als provincie geven we het goede voorbeeld. Dit hebben we vastgelegd in een milieubeleidsverklaring. Zo past de provincie bij provinciale wegen zo veel mogelijk duurzame hergebruiks- of biobased producten toe.

Hoe doen we dat?

De provincie heeft vooral een stimulerende, verbindende en faciliterende rol waar het gaat om de duurzame, concurrerende en vooral ook circulaire economie. De transitie is op de eerste plaats een opgave voor de sector en hangt af van gezamenlijke acties met partijen. Om deze transitie te ondersteunen zet de provincie ook haar regulerende bevoegdheden in, zoals in de agrofoodsector. Als regels innovaties belemmeren, identificeren wij die en nemen wij de belemmeringen waar wij dat kunnen weg.

7. HOOFDLIJNEN VAN BELEID

Dit hele hoofdstuk is nieuw tov de visie uit 2018, daarom is zonder wijzigingen bijhouden gewerkt.

7.1 Brede welvaart, gezondheid en omgevingskwaliteit

Relatie met hoofdopgaven

Brede welvaart, gezondheid en een goede leefomgeving (met omgevingskwaliteit) zijn gerelateerd aan de Nieuwe manier van samenwerken met diep, rond, breed kijken (hoofdstuk 4 Omgevingsvisie), de kernwaarden voor provinciaal handelen (hoofdstuk 5 Omgevingsvisie) en de Basisopgave werken aan veiligheid, gezondheid en omgevingskwaliteit (hoofdstuk 6.2 Omgevingsvisie).

Beleidsdoelen

Brede welvaart, gezondheid en omgevingskwaliteit zijn overkoepelend en randvoorwaardelijk voor de hoofdopgaven van hoofdstuk 6, ieder met een eigen functie. Brede welvaart biedt het kader voor het maken en wegen van keuzes. Gezondheid is een inhoudelijk beleidsdoel waarbij zowel beschermen als bevorderen centraal staat. Omgevingskwaliteit vormt de ruimtelijke context waarbinnen ontwikkelingen plaatsvinden. Samen geven deze onderwerpen richting aan het diep, rond en breed kijken, de kernwaarden voor provinciaal handelen en de basisopgave werken aan veiligheid, gezondheid en omgevingskwaliteit:

1. Versterken van brede welvaart voor alle Brabanders: Dat betekent dat bij provinciale keuzes en beleidsontwikkeling vanuit het diep, rond en breed kijken effecten integraal worden afgewogen en dat effecten over tijd, plaats en groepen, economische, sociale en ecologische waarden expliciet worden gemaakt. Daarbij worden relevante informatie, data en inzichten benut om effecten, dilemma's en afruil zichtbaar te maken.
   Brede welvaart wordt daarmee ingezet als kader voor besluitvorming in situaties waarin belangen, opgaven en schaarste samenkomen. Het expliciet maken van effecten, inclusief verdelingsvraagstukken, langetermijneffecten en impact elders, ondersteunt het maken van bewuste keuzes binnen maatschappelijke en ecologische randvoorwaarden.
2. Drie gezonde levensjaren erbij vanuit positieve gezondheid: De provincie werkt vanuit positieve gezondheid, met aandacht voor veerkracht, eigen regie en preventie. Gezondheid is meer dan niet ziek zijn. Daarom werkt de provincie volgens het principe *Health in All Policies*. Zo wordt gezondheid meegenomen in andere beleidsterreinen en ruimtelijke keuzes. De provincie wil dat besluiten bijdragen aan een gezonde leefomgeving en dat ze geen negatieve gezondheidseffecten veroorzaken.
3. Vergroten van de omgevingskwaliteit: Aandacht voor de toepassing van Water en Bodem sturend, behoud en ontwikkeling van cultuurhistorische, aardkundige, groen/blauwe landschapsstructuren en daardoor het realiseren en versnellen van de uitvoering van opgaven uit de Omgevingsvisie.

Beleidskeuzes

1. Versterken van brede welvaart voor alle Brabanders:
   - (Be)sturen op brede welvaart met een systematische en sterkere ex-ante-aanpak langs 3 lijnen:

    - brede welvaart integreren in beleid door een domeinoverstijgende afstemming en een lerende aanpak;
    - het expliciteren van streefbeelden en randvoorwaarden, zodat politieke keuzes gemaakt kunnen worden door prioriteiten te stellen of ondergrenzen te bepalen (drempelwaarden).
    - de ex-ante benadering ondersteunt het maken van bewuste, onderbouwde keuzes en maakt inzichtelijk waar spanning, afruil of begrenzing aan de orde is.
- Brede welvaart toepassen in handelen langs drie lijnen:
    - Agenderen: De provincie maakt de urgentie en effecten van ontwikkelingen zichtbaar, inclusief ongelijkheden, spanningen en langetermijnrisico's voor welzijn, gezondheid en leefomgeving.
    - Afwegen: Brede welvaart wordt gebruikt als kader om beleids- en investeringskeuzes integraal te beoordelen, met aandacht voor effecten nu, later en elders, en voor dilemma's tussen economische, sociale en ecologische waarden. Bij beleid en uitvoering streven we naar het zoveel mogelijk positief bijdragen aan brede welvaartsdoelen en beperken we negatieve effecten daarop zoveel mogelijk.
    - Aanjagen: De provincie stimuleert initiatieven die economische, sociale en ecologische waarden verbinden en draagt zo bij aan leren, opschalen en toepassing van brede welvaart in de praktijk.

2. Drie gezonde levensjaren erbij vanuit positieve gezondheid
    - Van norm naar continue verbetering: het voldoen aan wettelijke normen is niet het eindpunt. We richten ons op het feitelijk continu verbeteren van de leefomgeving en zoeken daarbij naar verbindende thema's en meekoppelkansen voor gezondheid.
    - Van zorg naar gezondheid: om de ambitie te realiseren is vooral winst nodig aan de voorkant. Door op diverse thema's zodanige keuzes te maken dat die bijdragen aan preventie en gezondheidsbevordering. Een integrale benadering gaat verder dan alleen de fysieke leefomgeving. Vanuit haar regionale netwerk kan de provincie een belangrijke rol spelen om kennis te delen en initiatieven te verbinden. Het gaat daarbij nadrukkelijk niet om nieuwe zaken te ontwikkelen. Bij de toepassing van brede welvaart maken we zichtbaar hoe gezondheidsbaten en gezondheidsrisico's over gebieden en groepen Brabanders zijn verdeeld. Daarmee worden regionale verschillen en stapeling van gezondheids- en milieubelasting expliciet bij de afweging betrokken, zonder hiervan een zelfstandig nieuw beleidsdoel te maken.
3. Vergroten van de omgevingskwaliteit
   Door over sectoren heen te kijken en te schakelen tussen schaalniveaus, worden zoveel mogelijk zichtbare en minder zichtbare effecten bij het nemen van besluiten en handelingen meegewogen vanuit diep-rond en breed kijken. Niet door nieuwe dingen te bedenken, maar door bestaande instrumenten (gebiedspaspoort Brabant, omgevingsprogramma's en omgevingsverordening) en processen (ontwerpend onderzoek en het regionaal samenwerken) beter te benutten. Hierdoor dragen beleid en uitvoering zoveel mogelijk positief bij aan andere opgaven en doelen en worden negatieve effecten daarop zoveel mogelijk beperkt.

Rolneming

De provinciale rol richt zich hoofdzakelijk op het ondersteunen van gemeenten bij hun taken voor het beschermen en bevorderen van gezondheid en de verantwoordelijkheid voor omgevingskwaliteit. Vanuit verantwoordelijkheid van de provincie worden uitgangspunten meegegeven aan gemeenten en waterschappen voor de uitoefening van hun taken, zoals Water en Bodem sturend.

Beleidsindicator

Brede welvaart:

- Door monitoring en evaluatie wordt inzicht verkregen in de effectiviteit, wenselijkheid en neveneffecten van beleid, inclusief mogelijke verschuivingen van effecten in tijd of plaats. Deze inzichten ondersteunen het leren, bijsturen en verantwoorden van keuzes.

Gezondheid:

- De Levensverwachting in Goed Ervaren Gezondheid (LGEG) is in 2030 met drie jaar verhoogd.

Leefomgeving:

- Kwalitatieve evaluatie naar de doorontwikkeling van het 'diep, rond en breed' werken, uit te voeren in 2027.

7.2 Natuur

Relatie met hoofdopgave

Natuur speelt in meer of mindere mate een rol in elk van de hoofdopgaven uit de Omgevingsvisie. Zelf wordt natuur ook beïnvloed door andere opgaven. Gezonde bodem, water en lucht zijn voorwaarden om onze natuur te versterken en de weg naar een meer natuurinclusieve samenleving in te slaan. Daarnaast draagt natuur bij aan het bereiken van andere provinciale doelen op het gebied van landschap, water en bodem, klimaatadaptatie, gezondheid, recreatie en toerisme en vestigingsklimaat.
De hoofdlijnen van beleid zijn gerelateerd aan de basisopgave Werken aan veiligheid, gezondheid en omgevingskwaliteit (Hoofdstuk 6.2 Omgevingsvisie).

Beleidsdoelen

Een natuur die:

1. Robuust is – tegen een stootje kan (klimaatrobuust)- met een goede biodiversiteit;
   De Brabantse natuur is adequaat beschermd tegen ongewenste ruimtelijke ingrepen. Ze is vitaal en van voldoende omvang om bestand te zijn tegen schommelende invloeden zoals weersomstandigheden. De Brabantse natuurgebieden vormen een onderling, aaneengesloten netwerk waardoor uitwisseling kan plaatsvinden
2. Inclusief is – in en buiten natuurgebieden aanwezig;
   Natuur levert een bijdrage aan de welvaart en het welzijn van Brabant en de Brabanders. Andersom is natuur als vanzelfsprekend onderdeel van andere maatschappelijke, ruimtelijke en economische opgaven en verweven in alle maatschappelijke sectoren.
3. Verbonden is – elke Brabander verwelkomt en waar Brabanders graag aan bijdragen;
   Brabanders voelen zich verbonden met de natuur in natuurgebieden, in de stad, het dorp en het agrarische gebied.

Beleidskeuzes

1. Robuuste natuur: We zetten volop in op het realiseren van het Natuurnetwerk Brabant, het tegengaan van verdroging in natte natuurparels en daarbuiten en het herstel en de versterking van Natura 2000-gebieden. Dit biedt een stevige basis voor het herstel van de biodiversiteit in Brabant, in combinatie met het herstel van de abiotische omstandigheden (herstel van het bodem- en watersysteem). Het gezond maken van bossen op de zandgronden is een basisvoorwaarde voor biodiversiteitsherstel. Nieuwe bossen zijn nodig voor recreatie, om

CO_2 vast te leggen en voor uitbreiding van het natuurnetwerk.
Daarnaast is het nodig om voor bedreigde soorten en leefgebieden aanvullende specifieke maatregelen te treffen, zowel binnen als buiten het Natuurnetwerk Brabant. We werken daarom gericht aan de maatregelen voor de bescherming van leefgebieden en (kwetsbare) soorten, aan faunabeheer en exotenbestrijding. Een dooradering van het landelijk gebied met ecologische verbindingszones en andere lijnvormige landschapselementen maakt de basisstructuur compleet. Het terugdringen van milieuvreemde stoffen binnen en buiten de natuurgebieden is een randvoorwaarde om de weerbaarheid van kwetsbare soorten op orde te krijgen. Dit betekent dat:
    - het Natuurnetwerk is ingericht, verbonden en beheerd;
    - de N2000-gebieden, inclusief randzones, zijn hersteld en versterkt;
    - er zijn nieuwe bossen aangelegd en bestaande bossen zijn gerevitaliseerd;
    - de biodiversiteit is beschermd, combineren van functies is uitgangspunt;
    - de basisvoorwaarden zijn op orde (lucht-, water- en bodemkwaliteit).

2. Brabant natuurinclusief: Een natuurinclusieve benadering versterkt de biodiversiteit in Brabant, in de stad en het buitengebied, en brengt de natuur dichterbij iedere Brabander. We pakken het thema natuurinclusiviteit actief op, bijvoorbeeld door de inzet op natuur- en landschapsinclusieve landbouw, natuurinclusief ontwikkelen en bouwen, en brengen die zoveel mogelijk in samenhang met de doelen voor klimaatadaptie en circulariteit.
Een landschapsecologische benadering, waarbij de relatie tussen abiotische en biotische factoren centraal staat, is hierbij belangrijk. Zo is de begrenzing van het Natuurnetwerk Brabant gebaseerd op de geomorfologische opbouw van Brabant (zoals bijvoorbeeld beekdalen, natuurlijke laagtes), en specifieke abiotische standplaatsfactoren (zoals de aanwezigheid van kwel, schrale gronden, etc.). De verantwoordelijkheid voor het Brabantse landschap wordt provincie-breed opgepakt en gedragen. Bij alle ruimtelijke ontwikkelingen neemt de provincie natuur en landschap mee als randvoorwaarde, met als streven kwaliteit toe te voegen. De natuurinclusieve toekomst is een integrale ontwerpopgave, waarbij landschap als ontwerpend principe wordt meegenomen. Wanneer de kwaliteit van het landschap in het buitengebied niet verbetert, neemt ook de biodiversiteit verder af en bestaat de kans dat de leefomgeving, het vestigingsklimaat en de mogelijkheden voor recreatie en toerisme onder druk komen te staan. Dit betekent dat:
    - Natuurdoelen zijn mede basis voor ruimtelijke en economische ontwikkeling
    - Behoud, herstel en ontwikkeling van Brabantse landschappen en een groen/blauwe dooradering van het landelijk gebied.
    - Natuurinclusiviteit als een integrerend principe voor beleid en samenwerkingen.

3. Natuur voor en door Brabanders: Brabanders voelen zich verbonden met de natuur in hun omgeving. We hebben hen nodig om bij te dragen aan de doelen. Natuur moet weer als een levensbehoefte worden gezien, iets waarvan je mag genieten maar waaraan ook iedereen zijn steentje kan bijdragen. We spelen in op de trend van verduurzaming en meer vrije tijd, waardoor natuur meer wordt gewaardeerd en voor mensen 'beleefbaar' is. Daartoe moet de natuur dus een hoge belevingswaarde hebben, landschappelijk en recreatief aantrekkelijk zijn en voorzieningen voor recreatie hebben. Naast duurzaam gebruik en beleving van natuur, streven we ernaar om burgers ook te stimuleren zelf een actieve rol op zich te nemen. Dit kunnen ze bijvoorbeeld doen door een bijdrage te leveren aan natuurbeheer of zelf natuur(waarden) en groen te realiseren, vaak dichtbij huis. Dit betekent:
    - Meer groen in de directe omgeving
    - Versterken van de beweging van vergroening en vergroten natuurbewustzijn.

Rolneming

De provincie heeft een stevige wettelijke taak rondom natuur vanuit de aanleg en realisatie van het Natuurnetwerk, de instandhoudingsdoelen voor Natura 2000 en soortenbescherming. Die wettelijke taak voert de provincie uit door samenwerking (bijvoorbeeld via de Gebiedsgerichte groenblauwe

aanpak), met juridische instrumenten (zoals regulering via de omgevingsverordening of vergunningverlening) en de inzet of verdeling van financiële middelen (van het Rijk) bijvoorbeeld voor de inrichting van het natuurnetwerk, de realisatie van de bossenstrategie en groenblauwe dooradering van het landelijk gebied.

Beleidsindicator

Doel	**Indicator**
Natuurnetwerk ingericht, verbonden en beheerd	• In 2030 is het Natuurnetwerk ingericht, verbonden en beheerd.
N2000-gebieden hersteld en versterkt	• De kwaliteit en kwantiteit van de habitattypen en soorten uit de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) mogen nooit achteruitgaan. • In 2030 zijn in de N2000-gebieden de VHR-habitattypen en soorten verbeterd in oppervlakte en/of kwaliteit t.o.v. 2023 daar waar nodig volgens aanwijzingsbesluit.
Bossen aangelegd en gerevitaliseerd	• In 2030 is in Brabant 13.000 ha nieuw bos aangelegd t.o.v. 2020. • In 2030 is ca. 20.000 ha bos op de zandgronden omgevormd naar vitaal bos (revitalisering van bestaande bossen) t.o.v. 2020.
Biodiversiteit beschermd	In 2030 is de stand van de populaties kwetsbare en bedreigde planten en dieren minimaal behouden t.o.v. 2022.
Basisvoorwaarden op orde: lucht-, water- en bodemkwaliteit	• In 2030 is de emissie en depositie van stikstof in Noord-Brabant afgenomen tot een niveau zoals in het kader van de Wet stikstofreductie en natuurverbetering is overeengekomen.
Natuur meewegen bij ruimtelijke en economische ontwikkelingen	• In 2030 is er een gedeelde basis voor een 'Natuurinclusief Brabant' en zijn de 8 domeinen van natuurinclusieve samenleving uitgewerkt in specifieke plannen voor Brabant. • In 2030 is er een positieve trend voor biodiversiteit in het stedelijk gebied
Behoud, herstel en ontwikkeling van landschappen	• In 2050 bestaat minimaal 10% van het landelijk gebied uit groenblauwe dooradering
Meer groen in de directe omgeving	In 2030 is het aantal vierkante meters groen per gemeente in de bebouwde kom (met 5%) toegenomen ten opzichte van 2023
Versterken van de beweging van vergroening	Behoud van het aantal actieve ‘groene’ vrijwilligers

7.3 Milieu

Relatie met hoofdopgaven

De hoofdlijnen van beleid zijn gerelateerd aan de basisopgave Werken aan veiligheid, gezondheid en omgevingskwaliteit (Hoofdstuk 6.2 Omgevingsvisie. Daarnaast ligt er een relatie met de hoofdopgave Werken aan een concurrerende, duurzame economie (Hoofdstuk 6.6 Omgevingsvisie).

Beleidsdoelen en -keuzes

In 2050 is er in Brabant een goede leefomgevingskwaliteit doordat wij op alle aspecten béter presteren dan wettelijk als minimumniveau is bepaald. We focussen daarbij op een schoon, gezond en veilig milieu, voor nu en in de toekomst (ofwel: duurzaam). Een steeds verdere verbetering van de leefomgeving betekent ook verder gaan dan al vastgestelde normen. Daarvoor stellen we

streefwaarden vast voor (potentieel) Zeer Zorgwekkende Stoffen ((p)ZZS), luchtkwaliteit en geluidhinder. De provincie zet zich actief en maximaal in om de streefwaarden te bereiken.

De insteek is dat alles wat de provincie doet, duurzaam is en bijdraagt aan de brede welvaart van alle Brabanders. Met het vinden van een juiste balans tussen én binnen planet, people en profit. En het voorkomen van afwenteling van negatieve effecten op andere gebieden of toekomstige generaties.

De provincie hanteert als richtinggevend principe dat milieuproblemen primair preventief en aan de bron worden aangepakt, conform de milieuladder en de R-ladder ((zie Circulariteit: 4 strategieën & de R-ladder | RVO.nl), waarbij wordt ingezet op het voorkomen van effecten en het bevorderen van circulair gebruik van grondstoffen.

De focus ligt daarbij op:

- Het terugbrengen en beperken van emissies en milieurisico's naar de omgeving
- Het aanpakken en verbeteren van overbelaste (milieu)situaties in de leefomgeving
- Zorgvuldig en efficiënt omgaan met (milieu)ruimte, grondstoffen en de Brabantse (diepe) ondergrond
- Ontwikkelen en versterken van kennis, innovatie en monitoring en het continue verbeteren van beleid en uitvoering, (bij)gestuurd vanuit nieuwe inzichten, ontwikkelingen en monitoring
- Bevorderen van een integrale aanpak door zowel beleidsvelden en partijen met milieu te verbinden als aandacht voor cumulatie van milieu-effecten

Concreet betekent dat voor de verschillende milieuthema's het volgende:

1. Zeer zorgwekkende stoffen (ZZS)

In 2050 geen (p)ZZS in water, lucht, bodem.
In 2030 worden de Brabantse burger, fauna en flora minder blootgesteld aan (p)ZZS dan in 2023. Hierbij hanteren we als streefwaarde een halvering van die emissies naar water, bodem en lucht in 2030 ten opzichte van 2023.
Om (p)ZZS terug te dringen wordt optimaal gebruik gemaakt van het ter beschikking staande wettelijke instrumentarium vanuit VTH en wordt een aanpak ontwikkeld om bestrijdingsmiddelengebruik terug te dringen. pZZS worden grotendeels gelijk behandeld als ZZS.

2. Externe veiligheid

Externe veiligheid in Brabant is in 2030 en 2050 ten minste gelijk aan 2023 en wordt waar mogelijk verbeterd.

3. Luchtkwaliteit

De provincie zet in op een structurele verbetering van luchtkwaliteit. Doel is dat de luchtkwaliteit in 2050 voldoet aan de WHO-advieswaarden voor fijnstof en stikstofdioxide. In 2030 hebben we minimaal 50% gezondheidswinst uit Brabantse bronnen gerealiseerd ten opzichte van 2016.
Voor luchtkwaliteit zijn de volgende streefwaarden vastgesteld:

- WHO-advieswaarde PM_{10} van 15 ug/m^3 en NO_2 van 10 ug/m^3 in 2030 in Brabant
- WHO-advieswaarde $PM_{2,5}$ van 5 ug/m^3 in 2040 in Brabant

Deze waarden beschrijven de gewenste luchtkwaliteit, die we alleen met andere partijen kunnen halen. Het zijn geen 'harde' normen en ook geen waarden waar we vergunningaanvragen aan toetsen, maar geeft aan waar we ons voor inzetten en waar we – samen met onze partners én de Brabanders naar willen streven.

4. Geluidhinder

In 2050 worden hinder, slaapverstoring en andere negatieve gezondheidseffecten van structurele bronnen van geluid voorkomen. In 2030 hebben we in Brabant nieuwe geluidhindersituaties voorkomen en is de hinder in bestaande overbelaste situaties zoveel als mogelijk teruggedrongen. Om dit te bereiken wordt het beleid rondom geluid langs provinciale wegen en in stiltegebieden aangescherpt. Overbelaste situaties worden teruggedrongen en nieuwe hindersituaties worden voorkomen.

Voor de geluidsbelasting op gevels waar mensen gedurende langere periode verblijven zijn streefwaarden vastgesteld van 50 dB Lden en 40 dB Lnight. Dit geldt voor woningen en andere geluidgevoelige objecten zoals scholen en ziekenhuizen. Tegelijk weten we dat een situatie met weinig gehinderden op sommige plekken in Brabant op korte termijn niet haalbaar is.

5. Geurhinder

In 2050 wordt in Brabant geurhinder door structurele bronnen zoveel als mogelijk voorkomen, dan wel beperkt tot een aanvaardbaar geurhinderniveau. In 2030 zijn nieuwe geurhindersituaties voorkomen en is de hinder in bestaande overbelaste situaties zoveel als mogelijk teruggedrongen. Om dit te bereiken wordt de toepassing van de beleidsregel industriële geur verbreed naar een Brabantbrede aanpak waardoor geurhinder van structurele bronnen wordt voorkomen dan wel is teruggebracht tot een aanvaardbaar niveau.

6. Lichtvervuiling

In 2050 leidt lichtvervuiling niet of slechts minimaal tot ernstige hinder voor de Brabander of tot verstoring van natuur, landschap en hemelhelderheid in Brabant. In 2030 is ernstige hinder voor de Brabander verminderd en de verstoring van Natura2000-gebieden in Brabant tenminste gelijk gebleven ten opzichte van 2020.
Dit doen we door de negatieve effecten van kunstlicht in Brabant zoveel mogelijk te beperken en te voorkomen waardoor ernstige hinder voor mens en natuur in 2050 tot een minimum is terug gebracht.

7. Bodemkwaliteit

De aanpak van bestaande chemische bodemverontreinigingen en de intensivering op het voorkomen van nieuwe (diffuse) bodemverontreinigingen leiden ertoe dat mens en natuur in 2050 en 2030 hiervan geen schade meer ondervinden.

8. Ondergrond

De ondergrond wordt in 2050 duurzaam en efficiënt beheerd met een goede balans tussen beschermen en benutten. Het gebruik van de Brabantse ondergrond heeft in 2030 geen onherstelbare negatieve effecten voor haar andere ondergrondse functies.

Dit doen we door het vergroten van de onze kennis van de potentie van de ondergrond en het nadere uitwerken van ons ondergrondbeleid tot een 3D ondergrondbeleid dat de belangrijkste geologische structuren in de ondergrond volgt.

9. Grond- en afvalstoffen

In 2050 is de samenleving in Brabant circulair. Het risico dat Brabantse stortplaatsen geven voor mens, fauna en flora is in 2050 hetzelfde of lager dan in 2023 en 2030. In Brabant worden alleen oppervlaktedelfstoffen gewonnen als er geen alternatieven zijn (re-think) en bij werk met werk projecten.
In 2030 is het gebruik van de hoeveelheid primaire abiotische grondstoffen gehalveerd ten opzichte van referentiejaar 2014[1]). Delfstoffenwinning (zand, klei en grind) staat in het teken van toevoeging van (extra) omgevingskwaliteit. Zuinig, hoogwaardig en circulair gebruik van de gewonnen grondstoffen staat voorop. Bestaande grondstofvoorraden worden doelmatig beheerd.

[1] Circulaire economie: wat we willen weten en kunnen meten en Doelstelling circulaire economie 2030

Grond- en Afvalstoffenbeleid verschuift naar het maximaal bijdragen aan een circulaire en duurzame samenleving. Hiervoor wordt ook gekeken naar gedragsbeïnvloeding van de consument omdat de impact van ons consumptiepatroon op milieu groot is. Daarnaast kan grondstofwinning alleen als er geen alternatieven zijn en als ze zuinig en hoogwaardig worden ingezet.

10. Luchtvaart

In 2050 is de geluidsproductie vanuit de luchtvaart significant afgenomen en is de emissie afgenomen tot nihil doordat in en boven Brabant alleen nog luchtvaartuigen vliegen die de dan meest duurzame techniek gebruiken.
In 2030 is het geluid geproduceerd door luchtvaartuigen in Brabant afgenomen ten opzichte van 2023.

Luchtvaartontwikkelingen vinden plaats in balans met de omgeving. De huidige vergunde gebruiksruimte op regionale terreinen is geen gegeven en (niet benutte ruimte) kan worden beperkt. Luchtvaartuigen zijn verduurzaamd waardoor geluid en emissies significant zijn afgenomen. Geen nieuwe luchthavens voor gemotoriseerde luchtvaart.

Uitgangspunten

Bij het uitoefenen van taken en bevoegdheden past de provincie als invulling van de kernwaarden de volgende uitgangspunten toe:

1. schone situaties schoonhouden (stand still principe, geen achteruitgang, geen normopvulling)
2. voortdurende verbetering
3. toepassing van Best Beschikbare Technieken (BBT) en As low as reasonably achievable (ALARA) en best beschikbaar praktijken
4. toepassing van de tien basisprincipes voor milieukwaliteit zoals opgenomen in het Nationale Milieukader, waaronder de mitigatieladder, die de volgende voorkeursvolgorde aangeeft: preventie- en voorzorgsbeginsel / mitigatie van milieuschade (achtereenvolgens brongericht, volumegericht en effectgericht / herstellen van milieuschade / compenseren van milieuschade
5. toepassing van de R-ladder, waarbij wordt ingezet op het voorkomen van effecten en het bevorderen van circulair gebruik van grondstoffen.
6. actievere inzet op het voorzorgbeginsel en zorgplicht
7. aandacht voor afwentelingsaspecten, synergie en frictie met andere beleidsvelden

Rolneming

Het fundament voor de provinciale rol wordt gevormd door de stevige wettelijke taken die de provincie heeft op verschillende milieuthema's, variërend van normstelling, bevoegd gezag tot een adviesrol. Deze taken worden vanuit ambities en doelstellingen aangevuld en gecombineerd met gericht onderzoek, kennisontwikkeling, actieve kennisdeling en verstevigde inzet instrumentarium.

De provinciale rol vraagt om een adaptieve rolneming waarin de provincie richting geeft, samenwerking stimuleert en ontwikkelingen mogelijk maakt.

Beleidsindicator

Doel	**Indicator**
Zeer zorgwekkende stoffen (ZZS): Brabantse burger wordt in 2030 minder blootgesteld aan ZZS en potentieel ZZS (pZZS) dan in 2023. De emissies van ZZS en pZZS door bedrijven naar water, bodem en lucht zijn in 2030 gehalveerd ten opzichte van 2023	Emissie ZZS: Top 3 van ZZS die het meest voorkomen bij bedrijven die onder provinciaal gezag vallen, namelijk; Lood, Nikkel en Cadmium, daalt.

Luchtkwaliteit: 50% gezondheidswinst uit Brabantse bronnen ten opzichte van 2016	• WHO-advieswaarde PM10 van 15 µg/m3 en NO2 van 10 µg/m3 in 2030 in Brabant • WHO-advieswaarde PM2,5 van 5 µg/m3 in 2040 in Brabant
Geluid: Nieuwe geluidhindersituaties voorkomen en hinder van bestaande overlastsituaties terugdringen.	Afname van het percentage Brabanders die ernstige hinder ondervinden door geluid.
Geur: Voor bedrijven onder provinciaal bevoegd gezag wordt voldaan aan de grenswaarden, zoals opgenomen in de beleidsregel industriële geur.	Aantal bestaande overlast situaties geur neemt af of blijft gelijk (van bedrijven onder provinciaal bevoegd gezag)

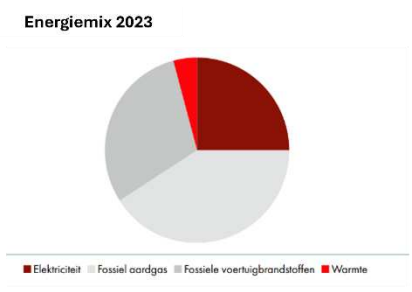
7.4 Energie

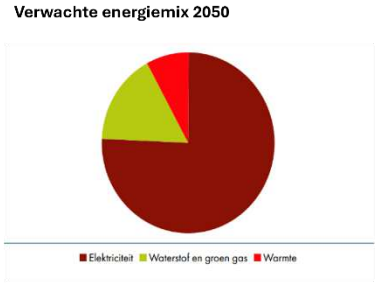
Relatie met de hoofdopgaven

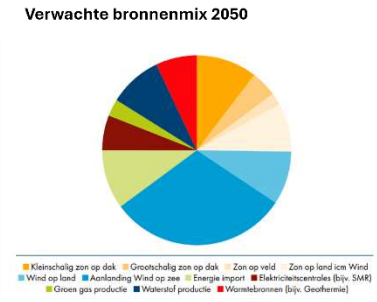
De hoofdlijnen van beleid zijn gerelateerd aan de hoofdopgave Werken aan de Brabantse energietransitie (Hoofdstuk 6.3 Omgevingsvisie) en daarnaast aan de basisopgave Werken aan veiligheid, gezondheid en omgevingskwaliteit (Hoofdstuk 6.2 Omgevingsvisie).

Beleidsdoelen

1. Een energiesysteem (=productie/aanbod, gebruik/vraag en transport) dat betrouwbaar, betaalbaar en omgevingsbewust is.
2. Verminderen van energieverbruik en verduurzaming van de energievraag.
3. Verduurzaming van het energieaanbod door het realiseren van een doelgerichte energiemix, met een diversiteit aan variabele en regelbare bronnen, waar de benodigde energie grotendeels in Brabant geproduceerd wordt.

Beleidskeuzes

1. Besparen is no-regret: Energie die we niet gebruiken, hoeven we niet op te wekken, te transporteren of te betalen. Besparing is een robuuste keuze die altijd loont. We zetten in op structurele energiebesparing in de gebouwde omgeving, industrie en mobiliteit en koppelen dit aan ruimtelijke en sociale opgaven zoals energiearmoede en gezondheid.
2. Energie als ordenend principe in ruimtelijke ontwikkeling: Energie en ruimte zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het bij elkaar brengen van vraag en aanbod (grote energievragers en locaties voor opwek nabij vraag) en het zorgvuldig om gaan met schaarse netwerkcapaciteit (netbewust bouwen), voorkomt versnippering en draagt bij aan een robuust energiesysteem. Wij zorgen bij de ontwikkeling van planologische kaders en vestigingsbeleid van bijvoorbeeld (nieuwe) bedrijven, voor clustering van energie-intensieve functies en doelmatige benutting van de infrastructuur.

3. Energie-infrastructuur is cruciaal voor provinciale opgaven en daarom van provinciaal belang: Een robuust energiesysteem begint bij een sterke infrastructuur. De (realisering van de) energie-infrastructuur zoals uitgewerkt in de Investeringsplannen van TenneT, Enexis en Gasunie is daarom een provinciaal belang. Deze infrastructuur is bepalend voor de ruimtelijke, economische en maatschappelijke ontwikkelruimte in Brabant. We voorkomen versnippering en bevorderen een doelmatige benutting van infrastructuur. Hierdoor ontstaat een robuust energiesysteem dat de transitie versnelt en de leveringszekerheid borgt. Er ligt een sterke regierol voor provincie bij gemeentegrens overschrijdende ontwikkelingen, zoals de realisatie van het 380 en 150 kV-netwerk.
4. Versterken van het gebiedsgericht werken en de interbestuurlijke samenwerking: De impact van het energiesysteem vraagt gebiedsgerichte uitwerking en integratie met andere opgaven. Dit vraagt om integrale afstemming en gebiedspecifieke regie. Het gaat onder andere om bestaande gebiedsaanpakken zoals de industriële clusters uit het Klimaatakkoord, op Bedrijventerreinen Grote Oogst en overige gebiedsaanpakken. Uitgangspunt is daarbij om zo veel mogelijk aan te sluiten bij bestaande structuren (NOVEX, GGA, RES) en strategische majeure opgaven (Powerport en Brainport).
5. Voorkeursvolgorde energiedragers (vanuit vraag)
    a. duurzame elektriciteit: elektrificatie door zon, wind en Small Modular Reactor (SMR) vraagt investering in energienetwerken en opslag van energie voor stabiliteit.
    b. warmtenetten met hernieuwbare bronnen / collectieve warmtevoorziening in steden/bedrijvenlocaties, met kansen voor geothermie en restwarmte in steden met grotere collectieve warmtesystemen.
    c. groen gas en biobrandstoffen
    d. waterstof voor zwaar transport en industrie
    e. fossiele brandstof als noodoplossing
6. Publieke regie op collectieve warmtevoorziening: Warmte wordt bij inwerkingtreding van de Wet collectieve warmte een publieke voorziening en vraagt om publieke sturing. De provincie bereidt zich voor op een actieve rol in de warmtetransitie. Indien het regionaal warmtebedrijf wordt opgericht, dan speelt dit een sleutelrol in de realisatie van warmtenetten en borging van publieke belangen. Daarmee zijn de publieke belangen zoals leveringszekerheid, betaalbaarheid en duurzaamheid van warmtevoorziening op de lange termijn geborgd.
7. Systematische aanpak van flexibiliteit en opslag: Een flexibel systeem is een veerkrachtig systeem. De provincie neemt het voortouw in het ruimtelijk en strategisch positioneren van grootschalige energieopslag en energyhubs, in afstemming met netbeheerders en gemeenten.
8. De ruimtelijke concretisering van het energiesysteem: We maken energie zichtbaar met een ruimtelijke vertaling van het energiesysteem 2050. We verfijnen het beeld waar energie geproduceerd, getransporteerd, opgeslagen en gebruikt wordt en koppelen dit (gebiedsgericht) aan andere ruimtelijke claims zoals wonen, natuur, mobiliteit en cultureel erfgoed.

Rolneming

Sterke regierol vanuit strategisch, ruimtelijk, operationeel en bestuurlijk oogpunt. De provinciale rolneming is daarbij verandert van faciliterend en verbindend naar sterker regisserend en richtinggevend. Specifiek aandachtspunt daarbij is om de verschillende schaalniveaus met elkaar te verbinden (lokaal-regionaal met nationaal, naar andere provincies en de buurlanden).

Energie kent geen grenzen, samenwerking is cruciaal. De provincie positioneert zich als regisseur in het nationale speelveld. We verbinden nationale kaders (zoals NPE, PEH, NOVEX) met regionale uitvoering, en stemmen af met het Rijk, andere provincies en RES-regio's. Via platforms zoals het Brabant Breed Bestuurlijk Overleg Energie (BBOE) en instrumenten als het pMIEK zorgen we voor bestuurlijke samenhang en slagkracht.

Beleidsindicator

- De uitstoot van energie gerelateerde CO2 in Brabant (BBV-verplichte indicator).
- De ontwikkeling van het totale energieverbruik in Brabant
- De ontwikkeling van de opwek van hernieuwbare energie in Brabant (BBVverplichte indicator).
- Totaal gevraagde vermogen voor afname op de wachtlijst bij Enexis
- Totaal gevraagde vermogen voor teruglevering op de wachtlijst bij Enexis
- Gemiddelde energiequota - Huishoudens waarbij de energierekening als aandeel van het inkomen (te) hoog is.

7.5 Klimaatbestendig, water en vitale bodem

Relatie met hoofdopgaven

Aanpassing aan klimaatverandering, water en bodem spelen in meer of mindere mate een rol in elk van de hoofdopgaven uit de Omgevingsvisie. De hoofdlijnen van beleid zijn direct gerelateerd aan de basisopgave Werken aan veiligheid, gezondheid en omgevingskwaliteit (Hoofdstuk 6.2 Omgevingsvisie) en de hoofdopgave Werken aan een klimaatproof Brabant (Hoofdstuk 6.4 Omgevingsvisie).

Beleidsdoelen

1. **Voldoende water** - mede ingegeven vanuit de doelen van de Kaderrichtlijn Water (KRW):
   - de grondwatervoorraad is op orde en stabiel op termijn door meer en langer water vast te houden, door 100 miljoen m^3 grondwater minder te onttrekken en door 100-150 miljoen m^3 aanvulling van het grondwater;
   - voldoende water voor de bereiding van drinkwater door het aanwijzen en beschermen van drinkwaterbeschermingsgebieden en -reserveringsgebieden en uitvoeringsmaatregelen systeemherstel;
   - voldoende grondwater voor de waterafhankelijke natuur (zoals de Natte Natuurparels), waaronder de Natura 2000-gebieden, door verdrogingsbestrijding met behulp van de Attentiezone Waterhuishouding en uitvoeringsmaatregelen systeemherstel;
   - voldoende grondwater voor beken, kreken en rivieren (vaarwegen);
   - de vaarwegen zijn op orde;
   - efficiënt en effectief gebruik van beschikbare watervoorraden voor economische bedrijvigheid door terugdringen (laagwaardig) gebruik door bedrijven en de inzet van het BedrijfsBodemWaterPlan (landbouw);
   - de gevolgen van wateroverlast beheersbaar maken door het aanwijzen van voldoende mogelijkheden voor waterberging.
2. **Schoon water**: conform de normen van de Kaderrichtlijn Water:
   - Basis op orde: alle oppervlaktewateren en het grondwater voldoen aan de doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water;
   - Verminderde inbreng stoffen: De inbreng van (opkomende) antropogene stoffen, wordt voorkomen en beperkt, ook als er momenteel nog geen waternormen voor zijn, zoals voor PFAS, bestrijdingsmiddelen, medicijnresten en plastics;
   - Grondwater voor menselijke consumptie is blijvend beschermd. We voorkomen verontreiniging en beschermen Grondwaterbeschermingsgebieden, Waterwingebieden, Boringsvrije zones en diepe grondwatervoorraden;
   - In grondwaterbeschermingsgebieden brengen we het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen zodanig terug dat in 2027 de uitspoeling van deze middelen voldoet aan de norm;

- Het behalen van de Nitraatrichtlijn in grondwaterbeschermingsgebieden zijnde maximaal 50 mg/l in het grondwater;
- Zwemwateren voldoen aan de norm;
- Bodemverontreinigingen vormen geen bedreiging voor waterkwaliteit conform de beleidslijn grondwaterkwaliteit.

3. **Veilig water**: De meerlaagse veiligheidsaanpak (hoogwaterbewustzijn, preventie, gevolgbeperking, calamiteitenbeheersing, slim herstel) is verbonden met andere opgaven zodat:
   - Brabant duurzaam is beschermd tegen overstromingen, zowel in het hoofd-, als in het regionaal watersysteem;
   - Er is meer ruimte voor de rivier: Het versterken en ophogen van dijken en andere keringen heeft veel impact op de omgevingskwaliteit en is eindig;
   - De functie van regionale keringen past binnen een klimaatbestendig en robuust watersysteem. Er is samenhang tussen water vasthouden en keren in het regionaal systeem;
   - Impact van klimaat op het Brabantse zeeklei- en rivierkleigebied is verminderd doordat er een beter beeld is op de mogelijkheden binnen de invloedsfeer van de provincie voor klimaatbestendige keuzes op korte termijn, die no regret zijn voor de koers op lange termijn;
   - Actuele overstromingsrisico-informatie is beschikbaar voor ruimtelijke inrichting en crisisbeheersing.
4. **Vitale bodem**:
   - Het water- en bodemsysteem is hersteld, er is voldoende en schoon water, de bodem is gezond, de biodiversiteitsbalans hersteld en er is een stabielere gewasproductie.
   - De bodem is vitaal: de sponswerking voor water en voedingsstoffen is op orde in de agrarische beïnvloedingsgebieden rondom de prioritaire Natura 2000-gebieden, natte natuurparels en voedingsgebieden voor drinkwater;
   - Het bewustzijn over het belang van een vitale bodem is toegenomen: de agrariër en de partijen rondom de agrariër zijn zich ervan bewust dat de vitaliteit van de bodem steeds belangrijker wordt als productiefactor en als zodanig in toenemende mate de economische waarde van de grond bepaalt;
   - Ecologische principes nemen een centrale plaats in binnen de agrarische bedrijfsvoering. Het natuurlijk productievermogen en de draagkracht van de bodem nemen een centrale plaats in bij de agrarische bedrijfsvoering. Agrariërs passen zoveel mogelijk ecologische principes toe en leveren zo hun aandeel in duurzaam ondernemen;
   - De landbouw produceert binnen de milieugebruiksruimte en kaders voor water, bodem en natuur. Hiervoor ontwikkelen we kritische prestatie indicatoren (kpi's).
5. **Klimaatadaptatie** Brabant heeft een goed beeld van de gevolgen van klimaatverandering. Overheden, organisaties en bedrijven maken bewuste afwegingen vanuit de mogelijke gevolgen en oplossingsrichtingen en handelen daarnaar. Zodat de gevolgen worden geminimaliseerd en de kansen voor een aantrekkelijke leefomgeving zoveel mogelijk benut:
   - Brabant heeft in 2050 een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting
   - Bij de verstedelijkingsopgave zijn water- en bodem gerelateerde risico's die toenemen door klimaatverandering (wateroverlast, droogte, waterveiligheid) geminimaliseerd. Hierdoor wordt ook binnen het stedelijke gebied bijgedragen aan het herstel van het natuurlijk functioneren van het water- en bodemsysteem.
   - Lange termijn klimaatscenario's KNMI spiegelen we aan de weerbaarheid van het water- en bodemsysteem en provinciale opgaven: Met het doorvertalen van de klimaat- en Deltascenario's naar onze provinciale ambities en inspanningen wordt geanticipeerd op de klimaatverandering en worden de gevolgen van klimaatverandering niet afgewenteld op toekomstige generaties.
   - Maatschappelijke functies in het stedelijk en landelijk gebied blijven optimaal behouden of zijn bijgesteld door in te spelen op gevolgen van klimaatverandering.

- Brabant is aantrekkelijker geworden: goede kansen worden benut door te kiezen voor groenblauwe oplossingen in stad en land.

Beleidskeuzes

- Systeemgerichte in plaats van probleemgerichte aanpak: (deel)stroomgebied benadering (samenhang water, bodem, gebruik en ingrepen) vanuit integraal perspectief (diep-rond-breed), verbinden aan andere opgaven en met behoud van natuurlijk aanwezige beschermende mechanismen.
- Herstel water- en bodemsysteem: Voor herstel van de systeemwerking is een ontwikkelrichting opgesteld voor de watersysteemeenheden: ruggen, flanken, beekdalen, polders en rivierbed. Iedere eenheid heeft eigen hydrologische kenmerken en daarmee verschillende ontwikkelrichtingen en noodzaak van maatregelen. Voor een klimaatbestendig en waterrobuust water- en bodemsysteem moet de hele (grond)watermachine beter functioneren.
- Water- en Bodem sturend (WBS): Vanuit het diep, rond en breed werken en de lagenbenadering wordt het ruimtegebruik zo veel als mogelijk aangepast op het systeem, in plaats van andersom. Niet alles kan overal. Nieuwe ontwikkelingen vinden plaats op plekken die daar vanuit water en bodem voor geschikt zijn en worden klimaatadaptief ingericht. Dit geldt zowel voor stedelijke ontwikkelingen als ontwikkelingen in het landelijk gebied en voor ontwikkelingen in specifieke gebieden zoals beekdalen, rivierbed en grondwaterbeschermingsgebieden. Ter ondersteuning van het diep, rond en breed werken is een watersignaleringskaart ontwikkeld. Voor bestaand gebruik en bestaande functies in bestaand bebouwd gebied worden klimaatadaptieve maatregelen getroffen (maatlat). Functies in het landelijk gebied dragen bij aan klimaatrobuustheid door meervoudig ruimtegebruik of aangepast gebruik van gronden (zoals energieopwek in combinatie met waterberging, voedselproductie in combinatie met groenblauwe diensten, teeltmethode en gewaskeuze).
- Bescherming van water- en bodemkwaliteit: De kwaliteit van het water- en bodemsysteem is op orde. Bij het ruimtegebruik – zoals voor landbouw, wonen en industrie – is er aandacht voor de water- en bodemkwaliteit. In daartoe aangewezen gebieden wordt het grondwater aanvullend beschermd: in grondwaterbeschermingsgebieden voor het gebruik van grondwater voor menselijke consumptie (drinkwater) en in en nabij natuurgebieden ten behoeve van het behalen van natuurdoelen.
- Gebruikers zijn maximaal verantwoordelijk: Gebruikers zijn maximaal verantwoordelijk voor het voorkomen van watervervuiling en verstoring van bodemprocessen die leiden tot een verminderde kwaliteit. Daar waar lozingen of afspoelingen plaatsvinden moeten maatregelen worden getroffen om vervuilingen en verstoringen van het water- en bodemsysteem zoveel als mogelijk te voorkomen. Uitgangspunt is en blijft het principe dat de vervuiler of verstoorder betaalt.
- Circulair denken en doen: Kringlopen worden zoveel mogelijk gesloten. Vrijkomende stromen vanuit het ene proces vormen de grondstoffen voor één of meerdere ander(e) proces(sen). De bodem en het bodemleven zijn een essentieel onderdeel van de kringloop. Voor het watergebruik wordt zoveel mogelijk gewerkt volgens de trits ‘reduceren > hergebruiken > recyclen’: hoogwaardig (grond)water niet verspillen voor laagwaardige functies, verminderen van watergebruik en afvalstromen, hergebruik van stoffen uit het water of opwerken naar nieuwe grondstoffen.

Rolneming

- Vanuit de wettelijke taak heeft de provincie een stevige rol ook qua regelgeving.
- Samenwerkende uitvoerende rol met partners, thematisch en gebiedsgericht.
- Regierol in de bestuurlijke keten.

Beleidsindicator

Doel	**Indicator**
Voldoende Water. Niet te weinig diep en ondiep grondwater en oppervlaktewater met optimale zoetwaterbeschikbaarheid en waterverdeling in geval van extreme droogte, en niet te veel oppervlaktewater, om ernstige regionale wateroverlast zo veel mogelijk te voorkomen	• De grondwatervoorraad is op orde en stabiel op termijn: Grondwaterstand en stijghoogte in de grondwaterlichamen voldoet aan de norm (uiterlijk 2027 moeten beide grondwaterlichamen voldoen, 1 voldoet momenteel niet). • Voldoende grondwater voor de natuur: Areaal natte natuurparels dat niet langer verdroogd is (uiterlijk 2027 is 12.000 ha NNP niet langer verdroogd). • Voldoende (grond)water voor de bereiding van drinkwater voor openbare drinkwatervoorziening (gehele verzorgingsgebied kan zonder problemen worden bediend).
Schoon Water. Schoon grond- en oppervlaktewater voor onze volksgezondheid en natuur, conform de normen van de Kaderrichtlijn Water; het voorkomen van verontreiniging en het beschermen van diepe grondwatervoorraden	Basis op orde: alle oppervlaktewateren en het grondwater voldoen aan de doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water in 2027. (bevat verplichte indicator BBV: % van de waterlichamen met een goede ecologische kwaliteit) • Alle fysische, biologische en chemische parameters zijn op orde voor zowel de KRW-oppervlaktewateren als de overige oppervlaktewateren. • Het grondwaterlichaam verkeert in een goede chemische (grondwater)toestand; • Er vindt geen trendmatige achteruitgang van de (grond)-waterkwaliteit plaats Verminderde inbreng stoffen: • De inbreng van antropogene stoffen en stoffen die expliciet in de KRW genoemd zijn wordt voorkomen en beperkt. Dit geldt voor alle gevaarlijke stoffen, ook als er momenteel nog geen waternormen voor zijn, zoals voor PFAS, bestrijdingsmiddelen, medicijnresten en plastics. Grondwater voor menselijke consumptie is blijvend beschermd: • Bronnen openbare drinkwaterwinningen zijn op orde en staan kwalitatief niet onder druk (Brabant breed ruim voldoende schone bronnen aanwezig). Deze indicatoren dragen bij aan de provinciale doelstelling: '3 gezonde levensjaren erbij voor iedere Brabander'.
Veilig Water. Veiligheid tegen hoogwater in het hoofdwatersysteem en hetregionaal watersysteem	Brabant is beschermd tegen overstromingen en biedt Ruimte voor de rivier: • Het percentage rivierenlandschap waar sprake is van sterke dijken in combinatie met een uitbreiding van de afvoercapaciteit. • De regionale keringen zijn veilig (100% voldoet aan de norm).
Vitale Bodem. Vergroten van de vitaliteit, sponswerking, resistentie tegen ziekten en natuurlijk productievermogen van de	• de sponswerking voor water en voedingsstoffen is op orde: verliezen van voedingsstoffen naar het grond- en oppervlakte- water zijn minimaal en er is geen sprake meer van verdichting, zodat regenwater kan infiltreren;

bodem voor duurzame landbouw en biodiversiteit	• het gehalte aan organische stof is op zodanig niveau dat een gevarieerd bodemleven mogelijk is en meststoffen en water worden gebonden; Streven: 100% van de landbouwbodems in 2050 vitaal, gekoppeld aan klimaat adaptieve inrichting en gebruik. Ecologische principes nemen een centrale plaats in de agrarische bedrijfsvoering in: • het aantal praktiserende boeren neemt toe. Deze indicatoren dragen via een verbeterde (grond)waterkwaliteit bij aan de provinciale doelstelling van '3 gezonde levensjaren erbij voor iedere Brabander'.
Klimaatadaptatie. Aanpassen aan klimaatverandering in alle domeinen van het provinciale waterbeleid.	Brabant heeft in 2050 een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting: Brabant wordt klimaatbestendig en waterrobuust ingericht op basis van de leidende principes uit het RWP. (100% in 2050)

7.6 Cultuur, erfgoed, sport en vrije tijd

Relatie met hoofdopgaven

De hoofdlijnen van beleid zijn gerelateerd aan verschillende hoofdopgaven uit de Omgevingsvisie, soms direct, vaak ook indirect. Het betreft de hoofdopgaven Werken aan veiligheid, gezondheid en omgevingskwaliteit (Hoofdstuk 6.2 Omgevingsvisie); Werken aan de slimme netwerkstad (Hoofdstuk 6.5 Omgevingsvisie) en Werken aan een concurrerende, duurzame economie (Hoofdstuk 6.6 Omgevingsvisie).

Ambitie

De provincie wil naar een levendig, aantrekkelijk en inclusief Brabant. Een gezonde en aantrekkelijke provincie waar het fijn wonen en werken is. Een provincie waar cultuurhistorie behouden blijft, waar iedereen kan meedoen en waar de vier sectoren cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd bijdragen aan de maatschappelijke opgaven. Op onderdelen raken deze thema's de fysieke kant van de leefomgeving. Denk aan activiteiten op gebied van erfgoed en vrijetijd. Een goede leefomgeving vraagt om meer dan alleen de klassieke aspecten als schone lucht, water, bodem, natuur enzovoort. Cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd draagt bij aan identiteit, kwaliteit van leven, gezondheid en sociale cohesie en zijn daarom vanuit de doelen van deze omgevingsvisie van belang omdat:

1. cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd bijdraagt aan een Brabant waar voor iedereen wat te doen en te beleven is.
2. cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd bijdraagt aan een aantrekkelijk Brabant, voor zowel bewoners als voor bezoekers.
3. de regio gekend wordt als innovatieve regio waar creativiteit, verbeelding en ontwerpkracht worden gezien en ingezet als waardevolle, zelfs onmisbare ingrediënten in de zoektocht naar oplossingen voor de grote maatschappelijke opgaven.

Beleidsdoelen

a. **Passend aanbod voor iedereen**
   Het aanbod van de producten en diensten van cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd sluit aan op

de behoeften van inwoners en bezoekers. Het aanbod draagt ertoe bij dat Brabant een aantrekkelijke en fijne plek is om te wonen en te werken.

b. **Inclusieve deelname en bereik**
Meer en diverse doelgroepen doen mee, inclusief groepen die nu nog onvoldoende worden bereikt, met speciale aandacht voor jongeren.

c. **Door innovatiekracht en talentontwikkeling sterke en relevante sectoren**
De sectoren zijn vernieuwend en toekomstbestendig en benutten innovatie om aantrekkelijk, onderscheidend en relevant te blijven. Talent krijgt kansen om zich te ontwikkelen en bij te draagt bij aan vernieuwing van de sectoren.

d. **Bijdragen aan maatschappelijke opgaven**
Cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd draagt met creativiteit, verhalen, inspiratie en verbeeldingskracht bij aan maatschappelijke uitdagingen en een gezonde en aantrekkelijke omgeving om te wonen, te werken en te verblijven. Een omgeving waar cultuurhistorie behouden blijft door:
    - Cultuurhistorische waarden in gebieden waarvan waarden en kenmerken zijn beschreven op de Cultuurhistorische waardenkaart (onderdeel van de omgevingsverordening Noord-Brabant) te beschermen en te versterken;
    - Ruimtelijke kwaliteit aan integrale ruimtelijke projecten en plannen toe te voegen met als insteek het erfgoed (gebouwde en archeologische monumenten; cultuurhistorische elementen en structuren in deze gebieden te behouden, te versterken of duurzaam te ontwikkelen;
    - Gebouwde rijksmonumenten (exclusief oorspronkelijke functie woonhuis) te laten verkeren in voldoende of goede staat van onderhoud.

Beleidskeuzes

De cultuur-, erfgoed-, sport- en vrijetijdsector zijn als ecosystemen: zelfregulerende netwerken met vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties, ondernemers, overheid en onderwijs. Hierin is diversiteit van belang, van toonaangevend aanbod tot en met laagdrempelige en nabije vormen waar mensen cultuur, erfgoed en sport kunnen beleven, beoefenen en participeren. Met ruimte om zich te vernieuwen. Dit is per thema verder uitgewerkt:

- *Cultuur*
  De provinciale inzet voor cultuur is erop gericht om de intrinsieke waarde van cultuur ook maatschappelijk en economisch voor iedereen en voor de samenleving als geheel tot zijn recht te laten komen. Als provincie zetten we ons in voor het versterken van de professionele en amateurkunsten, cultuureducatie en talentontwikkeling en bijzondere aandacht gaat uit naar publieksbereik en de inzet van creativiteit bij de majeure maatschappelijke opgaven. Daarmee versterken we tevens het innovatieve profiel van Brabant.
- *Erfgoed*
  De provinciale inzet voor erfgoed richt zich op behoud en versterking van erfgoed. Daartoe zetten we in op het fysiek en digitaal duurzaam behouden, ontwikkelen, benutten en ontsluiten van archeologisch erfgoed, gebouwd erfgoed en het cultuurhistorisch erfgoed in het landschap. Daarnaast brengen we cultuurhistorische kennis in bij ruimtelijke ontwikkelingen in cultuurhistorisch waardevolle gebieden. Tevens zetten we in op het restaureren en behouden van monumenten en collecties, onze wettelijke taken, erfgoedparticipatie en het vertellen van verhalen van Brabant (respectievelijk Religieus, Bevochten, Bestuurlijk en Innovatief Brabant) en ontsluiten we deze ook digitaal. Zo geven we de geschiedenis van Brabant door aan (nieuwe) inwoners en volgende generaties.
- *Sport*
  De provinciale inzet voor sport maakt de provincie zich in de breedste zin van het woord hard

voor het allerbeste sportklimaat van Nederland. We dragen bij de ondersteuning van topsporttalenten. We versterken innovatie in de sport. Zo maken we Brabant sterker. Niet alleen op sportief vlak, maar met sport als middel behalen we ook een groot economisch en sociaal-maatschappelijk rendement. We dragen bij aan gezondheid o.a. door te stimuleren dat meer Brabanders bewegen en door onze inspanningen om mogelijkheden voor uniek sporters –menen met een beperking of een chronische aandoening– te verbeteren. En via activatieprogramma's krijgen topsportevenementen een grotere maatschappelijke impact.

- *Vrijetijd*
  De provinciale inzet voor vrijetijd draagt bij aan een goed vrijetijdsklimaat en goed voorzieningenniveau enerzijds door investeringen en anderzijds door oog te hebben voor ruimte voor de vrijetijdsector. We verkennen hoe we door slimme samenwerkingen met bijvoorbeeld de provinciale programma's rond natuur, landbouw en gezondheid tot nieuw aanbod kunnen komen en we investeren in het onder de aandacht brengen van wat er in Brabant te beleven is.

Rolneming

Taak van de provincie is naast het uitvoeren van wettelijke taken op gebied van ondersteuning van bibliotheken, adviesbevoegdheid rijksmonumenten in het buitengebied, behoud van archeologie en interbestuurlijk toezicht erfgoed, ook het regisseren voor de top en stimuleren van de breedte. Met een relatief vaststaande set van instrumenten en activiteiten wordt stabiliteit en autonomie in de sectoren ondersteund en daarnaast bieden we ruimte voor experiment en ontwikkeling; vraag-gestuurd maatwerk waarbij de behoeften en ambities die in Brabant leven centraal staan. De provincie als middenbestuur is hierbij veelal niet de eerstverantwoordelijke.

- *Bij erfgoed geven we richting* door de vier verhalenlijnen Religieus, Bevochten, Bestuurlijk en Innovatief Brabant die mede de provinciale inzet bepalen. En door de bescherming van bovenlokale cultuurhistorische waarden met de cultuurhistorische waardenkaart en omgevingsverordening.
- *We stimuleren beweging* door inzet van kennis en onderzoek, alsmede het verbinden van netwerken. Dit doen we onder meer via onze uitvoeringsorganisaties.
- *We maken ontwikkelingen mee mogelijk* door een divers pakket van beleidsinstrumenten en door (programmatische) financiering.

Beleidsindicator

Doel	**Indicator**

Bevorderen van een passend aanbod	• Bezoekersaantallen cultuur, erfgoed en sport.
	• Aandeel van de inwoners in Brabant dat jaarlijks cultuur en sport bezoekt of actief beoefent. Streefwaarde: toename t.o.v. huidige score (er is groei)
	• Tevredenheid inwoners met het culturele aanbod.
	  • Aandeel van de inwoners in Brabant dat een positief oordeel heeft over het aanbod in onze provincie van tentoonstellingen, podiumkunsten en bioscopen.
	  • Streefwaarde: we streven naar een groeiende tevredenheid (huidige score 7,4 (2023)).
	• Tevredenheid inwoners met het sport- en bewegingsaanbod
	• Aandeel van de inwoners dat een positief oordeel heeft over het sport- en bewegingsaanbod. Streefwaarde: we streven naar een groeiende tevredenheid (huidige score 84% (2022)).
	• Internationale bezoekers aan Noord-Brabant: Het aantal bezoekers van buiten de provincie die minimaal één nacht in Brabant doorbrengt.

	Streefwaarde: we streven naar de 5e plaats in 2027 (huidige score 7e plaats (2022)). • Staat van onderhoud rijksmonumenten • Percentage rijksmonumenten waarvan de staat van onderhoud matig tot slecht is. Streefwaarde: 15,5% in 2027 (huidige score 17% (2024)).
Bevorderen van breed en divers aanbod met focus op jongeren (inclusief aanbod)	• De mate van cultuur-, erfgoed- en bibliotheekbezoek door verschillende groepen die nu minder goed bereikt worden namelijk jongeren, niet-stedelingen en praktisch opgeleiden. Streefwaarde: toename van het percentage inwoners uit verschillende groepen dat cultuur/ erfgoed/ sport beoefent of bezoekt (huidige score: nulmeting). • Participatiegraad sport onder jongeren 16-29 jaar. Streefwaarden in 2027: jeugd 80% (huidige score 78,8%) en jongvolwassenen 75% (huidige score 59,8%) • Rapportage publieksbereik: een tweejaarlijkse kwalitatieve rapportage over de mate waarin organisaties in de vier sectoren actief werken aan vergroting en verbreding van het bereikte publiek, 1ste rapportage in 2025
Stimuleren van innovatie en vernieuwing, inclusief talentontwikkeling	• Tweejaarlijkse kwalitatieve rapportage over de mate waarin organisaties in de vier sectoren beschikken over innovatievermogen waarbij onder meer gekeken wordt naar nieuwe markten, managementinnovatie, digitale transformatie, sociale innovatie en verduurzaming. 1ste rapportage in 2025. • Aantal talenten sport en cultuur dat jaarlijks wordt ondersteund via talentontwikkelingsprogramma's van de provincie in cultuur en sport. Streefwaarde: gelijk of meer (huidige score 120 talenten Cultuur en 450 talenten Sport (2023).
Bijdrage aan maatschappelijke opgaven	• Het aandeel van de Brabantse jongeren en volwassenen dat voldoet aan de beweegrichtlijnen. Streefwaarde 75% in 2030 (huidige score 55% jongeren en 49,3% volwassenen). • Een kwalitatieve rapportage over de projecten waarin vanuit Levendig Brabant een bijdrage wordt geleverd aan de maatschappelijke opgaven. 1ste rapportage in 2025.

7.7 Wonen en werken

Relatie met de hoofdopgaven

De hoofdlijnen van beleid zijn gerelateerd aan de hoofdopgave Werken aan de slimme netwerkstad (Hoofdstuk 6.5 Omgevingsvisie). Daarnaast ligt er vanuit de ontwikkeling van werklocaties een relatie met de hoofdopgave Werken aan een concurrerende, duurzame economie (Hoofdstuk 6.6 Omgevingsvisie) en ligt er ook een duidelijke relatie met de basisopgave Werken aan veiligheid, gezondheid en omgevingskwaliteit (hoofdstuk 6.2 Omgevingsvisie).

Beleidsdoelen

Een duurzaam samenhangend stedelijk netwerk met een goede leefomgevingskwaliteit. Leefomgevingskwaliteit gaat over een veilige en gezonde leefomgeving, waarin de kwaliteit van water, bodem en lucht goed zijn en waarin we veilig en prettig kunnen wonen en werken. Maar ook

een Brabant met robuuste natuur die bijdraagt aan biodiversiteit en aantrekkelijke landschappen, met ruimte voor vrijetijdsbesteding zoals wandelen, fietsen en sporten. Een Brabant met aantrekkelijke steden met een hoog voorzieningenniveau en vitale dorpen met een hecht gemeenschapsleven. Dat gaat niet vanzelf. Om de basis op orde te houden, gelden er randvoorwaarden aan ontwikkelingen. Niet alles kan overal. Daarom zijn keuzes nodig om de leefomgevingskwaliteit te behouden en waar nodig te versterken.

Beleidskeuzes

1. Complementair stedelijk netwerk: schakel van sterke steden en vitale kernen
   Voor een krachtige positie van Brabant binnen Nederland en Noordwest-Europa is het belangrijk de specifieke kwaliteit van Brabant te versterken: de wisselwerking tussen stad en land. Het stedelijk netwerk vormt de motor van de Brabantse economie. Voor het versterken van de netwerkkracht, is het belangrijk om de wisselwerking tussen stad en land te versterken, met als inzet:
   a. een schaalsprong in stedelijkheid in de grote en middelgrote steden, met name in de spoorzones van diverse steden. De schaalsprong is belangrijk voor de bereikbaarheid van Brabant en de aansluiting op het omliggende Nederlandse netwerk, een groot deel van de woningbouwopgave en het creëren van gemende woon/werkmilieus.
   b. leefbare en vitale dorpen, als essentieel onderdeel van het stedelijk netwerk. In de dorpen is een divers palet aan woonmilieus met meer betaalbare woningen die goed passen bij de vraag vanuit een veranderende bevolkingssamenstelling. Dat draagt bij aan de vitaliteit, leefbaarheid en de kwaliteit van voorzieningen in de dorpen. Met een beter OV- en (snel-)fietspadennetwerk worden dorpen en kernen beter en sneller verbonden met de Brabantse stedenrij en met elkaar.

2. Inzet op binnenstedelijke gebiedsontwikkeling: herstructurering, transformatie en beheer van bestaande woon- en werkgebieden
   Het grootste deel van het stedelijk netwerk bestaat al, maar is nog niet af. Daarom is de inzet gericht op binnenstedelijke gebiedsontwikkeling, passend bij de opgaven en kwaliteiten van de wijk, kern of bedrijventerrein. In de afgelopen jaren zijn er al veel binnenstedelijke locaties ontwikkeld, maar er komen binnenstedelijk steeds weer nieuwe mogelijkheden bij, ook in de toekomst. Het zwaartepunt van verstedelijking ligt daarom bij herstructurerings- en transformatieopgaven.
   a. Een brede insteek is nodig, gericht op tal van functies, functieveranderingen en ruimtelijk-kwalitatieve opgaven om de omgevingskwaliteit, de toekomstbestendigheid en het verblijfklimaat op deze transformatielocaties te versterken.
   b. ‘Vanuit de ‘wederombouwopgave’ is er speciale aandacht voor naoorlogse wijken en het benutten van het programma voor wonen en werken in die gebieden.
   c. Op werklocaties ligt er een grote opgave voor het toekomstbestendig maken, verduurzamen en het multifunctioneler maken van de gebieden met aandacht voor beter benutten en intensiever gebruik van de ruimte.

3. Ontwikkelen in samenhang met andere opgaven (gerelateerd aan andere beleidsdoelen)
   a. Mobiliteitstransitie: Investeringen in mobiliteit en bereikbaarheid vormen een belangrijke randvoorwaarde om verstedelijking te realiseren. Om de mobiliteitstransitie voor stad en dorp te doen slagen, zetten we met partners in op:
      - Het creëren van nabijheid van wonen, werken en voorzieningen, zodat binnen steden en dorpen zo veel mogelijk verplaatsingen lopend of fietsend afgelegd kunnen worden.
      - Werklocaties met veel verkeersbewegingen worden zoveel mogelijk multimodaal ontsloten.
      - Ontwikkelen nabij OV-knopen, zodat voor langere verplaatsingen zoveel mogelijk gebruik wordt gemaakt van het OV.
      - Aandacht voor de bereikbaarheid tussen stedelijk gebied, grotere kernen, dorpen en landelijk gebieden met snelfietsroutes, hubs en openbaar vervoer.

- Benutten van het bestaande wegennet voor verplaatsingen waarvoor geen goed alternatief voor de auto is

b. Samenhang met het energiesysteem: We zetten voortvarend in op een verduurzaming van de bestaande gebouwde omgeving, die bijdraagt aan een toekomstbestendig energiesysteem. Het energiesysteem is het samenhangende geheel van besparing, productie, transport en distributie, omvorming, opslag en gebruik van energie. Dit betekent concreet:
   - Minimaliseren van de energievraag door verduurzaming van de bestaande woningvoorraad en werklocaties;
   - Maximaliseer een duurzame energieproductie op lokaal niveau door functies met elkaar te combineren (zon en wind op dak, zon op gevels) en realiseer nieuwe energie-opwek zoveel mogelijk nabij stedelijk gebied);
   - Ontwikkel een robuust en flexibel energiesysteem met een slim stedelijk ontwerp en slimme infra voor opwek, afname, transport, opslag en conversie;
   - Meerschalig denken en acteren zodat gebieden en ontwikkelingen (zowel lokaal als bovenlokaal) elkaar versterken. Verstedelijk zoveel mogelijk nabij energie-hoofdinfrastructuur.

c. Samenhang met klimaat en groen-blauwe ontwikkelingen: Het bodem- en watersysteem vormt de basis voor de verstedelijking. Dit betekent dat ontwikkelingen die vanuit bodem en water niet passend zijn op een plek er niet komen. Of juist dat er wordt gezocht naar oplossingen voor knelpunten in het bodem- en watersysteem vanuit keuzes uit het verleden. Het is nodig dat, al vanaf de vroegste planfase, de juiste uitgangspunten vanuit het bodem- en watersysteem worden meegenomen. Hierdoor wentelen we geen nadelige effecten af op het bodem- en watersysteem.

d. Landschap en natuur groeien mee met de verstedelijking: Om het stedelijk netwerk toekomstbestendig in te richten, groeien groen en blauw mee als integraal onderdeel van het intensievere gebruik van het stedelijk gebied voor wonen en werken. Dit betekent een groen/blauwe ontwikkeling op drie schaalniveaus:
   - Gelijktijdig en in verhouding tot de verdichting, herstructurering of uitbreiding van het stedelijk gebied.
   - Groen/blauwe structuren vanuit het landelijk gebied lopen zoveel als mogelijk door in de steden en dorpen en versterken we waar nodig.
   - Groene buffers tussen sterk verstedelijkte gebieden en aantrekkelijke landschappen grenzend aan de steden en dorpen.

e. Samenhang met een circulaire samenleving: De verstedelijkingsopgave draagt bij aan de omschakeling naar een circulaire economie, door industrieel en demontabel te bouwen met duurzame, biobased bouwmaterialen. Deze manieren van circulair bouwen dragen ook bij aan de versnelling en toekomstbestendigheid van de woonopgave. Circulariteit draagt ook bij aan groen/blauwe ontwikkelingen. Vanuit zorgvuldig omgaan met drinkwater, is het belangrijk om bij transitieopgaven en nieuwbouw vanaf het begin rekening te houden met gescheiden watersystemen, zodat kostbaar drinkwater niet wordt gebruikt om toiletten te spoelen of tuinen te sproeien.
   Circulariteit vraagt ook om een andere infrastructuur en veroorzaakt een vraag naar bedrijven die vanuit een impact op de omgeving of publieke opinie vaak geweerd worden, zoals puinbrekers, mestvergisters, composteringsinstallaties, materialen- en goederendepots etc. Het is belangrijk om voor bedrijvigheid die bijdraagt aan een circulaire economie ruimte te scheppen en te behouden.

4. Goed wonen voor iedereen: Inzet is dat er steeds voldoende woningbouwplannen zijn (voor het benodigde bouwtempo), op de goede plekken (ter versterking van de omgevingskwaliteit van steden en dorpen) en aansluitend op de verander(en)de vraag (met een gevarieerd en bij de behoefte passend aanbod).
   a. Inzet op duurzame verstedelijking met een nadruk op inbreiden en het benutten van de bestaande woningvoorraad: woningtekorten vragen om een versnelling van de

woningbouw. Tegelijkertijd ligt er een grote opgave om de bestaande voorraad toekomstbestendig te maken, niet alleen vanuit de opgaven voor klimaat en energie, maar juist ook vanuit veranderende woonwensen, sociale samenhang en leefbaarheid van kernen. Het woningbouwprogramma wordt bij voorkeur ingezet op binnenstedelijke locaties en voor het herbestemmen van leegstaand of -komend vastgoed. Belangrijke transformatielocaties zijn de hoogstedelijk en stedelijke transformatiegebieden in de steden, herstructurering van na-oorlogse wijken, centrumgebieden en vitale kernen. In het landelijk gebied ligt een grote opgave voor transformatie van vrijkomend vastgoed waarvoor wonen soms ook een (beperkte) oplossing kan bieden. Naast transformatie zijn er ook uitbreidingslocaties nodig. Hierbij vindt regionale afstemming plaats.

b. Nadruk op de kwalitatieve woningbehoefte (voor wie en wat te bouwen): Woningbouwplannen sluiten aan op de (toekomstige) vraag met bijzondere aandacht voor betaalbare woningen en woningen die kwalitatief aansluiten bij de behoefte vanuit diverse doelgroepen, waaronder ouderen.

5. Ruimte voor werken
   a. Zorgvuldig, duurzaam en meervoudig ruimtegebruik van bestaande en nieuwe werklocaties: Inzet daarbij is de juiste functies op de juiste plek, functiemenging waar mogelijk, het beter benutten van bestaande werklocaties en meervoudig ruimtegebruik. Een passend werkmilieu op de goede plek sluit aan op het arbeidsaanbod en heeft een passend mobiliteitsaanbod, zoals voldoende watergebonden kavels, voldoende beschikbare vervoersmogelijkheden en een goede achterlandverbinding. Detailhandel, horeca en voorzieningen zijn essentieel voor het behoud van leefbaarheid van steden en dorpen. Voor behoud van een stevige detailhandelsbasis is concentratiebeleid nodig.
   b. Voorzien in voldoende en passende werkmilieus, waaronder ook ruimte voor bedrijven met een impact op de omgeving: Uitgangspunt is een vraaggerichte ontwikkeling van werklocaties waarbij een balans is tussen vraag en aanbod (zowel vanuit kwantiteit als kwaliteit). Behoud en ontwikkeling van voldoende geschikte terreinen voor grootschalige bedrijven en bedrijven met een milieu- en risicoprofiel is (ook vanuit een circulaire samenleving) essentieel. Toplocaties, zoals campussen en innovatiedistricten, dragen bij aan regionale ecosystemen, het versnellen van innovatie en het versterken van de regionale concurrentiekracht en een toekomstbestendig Brabant.
   c. Vestigingsmogelijkheden van (X)XL-logistiek clusteren en regionale meerwaarde hanteren bij grootschalige bedrijfsontwikkelingen: We zijn kritisch op de vestiging van grootschalige logistieke bedrijven van buiten de regio met een Europese afzetmarkt en hanteren regionale meerwaarde bij ontwikkelingen. Het doel van de clustering is ruimtelijke versnippering tegen te gaan, gebundelde goederenstromen gericht te benutten, multimodaliteit te bevorderen, de overlast in wijken en dorpen te verminderen, betere condities te scheppen om de omgevingskwaliteit te verhogen en investeringen in collectieve voorzieningen beter te laten renderen.
   d. Versnellen van verduurzaming van Brabantse bedrijventerreinen: Duurzame bedrijventerreinen zijn een belangrijke voorwaarde voor een toekomstbestendige economie en een goed en gezond werk-, woon- en vestigingsklimaat. Verduurzaming van bedrijventerreinen levert ook een substantiële bijdrage aan energietransitie, circulariteit, klimaatadaptatie, biodiversiteit en de stikstofproblematiek. De focus ligt op de terreinen met het grootste energieverbruik en de grootste potentie tot de vermindering van de stikstofuitstoot.

Rolneming

Uitgewerkt in richting geven, beweging stimuleren en mogelijk maken

Beleidsindicator

Doel	**Indicator**

Realiseren van voldoende woningen, die aansluiten op de vraag	Toename Brabantse woningvoorraad in de periode 2025- 2035: o 135.000 woningen (netto), gemiddeld 13.500 per jaar (tussen 2035 en 2050 wordt nog een toename verwacht van ca. 128.500 woningen, gemiddeld 8.500 per jaar) o In de periode 2025-2035 bestaat twee derde van de voorrraadtoename uit woningen in het betaalbare segment: • 30% bestaat uit sociale huurwoningen, ruim 40.000 woningen, 4.000 per jaar; • de overige betaalbare woningen zijn middeldure huur- en betaalbare koopwoningen, ca. 50.000 woningen, 5.000 per jaar. NB. De aantallen zijn gebaseerd op de (periodieke) prognoses en kunnen daarmee afwijken van nieuwe afspraken, zoals in project Beethoven. • Zorgvuldige inpassing van nieuwe woonruimte: gemiddeld genomen wordt ca. twee derde van de jaarlijkse woningbouw (toevoegingen aan de woningvoorraad) op binnenstedelijke locaties gerealiseerd. • Vanuit het thema Gezondheid: Tevredenheid met de huidige woning en tevredenheid met de huidige woonomgeving.
Zorgdragen voor duurzame en toekomstbestendige werklocaties in Brabant	• Ontwikkeling werklocaties. Oppervlakte harde en geprogrammeerde plancapaciteit voor nieuwe werklocaties, ten opzichte van de uitbreiding- en vervangingsvraag in het laagscenario t/m 2040 en in combinatie met de effecten van regionale en/of provinciale beleidskeuzes > streefwaarde 100%. De voortgang van de verduurzaming van Grote Oogst terreinen. o 50% verduurzaming in 2030 op het gebied van energie- en materiaalgebruik op Grote Oogst terreinen. • Monitor > opleveren kwalitatieve en kwantitatieve monitor Grote Oogst. • Vanuit Beleidskader Gezondheid: Emissie van fijnstof (PM2,5) van bedrijven op bedrijventerreinen in Noord-Brabant, streefwaarde: lager dan referentiewaarde 2015 (1,3 Kton).
Integraal werken aan het toekomstbestendig maken van het stedelijk netwerk	• Kwalitatieve monitor, 1 keer per 2 jaar, 1e uit te voeren in 2024. • Kwalitatieve evaluatie, 1 keer per 2 jaar, 1e uit te voeren in 2025.

7.8 Mobiliteit

Relatie met de hoofdopgaven

De hoofdlijnen van beleid zijn gerelateerd aan de hoofdopgave Werken aan de slimme netwerkstad (hoofdstuk 6.5 Omgevingsvisie) en hebben daarnaast vanuit veiligheid, luchtkwaliteit en stikstof ook een duidelijke relatie met de basisopgave Werken aan veiligheid, gezondheid en omgevingskwaliteit (hoofdstuk 6.2 Omgevingsvisie) en het terugbrengen van CO_2-emissies (hoofdstuk 6.3 Werken aan de Brabantse energietransitie).

Beleidsdoelen

Een toekomstbestendig mobiliteitssysteem dat mensen in staat stelt mee te doen aan de samenleving, dat een bijdrage levert aan een veilige en gezonde leefomgeving en dat bijdraagt aan een concurrerende en duurzame economie.

Een integraal mobiliteitssysteem, waarbij voertuigen, infrastructuur en diensten in verbinding staan met elkaar. De opgave is het in gang zetten en realiseren van een transitie van het mobiliteitssysteem en een omslag in ons denken en handelen naar meer bewust reizen.

Beleidskeuzes

1. Veilige mobiliteit: Verkeersveiligheid, sociale veiligheid en externe veiligheid zijn absolute voorwaarden voor een goed functionerend mobiliteitssysteem. Het aantal verkeersdoden in Brabant blijft te hoog. Dit is onacceptabel. Met onze partners kiezen wij voor een risico-gestuurde aanpak: daar investeren waar de meeste veiligheidswinst te behalen is.
   De sociale veiligheid is de afgelopen jaren afgenomen. Onder sociale veiligheid verstaan we de beleving van veiligheid in het openbaar vervoer, op loop- en fiets-routes en op mobiliteitshubs en truckparkings. Ons doel is dat mensen zich veiliger voelen als ze onderweg zijn. Wij willen veilig vervoer van gevaarlijke stoffen over weg, spoor en water. Dit creëert mogelijkheden om stedelijk te verdichten in spoorzones. Wonen, werken en verblijven langs het spoor is een gezamenlijk opgave van het Rijk, vervoerders, ProRail en de Brabantse steden. Dit vergt een zorgvuldige balans tussen ruimte, vervoer, veiligheid, hinder en economische belangen. Onze inzet richt zich op:
   a. verkeersveiligheid met als streven nul verkeersslachtoffers
   b. halvering van het aantal verkeersslachtoffers in 2030 t.o.v. 2019
   c. de sociale veiligheid is in 2030 toegenomen ten opzichte van 2020.
   d. externe veiligheid (wegen, spoorwegen en waterwegen) is in 2030 toegenomen ten opzichte van 2020.
2. Samenhangend mobiliteitssysteem: Om de groei van de mobiliteit op te vangen is een transitie nodig naar flexibel en bewust reizen. We zetten in op een samenhangend mobiliteitssysteem dat de ketenmobiliteit versterkt en reizigers verleid om bewust andere keuzes te maken. Het is cruciaal dat reizigers altijd gemakkelijk kunnen reizen en goederen snel en betrouwbaar op de plaats van bestemming komen. Alle modaliteiten zijn daarbij belangrijk en vervullen in onderlinge samenhang elk hun eigen rol. Dat kan alleen als er voldoende aanbod is van nieuwe vormen van (gedeelde) mobiliteit. Hierbij zijn de mobiliteitshubs belangrijke schakels waar de verschillende vormen van vervoer samenkomen. Dit betekent:
   a. een multimodaal systeem dat flexibiliteit biedt in vervoersopties en mogelijkheid biedt om bewuste keuzes te kunnen maken over het tijdstip en vervoersmiddel dat men wil gebruiken (op basis van betrouwbare informatie) en met optimale invulling van vraaggerichte gedeelde mobiliteit;
   b. binnen goederenvervoer verschuift de modal split van weg naar water en spoor;
   c. het aantal multimodale ketenverplaatsingen in personen- en goederenvervoer in Brabant is in 2030 verdubbeld ten opzichte van 2019;
   d. tevredenheid reizigers en goederenvervoerders over hun overstap/ overslag uiterlijk 2030.
   e. reisinformatie sluit aan bij de behoeften van reizigers.
3. Robuust en betrouwbaar mobiliteitssysteem met een goede multimodale bereikbaarheid: Om economisch concurrerend te zijn, zorgen we ervoor dat het mobiliteitssysteem robuust en betrouwbaar is en dat de multimodale bereikbaarheid optimaal is. Robuust betekent dat reizigers en goederen binnen een acceptabele en betrouwbare tijd op hun bestemming aankomen, ook wanneer er verstoringen optreden. We pakken belangrijke knelpunten aan en zorgen voor een adequaat beheer en onderhoud van infrastructuur. Het provinciaal wegennetwerk is grotendeels af. Het accent verschuift van het uitbouwen van het wegennetwerk naar het duurzaam beheren en onderhouden en naar het slim benutten van het wegennetwerk. Aanpassingen aan de weginfrastructuur doen we bij voorkeur als dit bijdraagt aan een betere veiligheid, onze directe

leefomgeving en ruimtelijke kwaliteit van onze steden, dorpen en het landschap. Op het gebied van de toepassing van smart mobility is Brabant een toonaangevende provincie. En dat willen we blijven. Dit betekent:
   a. zorgvuldig onderhoud & beheer met verschuiving van uitbouw naar beter benutten, inzet op aanpak knelpunten,
   b. betrouwbare reisinformatie met voorspelbare reistijden, inzet op minder files,
   c. In het openbaar vervoer heb je in 2030 altijd een plaats, ook in de spits.
4. Mobiliteit voor iedereen: We gaan uit van een inclusief mobiliteitssysteem waarbij iedereen gebruik kan maken van (gedeelde) mobiliteit. De provincie vult dit samen in met de markt en de samenleving door nieuwe vormen van mobiliteit te ontwikkelen om bijvoorbeeld ook kleinere kernen bereikbaar te houden. We zetten samen met gemeenten in op passende vervoersoplossingen, ook voor jong en oud, mensen met een fysieke of mentale beperking, met beperkte digitale vaardigheden, met minder financiële mogelijkheden en met beperkte mobiliteitsmogelijkheden. We hebben hierbij aandacht voor vier vormen van toegankelijkheid: fysiek, sociaal, communicatief en financieel. Dit betekent:
   a. goede fysieke toegankelijkheid van OV en openbare ruimte voor iedereen, per 2030
   b. goede bereikbaarheid van werk en voorzieningen (onderwijs, zorg, recreatie, natuur, -winkels) en sociale contacten voor iedereen per 2030;
   c. toegankelijke reisinformatie voor iedereen;
   d. aantrekkelijk maken van alternatieven voor de (eigen) auto: lopen, fietsen, gedeelde mobiliteit voor iedereen.
5. Schone, stille en gezonde mobiliteit: Schone, stille en gezonde mobiliteit is van groot belang voor reizigers, vervoerders en onze directe leefomgeving. Vanuit de klimaatdoelen is een drastische vermindering van onze CO_2-uitstoot nodig. We zetten daarom in op het verduurzamen van voertuigen en vaartuigen in het personen- en goederenvervoer en op een energie- en klimaatneutrale infrastructuur in Brabant. Daarnaast gaan we voor schone lucht in Brabant en meer gezondere en actieve vormen van mobiliteit. De transitie naar schone, stille en gezonde mobiliteit vraagt naast technologische oplossingen ook om gedragsverandering bij reizigers en vervoerders. We richten ons op het veranderen van de vraag naar mobiliteit door het verminderen van 'onnodige' (auto)kilometers (in personen- en goederenvervoer) en door het stimuleren van het gebruik van efficiënte en duurzame alternatieven. Dit betekent:
   a. gezond: stimuleren van actieve mobiliteit (meer fiets en lopen),
   b. schoon: substantiële afname van emissies (voor broeikasgassen 50% daling) en 50 % daling van negatieve gezondheidseffecten (geluid, lucht),
   c. duurzaam: energie- en klimaat neutrale infrastructuur (50 % duurzame energie), zorgvuldig omgaan met grondstoffen (50% duurzaam), verduurzamen voer- en vaartuigen, voldoende laadpalen.

Uitgangspunten & Werkwijze

De beleidsdoelen gelden Brabantbreed. Maar iedere regio heeft zijn eigen karakteristiek en opgaven. Dat vraagt om regionaal maatwerk waarin het Brabantbrede beleid gebiedsgericht wordt vertaald naar de uitvoering met vier regionale mobiliteitsagenda's. Daarbij wordt ook de verbinding gelegd met andere opgaven zoals verstedelijking, klimaat en energie en met het beleid van onze partners, rekening houdend met drie gebiedstypen:

- stedelijke gebieden
- werklocaties
- landelijk gebied

Naast de regio specifieke opgaven zijn er mobiliteitsopgaven die in alle regio's spelen. Die (bovenregionale) opgaven worden integraal vanuit de provincie (samen met partners) opgepakt.

Ook de aanpak van gedeelde diensten vraagt om een collectieve en met partners afgestemde aanpak zodat mensen en middelen efficiënter ingezet kunnen worden.

Rolneming

We pakken onze rol in de transitie van het mobiliteitssysteem. We geven richting, stimuleren beweging en maken ontwikkelingen mogelijk. Aanleg, beheer en onderhoud van de provinciale infrastructuur is een wettelijke taak van de provincie.

Met het afwegingskader mobiliteit en de strategische netwerkkaarten wordt de provinciale taak en rol bepaald bij specifieke projecten en programma's. Op de netwerkkaarten zijn de netwerken en knooppunten in klassen onderverdeeld afhankelijk van de rol die een (spoor)weg of knooppunt speelt in het vastgestelde beleid. Deze netwerkkaarten worden ook benut voor uitwerkingen op tactisch en operationeel niveau (zoals operationeel verkeersmanagement). De strategische netwerkkaarten zijn in de bijlage opgenomen.

Om het mobiliteitssysteem voor de toekomst te realiseren werken we samen met andere overheden, kennisinstellingen, marktpartijen, maatschappelijke organisaties en burgers. Hierbij wordt ook de aansluiting gezocht met Europa, zowel als partner als voor de inzet van middelen.

Beleidsindicator

Doel	**Indicator**
We gaan voor een robuust en betrouwbaar mobiliteitssysteem • Door zorgvuldig (functioneel) beheer en onderhoud dragen de rijks- en provinciale wegen maximaal bij aan een betrouwbaar mobiliteitssysteem, nu en in de toekomst.	• De ontwikkeling in de Indicator Provinciale Wegen (provinciale wegen): IPW >= vorig jaar • De ontwikkeling in de klantwaardering voor de Brabantse wegen via het WOW onderzoek (provinciale wegen): WOW >= vorig jaar • Mate van tevredenheid onder Brabanders en Brabantse ondernemers over hun reistijd en de voorspelbaarheid van de reistijd • Ontwikkeling in waardering van het OV door reizigers: OV-klantenbarometer >=vorig jaar
We gaan voor veilige mobiliteit • In Brabant streven we naar NUL verkeersslachtoffers. Elk verkeersslachtoffer is er één te veel. • In 2030 hebben we de helft minder verkeersongevallen dan in 2019. • De sociale veiligheid is in 2030 toegenomen ten opzichte van 2020.	• De ontwikkeling van het aantal dodelijke verkeersslachtoffers (Noord-Brabant & provinciale wegen): aantal dodelijke verkeersslachtoffers (conform CBS) < vorig jaar • De ontwikkeling van het aantal slachtoffers met lichamelijk letsel (Noord-Brabant & provinciale wegen): aantal slachtoffers met lichamelijk letsel • De ontwikkeling van de OV-klantbarometer onderdeel veiligheid: OV klantbarometer onderdeel sociale veiligheid >= vorig jaar
We gaan voor schone, stille en gezonde mobiliteit • We gaan in Noord-Brabant uit van ten minste 50% reductie van broeikasgassen (waaronder CO_2) en ten minste 50% gebruik van duurzame energie. • De uitstoot van overige emissies (NOx, fijnstof) is significant	• Ontwikkeling emissie broeikasgassen vanuit mobiliteit uitgedrukt in CO_2- equivalenten (in absolute aantallen in tonnen uitstoot) (Noord-Brabant): emissie < vorig jaar. • Ontwikkeling concentratie NOx en fijnstof emissies in de lucht: emissie < vorig jaar

afgenomen in 2030. Op grond van het Schone Lucht Akkoord is het streven om in 2030 tot een reductie te komen van 50% van de negatieve gezondheidseffecten van verkeersemissies ten opzichte van 2016.	
We gaan voor een robuust en betrouwbaar mobiliteitssysteem. • De (multimodale) reistijd is in 2030 in 95% van de gevallen conform de voorspelling + of – 5 minuten.	De ontwikkeling van de werkelijke gerealiseerde reistijd per auto ten opzichte van de freeflow* reistijd (Noord-Brabant & provinciale wegen, naar typen wegen): < vorig jaar. *Freeflow = reistijd buiten de spits zonder vertraging.
We gaan voor een samenhangend mobiliteitssysteem. • Het aantal multimodale ketenverplaatsingen in personen- en goederenvervoer in Brabant is in 2030 verdubbeld ten opzichte van 2019	• Ontwikkeling modal split in het personenvervoer van weg naar openbaar vervoer en fiets (absolute aantallen, Noord-Brabant): > vorig jaar • Ontwikkeling modal split in het goederenvervoer van weg naar spoor en water (absolute aantallen, Noord-Brabant): > vorig jaar
We gaan voor mobiliteit voor iedereen. • Onderwijs-, zorg-, werk-, recreatie-, natuur- en dagelijkse voorzieningen en sociale contacten zijn in 2030 goed bereikbaar voor iedereen.	• Ontwikkeling van de nabijheid van voorzieningen in verschillende type regio's en voor verschillende type modaliteiten.
We gaan voor schone, stille en gezonde mobiliteit. • We zorgen in Noord-Brabant dat de overlast van verkeer geminimaliseerd wordt door in te zetten op stille voertuigen en infrastructuur.	Ontwikkeling aantal objectief geluidgehinderden waar de wettelijke geluidnormen worden overschreden (provinciale wegen): aantal < vorig jaar.

7.9 Economie

Relatie met de hoofdopgaven

De hoofdlijnen van beleid zijn gerelateerd aan de hoofdopgave 'Werken aan een concurrerende, duurzame economie' (Hoofdstuk 6.6 Omgevingsvisie).

Beleidsdoelen

1. Brabant is een vooraanstaande speler in het Europese innovatiesysteem
   (Brabant als motor achter innovaties voor maatschappelijke uitdagingen en toekomstig verdienvermogen, incl. kennisvalorisatie)
2. Brabant heeft internationaal een uitstekende economische concurrentiepositie;
   (Randvoorwaarden op niveau, zoals arbeidsproductiviteit, kennis en onderwijs, voldoende en kwalitatief geschikte ruimte op werklocaties, fysieke en digitale infrastructuur, energiecapaciteit en toegang tot kapitaal)
3. In Brabant plukt iedereen de vruchten van economisch succes
   (Innovatieve producten en duurzame productiemethodes belanden snel bij de Brabander.

Daarnaast bepalen opleidingsniveau, inkomen en de positie op de arbeidsmarkt voor een groot deel hoe gezond en welvarend we ons voelen)

4. De Brabantse economie is verregaand circulair.
   (Grondstoffen duurzaam winnen, efficiënt inzetten en hergebruiken, met zo min mogelijk afval en schadelijke emissies)

Beleidskeuzes

1. Focus op stuwende gedeelte van de economie (daar waar nieuwe producten en diensten worden ontworpen en ontwikkeld) als groeimotor voor de hele economie, door inzet vanuit de Brabantse triple helix op: Innovatiekracht, Samenwerkingskracht en Agglomeratiekracht.
2. Voortbouwen op het Brabantse DNA: creativiteit, vernieuwingsdrift, ondernemerszin en samenwerking
3. Impactvol investeren en stimuleren waar de hefboom het grootst is en waarbij interventies een duurzaam economisch effect hebben. Naast directe effecten als groei van de economie en toename werkgelegenheid kijken we ook naar blijvende, indirecte effecten, zoals economische structuurversterking en betekenis voor de maatschappij. We nemen daarin het belang van strategische autonomie en economische veiligheid mee.
4. Inspelen op regionale kracht: Brabant kent vier sterke economische regio's, die complementair zijn en tegelijk elk sterke eigen onderscheidende kenmerken en profiel, eigen Triple Helix-organisaties en kennisontwikkeling.
5. Missiegedreven innovatiebeleid middels ontwikkelen van innovatiecoalities, ondersteunen van sleuteltechnologie-ontwikkeling, werken aan een sluitend netwerk van (financiële) ondersteuning voor start- en scale-ups en het leggen van internationale verbindingen.
6. Ontwikkelen, benutten en behouden van talent voor een veerkrachtige en wendbare arbeidsmarkt.
7. Ruimtelijk-economische structuurversterking door werken aan toekomstbestendige en duurzame werklocaties, campusontwikkeling en inrichten van prettige verblijfsmilieus.
8. Digitalisering door meer data-verbondenheid, nieuwe bedrijvigheid en ontwikkeling van digitale vaardigheden, en circulariteit, slimmer omgaan met grondstoffen.

Rolneming

Samenwerking doorverbinden (vanuit sterke posities, netwerken, instrumenten en regelingen), versnellen (ondersteunen van kansrijke, innovatieve en impactvolle initiatieven) en investeren (met Brabantse fondsen, deelnemingen en regelingen, en allianties en cofinanciering vanuit Rijk en EU).

Beleidsindicator

Doel	**Indicator**
Brabant is een vooraanstaande speler in het Europese innovatiesysteem	We streven naar een structurele top-15 notering in de Regional Innovation Scoreboard van de Europese Commissie in 2030.
Brabant heeft internationaal een uitstekende economische concurrentiepositie.	• We streven naar een top-15 notering in de Regional Competitiveness Index van de Europese Commissie in 2030. • % toename van het bruto regionaal product (BRP) ten opzichte van het voorgaande jaar (BBV-verplichte indicator)
In de Brabantse samenleving plukt iedereen de vruchten van economisch succes.	• We streven ernaar om in 2030 op de CBS-indicatoren voor brede welvaart 'bbp per hoofd bevolking' en 'Opleidingsniveau' beter dan wel

	gelijk te scoren ten opzichte van 2020 (startdatum Beleidskader) • % bruto arbeidsparticipatie (werkgelegenheid) (BBV-verplichte indicator).
De Brabantse economie is verregaand circulair.	• Het gebruik van niet-vernieuwbare grondstoffen is volgens de landelijke afspraken met 50% verminderd in 2030.

7.10 Landbouw & voedsel

Relatie met de hoofdopgaven

De hoofdlijnen van beleid zijn gerelateerd aan de hoofdopgave Werken aan een concurrerende, duurzame economie (Hoofdstuk 6.6 Omgevingsvisie). Daarnaast is er ook een duidelijke relatie met de basisopgave Werken aan veiligheid, gezondheid en omgevingskwaliteit (hoofdstuk 6.2 Omgevingsvisie) en het terugbrengen van broeikasgassen/methaan (hoofdstuk 6.3 Werken aan de Brabantse energietransitie).

Ambitie

Ketenvernieuwing naar een landbouw- en voedselsysteem 3.0 met een nieuwe balans tussen ecologie (klimaatvriendelijk, emissiereductie en natuurherstel), economie (versterking verdienvermogen en concurrentiekracht) en maatschappelijk (vergroten draagvlak en waardering, gezondheid en omgevingskwaliteit). Het gaat in het landbouw- en voedselsysteem 3.0 dus niet alleen om de landbouw, maar om volledige ketens van toelevering van uitgangsmateriaal, de agrarische productie, verwerking van agrarische producten tot foodproducten en de afzet van producten aan de consument. Hierbij staat het keten- of systeemdenken centraal vanuit de unieke kracht van het Brabantse landbouw- en voedselsysteem dat divers, economisch sterk en innovatief is. Maar ook een keerzijde heeft vanwege de impact op ecologie en omgeving. Het landbouw- en voedselsysteem 3.0 moet de balans tussen agrarische productie en impact op natuur en leefomgeving moeten herstellen. Op basis van vier kernwaarden:

- Slim, doordat we gebruik maken van technologie en data,
- Waardevol, doordat we vraaggestuurd produceren en producten en maatschappelijk diensten leveren die inspelen op de wensen van consumenten en de maatschappij,
- Circulair, met gesloten ketens, en
- Verbonden, zodat boeren en burgers weer dicht bij elkaar staan en met nieuwe producten en diensten gericht op een gezonde leefomgeving en herstel van natuur, landschap, bodem en water.

Beleidsdoelen

Beleidsdoelen

In 2040 is het landbouw- en voedselsysteem in Brabant internationale koploper in diverse duurzaam producerende ketens en levert het systeem een positieve bijdrage aan onze gezondheid, onze leefomgeving, het klimaat, de biodiversiteit, het dierwelzijn en het verdienvermogen van agrariërs. Innovatie, duidelijke ruimtelijke keuzes en draagvlak bij de burgers zijn daarbij de sleutelbegrippen. Brabant kiest voor slimme, circulaire en slagvaardige agrarische bedrijven die een solide basis vormen voor een innovatief en hoogwaardig ecosysteem van bedrijven en partners. De transitie naar kringlooplandbouw is van belang voor een efficiënter gebruik van water, het beter benutten van voedingsstoffen en het verbeteren van de kwaliteit van het water- en bodemsysteem. Het landbouw- en voedselsysteem is succesvol in zowel internationale als regionale ketens als gevolg van het hoogwaardige ecosysteem van bedrijven, overheden en kennispartners. De sterke internationale positie wordt geïllustreerd door het grote aantal start-ups en snelgroeiende bedrijven. De landbouw

levert een positieve bijdrage aan het landschap en is verweven met lokale gemeenschappen. Er is een nieuwe economische, ecologische en maatschappelijke balans.

Beleidskeuzes

1. Meest duurzame, circulaire landbouw en voedselproductie: In Brabant vindt de meest duurzame landbouw- en voedselproductie plaats van Europa, mede doordat er sprake is van gesloten mineralen kringlopen (in plantaardige- en dierlijke ketens)), en zoveel mogelijk emissieloze landbouw naar water, bodem en lucht en de klimaatdoelstellingen worden gerealiseerd. De voedselketens produceren gezond voedsel en landbouwbedrijven dragen bij aan een gezonde leefomgeving. Dit betekent:
    a. Gesloten mineralenkringlopen
    b. Op weg naar een emissieloze landbouw en gezonde leefomgeving
    c. De landbouw draagt bij aan de Brabantse KRW, biodiversiteit en natuur (N2000)
2. Economisch toonaangevend in Europa: De R&D-vestigingen in Brabant in uiteenlopende ketens zijn continue gegroeid (met ook enkele nieuwvestigingen). In de komende 5 jaar zijn innovatieve startups (circa 100) in de landbouw en voedselketens ontstaan en zijn alle ketens volledig digitaal. Dit betekent:
    a. Missiegedreven innovatie en concurrerend vestigingsklimaat: nieuwe startups in landbouw en voedsel en op cross-overs met high tech, forse stijging R&D-uitgaven van kennisintensieve bedrijven, groei van toonaangevende foodbedrijven, broedplaats voor groene innovaties (smart farming, smart processing, future foods)
    b. Brabant wil een leidende rol spelen in de ontwikkeling van nieuwe eiwitten en nieuwe (gezonde) foodproducten, plantbased production, reststroomverwaarding, biobased
    c. Alle boeren digitaal, forse instroom van jongeren (opvolgers en startups)
3. Natuur en landschapinclusieve landbouw: De natuur- en landschapsinclusieve landbouw is fors tot ontwikkeling gekomen door een toename van natuurinclusief boeren en een toenemend biologisch landbouwareaal. We werken daarmee aan vormen van regeneratieve landbouw. Dit betekent:
    a. 500 natuurinclusieve boeren
    b. 15% landbouwareaal biologisch
4. Gemeenschapsinclusief: Producten uit korte ketens, regionale afzet, ecologische diensten, energie, zorg- en recreatiedienstverlening dragen bij aan een gezonde leefomgeving en omgevingskwaliteit. Dit betekent:
    - Waardering van de burger voor de agrifoodsector
    - Gezonde leefomgeving/omgevingskwaliteit van het landelijk gebied

Uitgangspunten & Werkwijze

Naast sectoraal beleid op diverse thema's is er vanwege de complexiteit ook een gebiedsgerichte en thematische aanpak nodig. Daarbij kunnen ook meerdere opgaven met elkaar gecombineerd worden. Prioriteit hebben:

- Natuurinclusief boeren nabij natuurgebieden
- Het sluiten van kringlopen: mest, reststromen en het verminderen van chemische gewasbeschermingsmiddelen
- Innovatieve ecosysteem van landbouw en voedsel ondersteunen samen met partners, om transities te versnellen
- De eiwittransitie inhoud en vorm geven door nieuwe eiwitbronnen, vleesvervangers en nieuwe foodconcepten
- Digitalisering om vraaggericht en duurzaam te kunnen produceren en realtime te kunnen monitoren.

Rolneming

De drie rollen uit de omgevingsvisie, gespecificeerd naar:

- Vestigingsbeleid voor agrarische bedrijven met de inzet van regulerende bevoegdheden vanuit omgevingsbeleid.
- Innovatiebevordering: cofinanciering en meedenken over invulling langjarige innovatieprogramma's die door bedrijven en kennisinstellingen worden getrokken. Het faciliteren van proeftuinen en het stimuleren van start-ups in Agrofood.
- Een stimulerende aanpak voor natuur-, landschaps- en biologische landbouw.
- Een actief grondbeleid om transities te ondersteunen, bijvoorbeeld door aankopen van gronden voor natuur, ruilverkaveling en het verpachten van grond voor natuurinclusieve landbouw.
- Een regisserende rol bij een integrale, gebiedsgerichte aanpak.
- Gerichte ondersteuning van boeren bij het maken van strategische keuzes.
- Netwerkvorming en contacten tussen boeren, ketenbedrijven, burgers/consumenten en studenten.

Beleidsindicator

Doel	**Indicator**
Bevorderen van duurzame en circulaire landbouw	• Geuremissie uit stallen o.b.v. vergunningen veehouderij → significante afname in 2030 t.o.v. 2023 • Ammoniakemissie uit stallen o.b.v. vergunningen veehouderij → significante afname in 2030 t.o.v. 2023 • Totale fijnstofemissie uit stallen → significante afname in 2030 t.o.v. 2023
Stimuleren van economisch toonaangevende landbouw- en voedselsector	• % plantaardige eiwitten in comsumptiepatroon is 60% in 2030. • Areaal peulvruchten is 4.750 ha in 2030.
Stimuleren van Natuur- en landschapsinclusieve landbouw	• Toename aantal natuurinclusieve boeren naar 500 in 2030. • Areaal biologische landbouw is in 2030 15% van het totaal • Brabantse Landbouw levert een bijdrage aan doelen van bodem en waterkwaliteit.
Versterken gemeenschapsinclusief	2-jaarlijkse kwalitatieve rapportage (1ste in 2025) over de ontwikkeling van het onderling begrip tussen boeren-burgers en overheden

–

Hoofdstuk 8 TOT SLOT: HOE NU VERDER?

De tekst in dit hoofdstuk is nieuw (behoudens het kopje monitoring en evaluatie) Daarom is zonder wijzigingen bijhouden gewerkt.

8.1 Inleiding

Hoe ziet het beleidshuis van de provincie er uit en hoe verhoudt de Omgevingsvisie zich daartoe? En wat zijn de vervolgstappen?

De provinciale beleidsstructuur kennen we sinds 2006 onder de naam 'Sturen met Kaders'. Hierin leggen we vast hoe we provinciaal beleid ontwikkelen, de uitvoering ervan aanpakken, welke besluitvormingsprocedures we hanteren en hoe we monitoring en evaluatie vormgeven. Belangrijke elementen zijn de bevoegdheden van PS en GS, de beschikbare instrumenten inclusief de hiërarchie / samenhang daarin en de koppeling met de Sturings- en Verantwoordingscylcus (S&V). Door uitgangspunten en afspraken hierover uit te werken en vast te stellen zorgen we voor een eenduidige, consistente en herkenbare werkwijze. Dit helpt om vanuit een heldere basis tot provinciaal beleid en de uitvoering ervan te komen. Ook helpt het PS om haar kaderstellende en controlerende rol zo optimaal mogelijk in te vullen en GS om binnen die kaders het beleid uit te voeren.

Omgevingswet

Veel provinciaal beleid heeft direct of indirect impact op de (fysieke) leefomgeving. De Omgevingswet is dan ook een cruciale factor als het gaat om de regels en voorschriften om tot beleid te komen. Deze wet is per 1-1-2024 in werking getreden. Het hoofddoel van de Omgevingswet is het bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit. Voor Sturen met Kaders is de Omgevingswet relevant omdat het bepaalt welke instrumenten beschikbaar zijn om beleid te maken / uit te voeren, welke vereisten daarvoor zijn (procedures, publicatie, participatie, etc.) en hoe dat in het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO) juridisch verankerd moet worden.

8.2 Beleidshuis (fysieke) leefomgeving

Omgevingsvisie: strategisch en kaderstellend beleid

De Brabantse Omgevingsvisie bevat – samen met een bestuursakkoord en perspectiefnota – de strategische koers voor de midden- en lange termijn. In de visie gaat het over de visie op de toekomst van Brabant, de hoofdopgaven en daaraan gekoppelde maatschappelijke doelen. Deze strategische koers wordt aangevuld met het kaderstellende beleid voor de fysieke leefomgeving. Wat willen we bereiken en welke beleidsdoelen en beleidskeuzes stellen we daarvoor vast? De strategische koers wordt voor een bestuursperiode – waar nodig - aangevuld door het bestuursakkoord en jaarlijks door de Perspectiefnota. Deze documenten kunnen ook de grondslag bevatten om de Omgevingsvisie aan te passen. De Omgevingsvisie heeft geen 'einddatum' als instrument maar wordt regelmatig geactualiseerd (meer hierover bij de beleidscyclus). De indeling van het kaderstellend beleid naar thema's met een eigen paragraaf (hoofdstuk 7 in deze visie) kan door Provinciale Staten gewijzigd worden. Er kunnen dus beleidsthema's toegevoegd, geschrapt of samengevoegd worden.

Uitvoeringsagenda's

Gedeputeerde Staten vertaalt het kaderstellend beleid uit de Omgevingsvisie naar een concrete aanpak in de uitvoeringsagenda's. De uitvoeringsagenda's geven inzicht in wat de provincie concreet gaat doen om de beleidsdoelen uit de Omgevingsvisie en beleidskaders te realiseren. In deze uitvoeringsagenda's zijn hiervoor concrete maatregelen en acties benoemd. Deze uitvoeringsagenda's hebben daarmee het karakter van een programma onder de Omgevingswet. De keuze welke uitvoeringsagenda's/programma's worden vastgesteld kan per bestuursperiode wisselen. Welke keuze ook gemaakt wordt, het is belangrijk dat de programma's in verbinding staan met elkaar én elkaar versterken.
Voor een aantal thema's geldt dat er vanuit de wet een programmaplicht bestaat (volkshuisvesting, water, natuur en geluid). Voor deze verplichte programma's geldt dat ook die bij een actualisatie aan de verplichtingen van de wet moeten voldoen.
Bij de (actualisatie van) uitvoeringsagenda's en verplichte programma's staat het 'diep, rond en breed kijken' centraal. Ook de richting die vanuit de kernwaarden wordt meegegeven, speelt hierbij een belangrijke rol: niet alleen beschermen, maar juist bezien hoe functies samengaan en hoe ze elkaar versterken. Dit kan door beleid en maatregelen uit te werken in programma's en ook door waarden te beschermen via de omgevingsverordening.

Uitvoeringsinstrumenten

Naast visie, programma's respectievelijk uitvoeringsagenda's zijn er nog meer instrumenten die we vanuit de provincie inzetten. Ivoor de doorwerking van beleid is de omgevingsverordening van essentieel belang. Hierin staan regels die de provincie stelt vanuit haar wettelijke taken maar ook vanuit de belangen die in deze omgevingsvisie zijn benoemd of die vanuit de uitvoeringsagenda's of programma's nodig zijn. Sommige onderwerpen zijn (verplicht) opgenomen in de omgevingsverordening zoals het natuurnetwerk, werelderfgoed en stiltegebieden.
In de dagelijkse praktijk leiden programma of verordening in concrete gevallen tot vormen van

samenwerking, inzet van geld, mensen en kennis. De omgevingsvergunning bevat het resultaat van afwegingen voor individuele gevallen. Het feitelijk realiseren van een concreet (ruimtelijk) plan gebeurt via een projectbesluit.

8.3 Beleidscyclus: cyclisch werken

Het spreekt voor zich dat de inhoud van de omgevingsvisie, uitvoeringsagenda's/programma's en omgevingsverordening geen eeuwige houdbaarheidsdatum hebben. Vanuit de Omgevingswet vindt doorlopend monitoring en evaluatie plaats of er aanleiding bestaat voor bijstelling van beleid of uitvoering. Adaptiviteit is het sleutelwoord, meebewegen met nieuwe inzichten en oplossingen; niet alleen voor de uitvoeringsagenda's/programma's maar juist ook voor de omgevingsvisie en omgevingsverordening.

Actualisatieritme

Een vast actualisatieritme helpt om tot een consistente en voorspelbare beleidscyclus te komen. In principe volgt er iedere twee jaar een mogelijkheid tot bijstellen van de omgevingsvisie. Voor de uitvoeringsagenda's/programma's en omgevingsverordening is dit een jaarlijkse mogelijkheid. De omvang en scope van een wijziging kan iedere keer verschillen en ook per beleidsthema variëren. Dat is bijvoorbeeld afhankelijk van de uitkomsten van monitoring, nieuwe ontwikkelingen, etc.
Het actualiseringsritme is afhankelijk van het thema en van de uitkomsten van de monitoring. Daarnaast is er altijd de mogelijkheid voor Provinciale Staten te besluiten tot een extra actualisatie indien dat noodzakelijk wordt geacht.

Samenhangend geheel

Bij de totstandkoming van het beleid is het nadrukkelijk zaak de uitvoering en financiële gevolgen mee te nemen. Bij een beleidswijziging wordt daarom tegelijkertijd een gewijzigde uitvoeringsagenda gemaakt. Ook is van belang dat verschillende beleidsvelden in afstemming tot consistent en integraal beleid komen. Hierbij is ook afstemming met onze externe partners van belang. Uiteindelijk doel is dat beleid, uitvoering en regelgeving altijd actueel en op elkaar zijn afgestemd.

8.4 Vervolgstappen na vaststellen van deze omgevingsvisie

Na vaststelling van deze omgevingsvisie worden de uitvoeringsagenda's geactualiseerd. Daarbij zorgen we er ook voor dat ze voldoen aan de verplichtingen die vanuit de Omgevingswet gelden, zoals opname in het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO). De wettelijk verplichte programma's kennen allen een eigen actualisatieritme, dat veelal vanuit Europa is voorgeschreven. Bij de actualisatie van de programma's en uitvoeringsagenda's zijn de voormalige beleidskaders richtinggevend. Daarbij worden in ieder geval de volgende aspecten betrokken.

Energie

Ter uitwerking en concretisering van het kaderstellende beleid, stellen GS 9 concrete aanpakken vast: Besparen, Warmte, Netcongestie, Lokaal eigendom, Verduurzaming industrie, Waterstof, Groen gas, Kernenergie, Batterijopslag als uitwerking van de hoofdopgave 6.3 Werken aan de Energietransitie. De aanpakken worden nader vormgegeven via de uitvoeringsagenda Energie waarbij het Energieperspectief 2050 (vastgesteld door PS in 2026 als onderdeel van het voormalige beleidskader

Energie) mede richting geeft aan de uitwerking van de uitvoeringsagenda en de aanpakken.

Klimaat, water & bodem

GS hebben in 2025 de KRW-impuls Brabant vastgesteld. Het Regionaal Water- en Bodem Programma 2022-2027, inclusief Addendum en de KRW-impuls Brabant worden parallel aan deze herziening van de Omgevingsvisie geactualiseerd en verwerkt in een programma voor de (KRW) planperiode 2028-2033.

Cultuur, erfgoed, sport, vrijetijd

Naast het uitwerken van acties en maatregelen voor de 4 sectorale beleidskeuzes, worden bij de uitwerking ook twee brede opgaven betrokken. Het gaat daarbij om het stimuleren van sector-overstijgende samenwerkingen en het delen van ervaringen, zodat er in bredere kring kan worden geleerd op gebied van:

A. Bereiken van een breder en meer divers publiek (publieksbereik)
B. Verbinden Levendig Brabant met maatschappelijke opgaven

8.5 Monitoring en evaluatie

Het beleid uit de omgevingsvisie (beleidsdoelen, beleidskeuzes en beleids-indicatoren) en de Uitvoeringsagenda's (prestaties en prestatie-indicatoren) en daarbij horende middelen worden opgenomen in de provinciale (meerjaren)begroting. Via de S&V producten wordt over de voortgang gerapporteerd. Daarnaast wordt jaarlijks een voortgangsrapportage over de Uitvoeringsagenda's opgesteld. Deze worden via een Statenmededeling aangeboden aan PS. Op grond van de voortgangsrapportage besluit GS ook jaarlijks over het al dan niet bijstellen van de Uitvoeringsagenda.

Evaluatie

Het provinciale kaderstellende beleid wordt periodiek geëvalueerd. Ieder jaar komen een aantal beleidsthema's hiervoor in aanmerking. We wisselen hierbij af tussen begrotingsprogramma's en kijken naar actualiteit of bepaalde ontwikkelingen. Bij de begroting wordt jaarlijks aangegeven welke evaluaties het jaar erop uitgevoerd worden. De beleidsevaluatie is een bevoegdheid van GS waarover PS geïnformeerd worden. Het is aan PS om de evaluatie al dan niet ter bespreking te agenderen. In principe worden beleidsevaluaties aangemerkt als artikel 217a-evaluaties. De uitkomsten van de beleidsevaluatie kunnen aanleiding zijn voor een aanpassing van de omgevingsvisie.